

ANDREJ TIŠMA
COMMUNICATION : ART
RADOVI / WORKS 1972-2012

ANDREJ TIŠMA
COMMUNICATION : ART
RADOVI / WORKS 1972-2012

MUZEJ SAVREMENE
UMETNOSTI VOJVODINE
Novi Sad, 2013.

ANDREJ TIŠMA
COMMUNICATION : ART
RADOVI / WORKS 1972-2012.

Kustos izložbe / Exhibition curator
Vladimir Mitrović

Producent / Producer
Jovan Jakšić

Tehnička podrška / Technical support
Marko Ercegović, Đorđe Popić, Pajica Dejanović

Muzej savremene umetnosti Vojvodine
Museum of Contemporary Art of Vojvodina

Novembar - decembar 2013.
November - December 2013

SADRŽAJ / CONTENT

Vladimir Mitrović

Umetnost ne može da promeni svet ali može da promeni svest / **7**

Art cannot change the world, but it can change consciousness / 42

Vladimir Kopicl

Umetnik sa misijom, umetnost sa dejstvom / **21**

An artist with a mission, art with an effect / 53

Sava Stepanov

Autentična angažovanost / **24**

Authentic Engagement / 56

Miloš Arsić

Četrdeset godina aktivizma / **26**

Fourty Years of Activism / 57

Fragmenti o umetnosti Andreja Tišme / **29**

Fragments on Andrej Tišma's Art / 60

Autori tekstova / *Autors of articles*

Miloš Arsić, John Byrum, Valentina Čizmar, Jerko Denegri, John Held Jr, Borislav Hložan, John Horvath, Svetislav Jovanov, Vladimir Kopicl, Erwin Miedtke, Dušan Mihalek, Eduardo Navas, Sava Ristović, Luka Salapura, Trebor Scholz, Sava Stepanov, Daniel Stringer, Jasna Tijardović, Slavko Timotijević, Miroljub Todorović, Živan S. Živković, Jurgen Weichardt

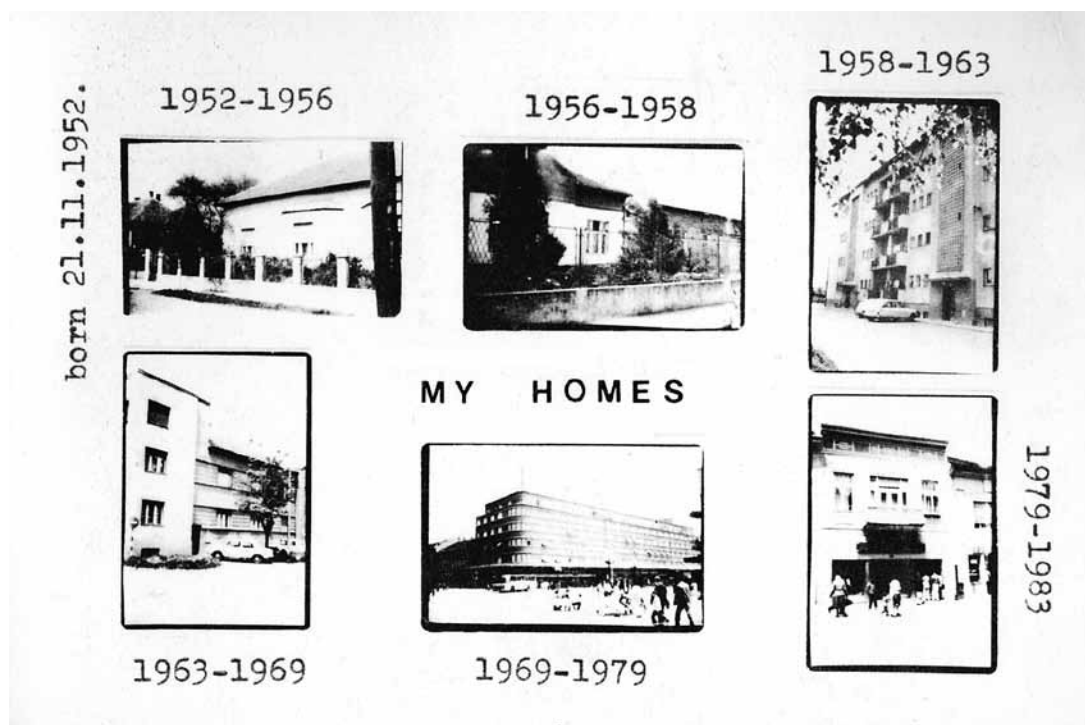
Radovi / *Works* / **72**

Biografija / **120**

Biography / 122

Dokumentacija / *Documentation* / **124**

Bibliografija / *Bibliography* / **132**

Moji domovi, štampana razglednica, 15x10 cm, 1984.
My Homes, printed postcard, 15x10 cm, 1984

Da li si čuo..., štampana razglednica, 15x10 cm, 1984.
Have You Heard..., printed postcard, 15x10 cm, 1984

UMETNOST NE MOŽE DA PROMENI SVET ALI MOŽE DA PROMENI SVEST

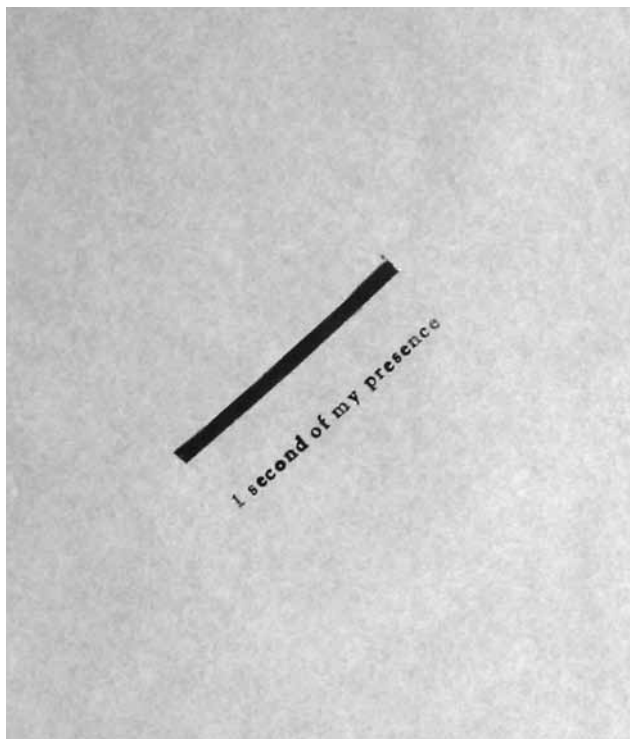
Iskaz vrednosnih sudova, posebno za savremenog umetnika čiji rad i umetničko stvaralaštvo još traju, uvek je teško doneti kao nešto konačno, zaokruženo ili ostvareno. U slučaju Andreja Tišme ta činjenica dodatno se problematizuje jer njegova karijera ne samo da još uvek traje već će trajati i menjati se, kako se do sada i pokazalo. Malo je umetnika, i u svetskim razmerama, koji su doživeli tako veliku transformaciju kao što je to slučaj s umetničkom karijerom Andreja Tišme. Kada se tome dodaju i njegove vanlikovne aktivnosti – likovna kritika i esejistika, proza i

poezija, muzika i koncertni nastupi – Tišmino umetničko stvaralaštvo pravi je raritet, pa mu tako i treba pristupiti. Tokom četiri decenije aktivnog bavljenja umetnošću, redovne produkcije, zajedničkih i samostalnih izložbi, performansa i ostalih nastupa, autor je prošao nekoliko faza umetničkog stvaralaštva i primenjenih tehnika, pa se stoga može tumačiti kao istinski savremen i moderan umetnik, a njegovo stvaralaštvo može se posmatrati i kao neka vrsta sublimacije opšteg kretanja u savremenoj umetničkoj praksi. Samo letimični pogled spiskova Tišminih izložbi, kataloga, performansa, knjiga i publikacija u oblasti likovnih

Autoportret, fotografska akcija, 1973.

Self Portrait, a photographic action, 1973

Jedan sekund mog prisustva, magnetofonska traka, gumeni pečat na papiru, 21x30 cm, 1979.

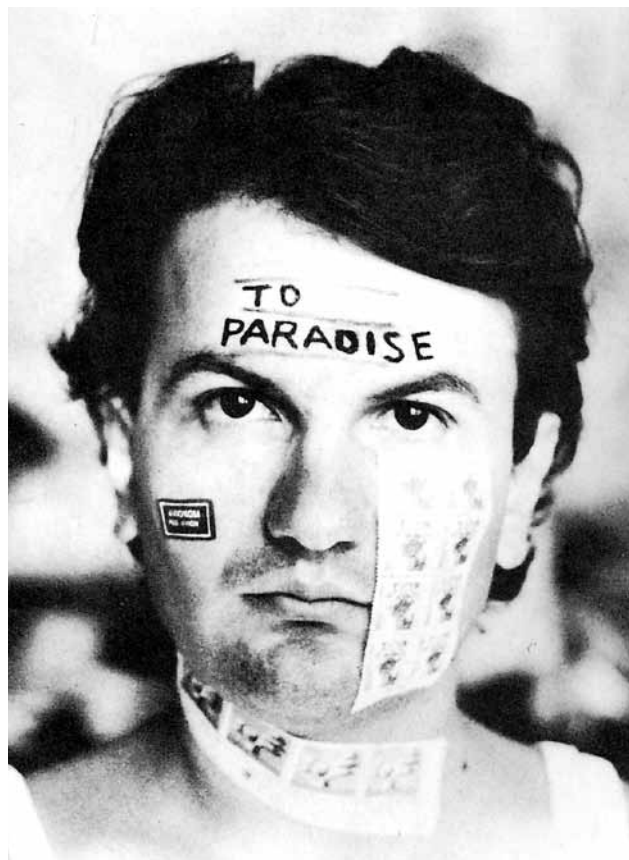
One Second Of My Presence, audiotape, rubber stamp on paper, 21x30 cm, 1979

umetnosti, poezije i proze ili pak jednostavnim guglovanjem njegovog imena, govori o autoru velikog humanog i stvaralačkog potencijala, koji svaku priliku koristi da iskaže svoj umetnički, likovni pa i društveni angažman i stav, određujući sebe kao savremenu umetničku pojavu koja korespondira sa svojim vremenom i okruženjem.

Prve Tišmine izložbe slika, akvarela i crteža (1972–1979), koje su pratili skromni katalozi, imale su i paralelnu istoriju alternativnih radova ovekovečenih u publikaciji *Alter – Alternativni radovi (1972–1982)*, kojom umetnik pravi i jednu vrstu decenijske rekapitulacije svog umetničkog rada.¹ U toj knjižici Tišma je prikupio i publikovao neke od svojih najranijih radova koji se bez zadržke mogu nazvati konceptualistički – „Autoportret“ (1973), akcija u kojoj je svoj (klasično slikan) autoportret fotografisao u nekoliko različitih urbanih ambijenata u cilju ispitivanja dejstva konteksta na krajnje značenje likovnog dela. Iz iste godine i sličnog sadržaja je rad „Moj prostor“ u kome se postupak ponavlja, ovaj put u prirodnom okruženju pejzaža koji se, zapravo, okreće oko autoportreta čime subjekat postaje „centar sveta“. Ostali radovi u ovoj knjizi mogu se

vezati za vizuelnu poeziju u kolaž tehnici, rana ispitivanja u oblasti mail arta, gumenih pečata kao i „Jedan sekund mog prisustva“ (1979), verbo-voko-vizuelni rad u kome Tišma s primaocem kontaktira posredstvom tehničkih pomagala – trake sa magnetofona i poštanskim pečatima kao simbolima društvenog otuđenja. Poznati avangardni umetnik Miroljub Todorović u recenziji je naglasio da ova knjiga ulazi u sam vrh onoga što se poslednjih godina pojavilo u jugoslovenskoj avangardi. Nema sumnje da su radovi prezentovani u ovoj knjizi bili znatno ispred svog vremena i da u to doba jednostavno nije bilo prostora, galerije ili čak i časopisa gde bi mogli da budu prikazani, bar kada je reč o onima koji su nastali tokom prve polovine ili sredinom sedamdesetih godina.

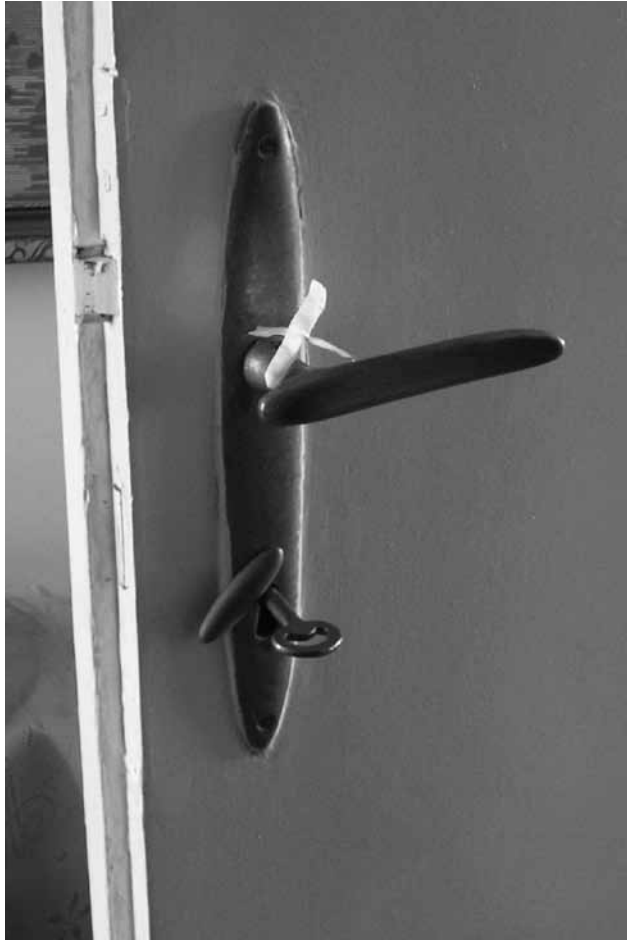
Izbor i teme Tišminog istraživačkog postupka kao i brojnih radova skoro su biblijske, samarićanske ili bar biblijskog porekla. Teme kojima se Tišma bavi od početka su izrazito humane i angažovane, mada potiču sa lokalnog i ličnog stava, planetarno su prepoznatljive i zanimljive, čak i od životne važnosti. Uronjeni u globalnu problematiku, Tišmini radovi već u ranijem periodu poistovećuju se sa savremenim životom. Može se tu videti i određeni

U raj, štampana razglednica, 10x15 cm, 1984.

To Paradise, printed postcard, 10x15 cm, 1984

¹ Andrej Tišma, *Alter – Alternativni radovi / Alternative Works (1972–1982)*, KOV, Vršac 1987.

Zbunjivanje – akcija ostavljanja krišom neobičnih malih predmeta u stanu poznanika kojeg sam svakodnevno posećivao, autobuska karta, 1972. (rekonstrukcija)

Perplexing – action of stealthily putting unusual small objects in a friend's apartment whom I used to frequent, bus ticket, 1972 (reconstruction)

stepen neiskvarenosti, koja se nekada približava dečjoj naivnosti. Poruke koje njegovi radovi šalju lako su čitljive i prepoznatljive, u stvari svi znaju o čemu je zapravo reč, okrenute su širokom spektru posmatrača – primalaca poruke. Medijska istraživanja i primenjene tehnike u kojima se njegova umetnost manifestuje samo pojačavaju snagu i jasnoću osnovnih poruka.

Ubrzo po sticanju diplome na praškoj Akademiji likovnih umetnosti, Tišma, po sopstvenim rečima, odlučuje da se posveti fotografiji i sredinom sedamdesetih nabavlja tada savremeni aparat (Minolta SRT 101). Od tada kontinuirano ostaje vezan za ovaj medij, koji će vremenom obogatiti i proširiti. Tišma prolazi i svoje fotografske faze, od crno-bele fotografije, preko polaroida i fotografija u boji, do digitalne fotografije i interneta. Tokom druge polovine osamdesetih godina redovno radi cikluse i izložbe fotografija i polaroida

– „Smrt oko očiju“, „Danger / Opasnost“², „Iskušenja“³, „Spomenici“, u kojima usmerava pažnju na objekte iz realnog života ukomponovane sa scenama i detaljima prikaza života i smrti, dovodeći u vezu slike pojmova iz različitih pozicija gledanja. Polaroid fotografije (SX 70), tehnološko savršenstvo toga doba gde se slika proizvodi neposredno nakon pritiska na dugme okidača, pružaju Tišmi mogućnost otvorenog izraza, zabeleženog momenta, bez dorade i ulepšavanja. Kasnije će autor koristiti svoja fotografska iskustva stvarajući serije digitalnih printova vezanih za hranu, brendove⁴, „U mojoj sobi“⁵, „Civilizovano usekovanje“⁶ itd.

MAIL ART: KOMUNIKACIJA KAO MEDIJ, MEDIJI KAO KOMUNIKACIJA

Za razliku od drugih jugoslovenskih umetnika koji mail art povremeno koriste u pojedinačnim projektima i akcijama, Tišma se ovom planetarnom, duboko personalizovanom i originalnom umetničkom pravcu priključuje aktivno, lično i iskreno. Kao autor on je na određeni način spojio prvi i drugi talas / generaciju jugoslovenskih mail artista za koje se posebno mogla primeniti konstatacija da su vodili tešku ideološku borbu protiv umetničkog i kulturnog elitizma, bez posredovanja i povlašćenih u procesu stvaranja i konzumiranja umetnosti. Po Nebojši Milenkoviću, u mail art umetnosti postoje duboke lične potrebe kroz proces stvaranja individualnih mitologija, sasvim jeftinim i svima pristupačnim sredstvima, gde se umetnik više ne obraća nepoznatim masama, već se sva njegova interesovanja usmeravaju ka pojedincu, ne imaginarnom, već poznatom i stvarnom, čoveku s imenom, prezimenom i, što je najvažnije, adresom. Ovaj pokret uspeo je da ostvari poznatu avangardističku težnju o prevazilaženju granica između umetnosti i života.⁷

2 Andrej Tišma, *Danger*, katalog izložbe, Foto galerija, Novi Sad 1987.

3 Andrej Tišma, *Susreti & iskušenja / Encounters & Temptations*, katalog izložbe, SKC, Beograd 1992. (Tekst: Slavko Timotijević)

4 Andrej Tišma, *Nemoguća tranzicija – Prva pomoć-uradi sam: EPP borbe za mentalno preživljavanje*, katalog izložbe, Galerija Podrum, Novi Sad 2006. (Tekst: Radomir Vuković)

5 Andrej Tišma, *U mojoj sobi*, katalog izložbe, Zlatno oko, Novi Sad 2005. (Tekst: Sava Stepanov)

6 Andrej Tišma, *Civilizovano usekovanje*, katalog izložbe, Galerija "Nova", Novi Sad 2007; UK „Vuk Karadžić“, Beograd 2011. (Tekstovi: Sava Ristović, Biljana Mickov)

7 Nebojša Milenković, *Mail art – umetnost postumetničke ere*, u: Dragomir Ugren (Urednik), *Centralnoevropski aspekti vojvodanskih avangardi 1920–2000. Granični fenomeni, fenomeni granica*, Muzej savremene likovne umetnosti Vojvodine, Novi Sad 2002, 139.

Tišma sa američkim networkerima, štampana razglednica, 15x10 cm, 1987.

Tišma With USA Networkers, May 1987, printed postcard, 15x10 cm, 1987

O internacionalnom mail artu postoji već obimna biblioteka.⁸ O našim mail art umetnicima povremeno su pisali domaći autori.⁹ I sam Tišma je u katalogu izložbe/projekta „Privatni život“ (1986) jedan deo teksta posvetio istorijatu tog umetničkog pravca, od njegovog nastanka krajem pedesetih godina do pojave pomenutog projekta. Zbog značaja ali i sažetosti informacija prenosimo delove tog teksta:

(...) U istoriji moderne umetnosti tri osnovna izvora se uzimaju kao presudna za nastanak današnjeg mail arta: Njujorška dopisna škola (*New York Coresspodence School*) koju je osnovao američki umetnik Rej Džonson 1962. čija se aktivnost ogledala u slanju vlastitih kolaža određenom krugu prijatelja i umetnika, na šta je dobijao umetničke odgovore. Potom francuski pokret Novi realizam (*Nouveau Realisme*) u kome su početkom šezdesetih godina Iv Klajn i Ben Votije stvarali „poštanske skandale“ i međunarodni

pokret Fluksus (*Fluxus*) koji je radio na ispitivanju propustljivosti poštanskog medija kao i na parafriziranju njegovih sredstava – maraka, pečata, dopisnica i sl. Ovome treba dodati i aktivnosti japanske avangardne grupe Gutai koja je još 1955. u svet počela da šalje svoju istoimenu publikaciju.

Mail art sedamdesetih godina karakteriše već sasvim razvijena mreža komunikacije među umetnicima širom sveta, pokreću se specijalizovani časopisi za mail art, a već i neke velike galerije organizuju izložbe mail arta. Radovi stižu iz egzotičnih zemalja Latinske Amerike ali i istočne Evrope. I u Jugoslaviji, u Beogradu, Ljubljani, Novom Sadu i Zagrebu javljaju se pojedinci ili grupe koji se aktivno uključuju u ovaj značajan svetski pokret. U tom periodu u Jugoslaviji je održano više međunarodnih mail art izložbi a izdaju se i publikacije u ovoj oblasti. Prva značajna izložba mail arta održana je u beogradskom SKC-u (1972), a prikazala je selekciju poštanskih pošiljki sa VII bijanala mladih u Parizu.

U osamdesetim godinama nastaje najuočljivija promena i novi kvalitet mail arta je njegova masovnost. Računa se da je sredinom osamdesetih „u mreži“ delovalo oko deset hiljada stvaralaca sa svih kontinenata. Tokom godine održavalo se više stotina izložbi mail arta širom sveta. Brojne publikacije, časopisi, katalogi, knjige i fanzini kruže svetom kanalima poštanskog saobraćaja. Dolazi do naglašenog povezivanja među umetnicima, u porastu su lični kontakti – mail art susreti koji se organizuju širom sveta. (...)

⁸ Jedna od bazičnih knjiga bibliografija gde su predstavljani i domaći autori (A. Tišma, D. Kamperelić, M. Todorović, J. Supek, N. Bogdanović): John Held Jr., *Mail art: An annotated Bibliography*, The Scarecrow Press Inc, Metuchen, SAD, 1991; zatim Chuck Welch (Editor), *Eternal Network, A Mail Art Anthology*, University of Calgary Press, Calgary 1995; John Held Jr., *L'Arte del Timbro / Rubber Stamp Art*, Bertolo, (Italy), 1999. (Posebno poglavlje posvećeno Tišminim radovima)

⁹ Između ostalog: *Poštanska umetnost – mail art*, katalog izložbe, Galerija Srećna nova umetnost SKC, Beograd 1981. (Tekstovi: M. Todorović, S. Timotijević); Miroljub Todorović, *Dnevnik avangarde*, Beograd 1990; Dobrica Kamperelić, *Umetnost kao komunikacija*, Beograd 1992. Andrej Tišma, *Druge te(ri)torije*, Sremski Karlovci, 1992; Živan Živković, *Svedočenja o avangardi*, Zemun, 1992. Časopisi *Signal* (Ur. Miroljub Todorović) i *Open World* (Ur. Dobrica Kamperelić) redovno su donosili brojne prikaze radove i tekstove u oblasti mail arta.

Mail art je umetnički odnosno medijski konglomerat u kojem jednako sudeluju slika, tekst, zvuk i gest. Forma poruke, materijal, način izvedbe i estetske kategorije nisu od primarnog značaja u ovom stvaralaštvu. Kreaciju predstavlja sam čin komunikacije i ponašanje umetnika. Iz ove nesputanosti i multimedijalnosti proizilazi neobično širok dijapazon korišćenih tehnika i materijala u mail art praksi. Moglo bi se reći da ona objedinjuje sve do sada poznate – od čisto „poštanskih“ (nalepnice, razglednice, gumeni pečati, koverte, umetničke marke, telefon i telegraf) do onih klasičnijih (crteži, slike, grafike, fotografije, fotokopije, kolaži, umetnički objekti, zvučne i video kasete). Materijali na kojima se radi mail art variraju od kartona, plastičnih folija, pleksiglasa, metala, platna, papira u boji, do stiropora, konfeta, ljudske kose, predmeta za svakodnevnu upotrebu, štampanih materijala, fotografija, filmskih traka itd. Radovi nastaju lepljenjem, crtanjem, štampanjem. Sve je usmereno na iznenađenje i snažan doživljaj prilikom prijema ili otvaranja pošiljke. (...) ¹⁰

U isto vreme Andrej Tišma bavi se i kustoskim radom, organizujući i producirajući više izložbi u oblasti mail arta a kasnije i u oblasti likovnih umetnosti. Od brojnih mail art projekata/akcija/izložbi koje organizuje krajem osamdesetih godina posebno se, masovnim učešćem umetnika (320 iz 32 zemlje) ali i izabranom orvelovskom temom (već legendarna 1984) i kvalitetom produkcije – izložba i katalog – ističe pomenuti projekat „Privatan život“, raden za zrenjaninsku Savremenu galeriju. Kao razlog za odabir ove teme Tišma navodi sve veći stepen problematizovanja privatnog života savremenog čoveka odnosno njegovo sve češće potiskivanje u korist doprinosa tehnološkom razvoju i funkcionisanju različitih društvenih mehanizama. Savremeni otuđeni čovek gubi smisao za privatni život, čemu umnogome doprinose razni savremeni sistemi kontrole i presije, zaključuje Tišma. ¹¹ Izložba je posvećena obeležavanju 1986. godine kao Međunarodne godine mira. Dve godine pre toga, Tišma u Galeriji Tribine mladih samostalno izlaže svoje mail art radove, razglednice, pečate i markice i, kako sam kaže, od tada više nikada neće izlagati slike.

U januaru 1987. na novosadskom SPENS-u Tišma organizuje još jednu međunarodnu izložbu intrigantnog naziva „Sida i raj / AIDS & Paradise“, na kojoj učestvuju 130 autora iz 27 zemalja. Kako i sam zapisuje u katalogu izložbe, ova tema je logičan nastavak „Privatnog života“ a kroz umetnička dela pristigla iz čitavog sveta posebno je zanimljivo saznati kolika je svest o opasnosti od ove

opake bolesti koja već tada postaje planetarni problem. Povezivanjem bolesti koja označava novonastalu situaciju i raja koji simboliše dotadašnje nesputano ponašanje, Tišma otvara pitanje i šire ugroženosti civilizacije, svega onoga što čini zlo i što se gotovo iracionalno nadvilo nad životom na zemlji. Čovečanstvo se našlo pred novim ispitom, skoro katastrofično zaključuje Tišma, a izložba je, specifičnim i atraktivnim umetničkim jezikom, trebalo ako ne da promeni situaciju, ono bar da ukaže na probleme savremenog života. ¹² Tišma izložbu posvećuje Klausu Nomiju, avantgardnom performeru, pevaču i makeup dizajneru Dejvida Bouvija, koji je te godine preminuo od AIDS-a. Vremenom Tišma proširuje polje delatnosti i čini iskorake iz ustaljene mail art prakse.

Povodom uvođenja međunarodnog embarga prema zemlji i dugogodišnje izolacije koja je usledila (jun 1992 – oktobar 1996), Andrej Tišma daje snažan i emotivan odgovor međunarodnom antiembargo kampanjom, organizovanjem „Antiembargo networker kongresa“ u Sremskim Karlovcima, septembra 1992, gde su izvedeni brojni performansi i objavljena antiembargo deklaracija „Deblokada kreativnosti“, zatim u vidu izložbe istog sadržaja u Dalasu, Tokiju, Vihteu (Belgija) i Minhenu, kao i izradom dvadesetak antiembargo pečata i objavljivanjem brojnih proglašenja širom sveta, i izložbom „Embargo art – umetnošću na blokadu“. ¹³ Tekst koji je tada publikovan kao neka vrsta manifesta, već

¹⁰ Andrej Tišma, *Privatni život – međunarodna izložba mail arta / Private life – International mail-art show*, katalog izložbe, Savremena galerija, Zrenjanin 1986, str. 4–5.

¹¹ Isto, str. 3.

¹² Andrej Tišma, *Sida i raj / AIDS & Paradise*, katalog izložbe, Foto kino savez Vojvodine, Novi Sad 1987.

¹³ Andrej Tišma, *Embargo art – umetnošću na blokadu*, katalog izložbe, Kulturni centar Novog Sada, 1994. (Tekstovi: A. Tišma, S. Jovanov)

je bio objavljen u brojnim svetskim časopisima.¹⁴ Baveći se planetarnim problemima, Tišma se upušta u igru kon- zumenta i kritičara svetskih procesa, koji potiče iz zemlje privremeno ekskomunicirane iz svetske zajednice.

Tokom godina aktivnog bavljenja mail artom Tišma postaje baštinik obimne kolekcije mail art radova, svojih,

publikovanih u brojnim časopisima i fanzinima, kao i origi- nalnih radova vodećih svetskih mail art umetnika. Malo je knjiga i publikacija koje se bave mail artom a da u njima Tišmin rad nije dobio zasluženno mesto i komentare.¹⁵

PEČATI & SUSRETI

Poseban deo opusa Andreja Tišme čine umetnički pečati koji kontinuirano nastaju od 1973. do sredine devedesetih godina proteklog veka, preko kojih je lako pratiti njegova ondašnja interesovanja i umetnički i stvaralački stav. Različita je i tematika njegovih pečata, od jednostavnih i lako čitljivih poruka i parola, nekada na granici stava kon- ceptualnog umetnika, do serije na kojima je Tišma prikazan u društvu drugih mail art umetnika.

Mada se pečatima dugo bavio, trebalo je da prođe dosta vremena do trenutka kada će ih, objedinjene, prikazati domaćoj publici, prvo u galeriji UPIDIV-a (1996)¹⁶ a potom, sledeće godine, u Srećnoj galeriji beogradskog SKC-a. Pre novosadske premijerne izložbe Tišma je imao samo- stalnu izložbu umetničkih pečata u Stamp Art Gallery (San Francisko, SAD), koja je sedište Muzeja pečata i Univerziteta umetničkih pečata, jedinstvene svetske institucije koja se bavi izučavanjem i promovisanjem umetničkih pečata, u kojoj su izlagali poznati svetski umetnici – Švitters, Bojs, Raušenberg, Vorhol.¹⁷

Otisak pečata je, u osnovi, nosilac ili potka umetničkog dela, ako se ono posmatra sa klasičnog likovnog aspe- kta. Ipak, primarno u ovom vidu umetničkog istraživanja jeste akcija otiskivanja umetničkog pečata. Bez te akcije umetnički pečat, bar onaj kako ga primenjuje Tišma, ne bi imao potrebnu snagu koja ga upućuje na stvarnu emanci- paciju čoveka kao jednu od najbitnijih karakteristika ovog umetničkog dela.¹⁸

Iz serijala gumenih pečata, kasnijim modifikovanjem u drugim tehnikama, Tišma će vremenom razviti još neke umetničke akcije – na prvom mestu „umetnost susreta“, kao i čitav niz projekata i izložbi koje će uslediti. Autor sličice tih pečata, nastalih u spomen na susrete sa drugim kole- gama umetnicima, uveličava tehnikama serigrafije i kse- roksa, dobivši velike formate na kojima potom, ponekad, interveniše bojom ili docrtavanjem, čime pojačava i evocira karakter i intenzitet određenog susreta, dobivši tako odraz

SPIRITUAL SCULPTURE

**TASHI, WIJERS, TIŠMA
AMSTERDAM, 18. 9. 1989.**

Andrej Tišma sa Marinom Abramović u kafeu Beaubourg u Parizu, 1991.
Andrej Tišma with Marina Abramović at Cafe Beaubourg in Paris, 1991

14 Tensetendoned 6 / jun 1993. (Prinston Park, SAD), Temple, jun 1993. (Deerlijk, Belgija), Cage / jun 1993 (Odžaci, SRJ) i Irons 5 / avgust 1993. (Mosina, Poljska)

15 Videti izbor iz bibliografije i literature na kraju ove monografije.

16 Andrej Tišma: *Pečata / Stamp*, katalog izložbe, Galerija UPIDIV-a, Novi Sad 1996. (Tekstovi: L. Salapura, M. Stojnić, A. Tišma)

17 Povodom izložbe štampan je i katalog Tišminih radova u tehnici gumenih pečata sa opširnim tekstovima i intervjuima, što je ujedno i prva knjiga posvećena radu nekog umetnika sa srednjoevropskih prostora štampana u ovoj uglednoj galeriji. Videti: John Held Jr. (Editor), *Andrej Tišma*, Stamp Art Editions, San Francisko, 1996.

18 Luka Salapura, *Unapređivanje svesti stvarnom emancipacijom*, Isto

umetničkog dela – susret. Jacob, Massa, Kamperelić, Abramović, Held, Ruch, Fricker, Shimamoto, samo su neki od umetnika sa kojima se Tišma pojavljuje na ovim radovima. Lični susreti svakako imaju prednost, zapisuje Tišma, jer u njima učestvuje više čula i moguća je brža, gotovo trenutna povratna sprega, koja tokom samo jednog dana druženja može da zameni hiljadu pisama. Kao razul-

Živi strip. Galerija savremene likovne umetnosti, Novi Sad, 1995.
Live Comic Strip. Gallery of Contemporary Art, Novi Sad, 1995

tat susreta umetnika, orijentisanih na komunikaciju, nastaje duhovna razmena ili duhovno usklađivanje, koje ima dalje implikacije na okolna duhovna kretanja.¹⁹ Dakle, tema ostaje ista ali efekat na gledaoca drastično i dramatično se

menja, ne samo zbog hipertrofiranoosti slike već i njenog osnovnog oblika (gumenog) pečata koji se otiskuje lično i direktno, obično na papir ili karton.

PERFORMANSI: SPIRITUALI (1984–1999)

Rad u kraćim ili dužim serijama, bilo da su u pitanju umetnički pečati, polaroid fotografije, performansi, digitalni printovi, muzika i elektronske umetnosti, takođe je jedna od karakteristika Tišminog stvaralaštva. Nekada same teme njegovih radova prevazilaze opseg umetničkog rada i zalaze u želju da se iskazom ili akcijom reaguje na konkretni događaj od sudbonosne važnosti. Možda je to najizraženije u velikoj i dugoj seriji performansa „SpiRitual“, koja broji više od šezdeset akcija izvedenih kontinuirano od 1984. do 1999. u galerijskim i muzejskim prostorima kao i na odabranim istorijskim mestima ili pak na ulici. Detaljno organizovani i sprovedeni, na poziv ili samoinicijativno, često sa publikom koja nije samo umetnička, Tišma otvara novo poglavlje otkrivanja i privlačenja konzumenata koji nemaju mnogo zajedničkog sa umetničkom scenom.

„SpiRitual“ su bili predstavljeni putem predavanja i izložbe u Parizu i Seulu. Na poziv Pontusa Hultena, osnivača moderne galerije pariskog Bobura, Tišma je u leto 1990. održao predavanje o svojim „SpiRitualima“ na L’institute des Hautes Etudes en Arts Plastiques u Parizu, a u oktobru naredne godine svoje aktivnosti predstavlja izložbom u Song Kyun Kwan University Gallery u Seulu.

VIDEO, ELEKTRONSKA UMETNOST I INTERNET

Andrej Tišma se aktivno bavi video umetnošću još od sredine osamdesetih godina, kada je snimio više video performansa. Iz 1991. potiče serija video radova „Iskušenja“, rađena u analognoj tehnici na VHS-u, sa scenama koje kao da anticipiraju buduća dešavanja u ovom delu Evrope. Od 2003. kreira digitalne radove za internet i web-video. I stariji i noviji radovi u ovim tehnikama prikazivani su na brojnim javnim projekcijama i festivalima, u zemlji i inostranstvu.²⁰ U mnogim tekstovima rasutim po ondašnjoj tzv. omladinskoj štampi i časopisima za umetnost i kulturu, Tišma kao da najavljuje novu eru umetnosti – elektronsku. Jedino oni umetnički iskazi – zapisuje još 1980. – koji se kreću u kodu savremenih međuljudskih komunikacija, imaju izgleda na uspeh. Umetnici širom sveta rade na tome da svoje iskaze formulišu na način koji bi bio najdirektniji, najdelotvorniji i u najvećoj referenciji sa formiranim savremenim

¹⁹ Andrej Tišma, *Susreti / Encounters*, katalog izložbe, Picerija „Oskar“, Novi Sad 1991.

²⁰

Net Art Guide, Stuttgart, 2000, 118–119, 250.

senzibilitetom kod gledaoca.²¹ Deset godina kasnije, Tišma ponovo najavljuje skori početak elektronskog doba – „U naše vreme postoje i tendencije direktnog prenošenja umetnosti, bez materijalnih posrednika, zračenjem men-

I Am Trying..., kadrovi videa, fotografije, 21x30 cm, 1985.

I Am Trying..., video stills, photographs, 21x30 cm, 1985

21 Andrej Tišma, *Komunikacija sa umetničkim delom*, Glas omladine, Novi Sad, 8. decembar 1980. Tekst publikovan u knjizi: A. Tišma, *Druge te(rit)orije*, Krovovi, Sremski Karlovci 1992, str. 30–31.

talne energije, posredstvom 'čula' i senzibiliteta koje čovek savremenog sveta slabo koristi. U tu svrhu vrše se ritualne aktivnosti, meditacija, magija i telepatija. Tada govorimo o duhovnoj umetnosti."²²

Paralelno sa početkom rada u elektronskoj i internet umetnosti, Tišma se javlja i kao jedan od prvih domaćih teoretskih i propagandnih tumača nove umetnosti na kraju 20. i početkom 21. veka. Za rad u elektronskoj umetnosti i internetu važni su njegovi tekstovi „Priroda web.arta“ (1998) i „Elektronska umetnost i internet“ (2000), kao i rad „Elektronic art in Serbia 2000“ prikazan na izložbi „Zbirka medijske prakse Muzeja savremene umetnosti Vojvodine“, 2010. (kustos Kristijan Lukić). Ovaj pionirski rad nastao je u okviru Tišminog web.art aktivizma, sredinom novembra 2000. Tokom devedesetih godina u Srbiji, enormne inflacije, embarga i nestašice a potom i bombardovanja, kada su isključivanja struje bila česta i duga, bavljenje elektronskom, digitalnom umetnošću bilo je pravi podvig koji se graničio s nemogućim. Praćenje svetskih internet događaja i učestvovanje na manifestacijama digitalne umetnosti bili su stalna borba sa zamkama elektrodistribucije. Nakon oktobarskog prevrata u Srbiji 2000, kada se naveliko obećavala evropska perspektiva i skori „normalan život“, isključenja struje ipak su se nastavila. Apsurdnost situacije u kojoj je trebalo postati ravnopravni deo evropske umetničke scene i baviti se elektronskom umetnošću – ali bez struje, podstakla je Tišmu da stvori ovaj internet rad u kome iz novina na crne web stranice prenosi raspored isključenja struje po grupama i povezuje ih tako da se povremeno pojavi bela stranica sa pozivom na stvaralaštvo u oblasti elektronske umetnosti. Kada bi se na nju kliknulo, opet bi nastao mrak.²³ Ako je ovaj rad zasnovan na duhovitoj dosetki koja govori o stanju u ondašnjoj Srbiji, pomenuti tekst mogao bi se tumačiti kao neka vrsta programske postavke i teorijskog objašnjenja samog pojma elektronske umetnosti. Pod terminom elektronske umetnosti, piše Tišma, podrazumevaju se luminokinetika, video-art, kompjuterska umetnost, zvučni ambijenti, roboti, elektrografika, elektronska muzika, hipertekst, internet i mnoge druge oblasti i podoblasti gde je osnovni generator slike, zvuka i teksta električna energija. Pojava sasvim nove umetnosti poklapa se sa vrhuncem (krajem) moderne, idejama dematerijalizacije umetničkog objekta početkom šezdesetih godina, prelaskom umetničkog stvaralaštva u mentalnu sferu, zalaganjem za multiplikovanu, modularnu, demokratsku, nekomercijalnu i planetarnu umetnost, čije su odlike i multimedijalnost, procesualnost, interkreativnost i telekomunikativnost. Elektronska umetnost je po Tišmi nematerijalna i ne

22 Andrej Tišma, *Kako nastaje umetnost*, Krovovi, Sremski Karlovci, septembar 1990. Tekst publikovan u knjizi: A. Tišma, *Druge te(rit)orije*, 32–36.

23 <http://www.atisma.com/webart/cut/cut.htm>

zauzima prostor, pogodna je za skladištenje, transport, distribuciju i umnožavanje. Jedno elektronsko delo može se istovremeno gledati na različitim krajevima zemaljske kugle, u identičnoj formi i dostupno je širokoj publici. Internet je svakako napravio ogroman proboj u distribuciji elektronske umetnosti, koja je tako uspeła da se utka u svakodnevni život. Na internetu postoji umetnost upravo rađena za ovaj medij, njegovim jezikom i izražajnim sredstvima, kao net.art – već novi umetnički pravac koji je stekao i svoje teoretičare i kritičare. Pojavom internet umetnosti pre samo desetak godina u značajnoj meri je promenjen i odnos umetnik – galerija – kustos. U izvesnom smislu, umetnik sa svojim digitalnim tehničkim okruženjem postaje i galerija i kustos i izdavač, zatvorivši krug koji su do sada popunjavali pojedinci i institucije. Umetnici su tako postali jedna vrsta sjedinjenog stvaraoca i inženjera.²⁴ Tišmini internet radovi uvršteni su u brojne svetske kolekcije – *Net Art Idea Line*, *Whitney Museum Of American Art* i *Rhizome Artbase* (New York, USA), *Net Art Guide* (Štutgart, Nemačka) i *Net Art Collection – Irish Museum Of Modern art* (Dablin, Irska).

MUZIKA

Ako se od Tišme očekivalo nešto sasvim novo, znajući njegovu želju za stalnim eksperimentima u različitim likovnim i vanlikovnim tehnikama, njegov muzički opus svakako je bio određeno iznenađenje.²⁵ S druge strane, bilo je logično da se njegova elektronska/digitalna muzika, nastajala od 2003, najpre kao zvučna pozadina video radova, osamostali i od 2006. postane poseban oblik umetničkog izraza. Tišma koristi instant zvuke iz bogate kompjuterske audio-palete, zvučnu podlogu popularnih video igara, ritam mašina, snimljeni materijal, od Baha, preko turbo-folka, do tehno-muzike i Esme Redžepove, spajajući to u jedinstvenu muzičku celinu. Autor se ograničava na kratke forme, pa je time aktuelniji i bliži senzibilitetu savremenog slušaoca. Njegovi zvučni kolaži su društveno angažovani, neulepšani – zvuci reklama, vojničkih naredbi iz video igara ili ritam mašina.²⁶ Nastala kao izraz protesta protiv aktuelnih globalnih fenomena – globalizacije, militarizma, licemerja svetske politike, dehumanizacije, vladavine reklama itd. – Tišmina muzika je iznenađujuće savremena i originalna. Vladimir Kopicl u mreži asocijacija koju njegova muzika stvara opravdano vidi podsećanje na paradigmatični album Dejvida Birna i Brajana Inoa „My Life in The Bush of Ghosts“

(1981), kultni primer ekstatičkog semplovanja koji je trebalo minimalističkim sredstvima da izrazi savremeni svet kroz iznova prekomponovano, poliritmično neuhvatljivo „tamno srce Afrike“.²⁷ Sistemom kolažiranja muzičkih pozadina i zvukova, kroz osnovne ritmove mašina, Tišma stvara novu muziku blisku minimaltehnološkom žanru sa semplovanjem koje umeće u opštu sliku kompozicija.

Spajajući audio i vizuelni doživljaj, Tišma je nastupao na koncertima u Novom Sadu – klub Izba (2007), Studio M, Kulturni centar (2008), Master centar (2009), Pozorište mladih (2010), Muzej savremene umetnosti Vojvodine (2012). Kroz rad kao DJ i VJ on zvučno, vizuelno, pa i prostorno popunjava vreme. Bilo je prirodno da tokom kasnije karijere, posle obimnog serijala performansa, nastavi da razmišlja, a potom i da započne nastupe pred publikom, ovaj put u obliku manje-više klasičnih koncerata savremene muzike. Približavajući svoj nastup klupskoj atmosferi, njegova digitalna muzika između ostalog je i plesna, duhovita i naglašeno ritmična. Ali, audio i vizuelne slike i asocijacije koje donose Tišmini živi koncerti u suštini su veoma potresni ili groteskni u svojoj istinitosti i navode na stalna preispitivanja.

Poslednjih godina pri Kulturnom centru i Američkom kutku u Novom Sadu Tišma dvonedeljno organizuje predavanja i prikazivanje radova savremenih svetskih internet i video umetnika (*Svet digitalne umetnosti*), nastavljajući svoju umetničku misiju, sada kroz pedagoško-propagandni rad.

LIKOVNA KRITIKA I ESEJISTIKA

Paralelno sa umetničkim radom Tišma je bio posvećen, i profesionalno i lično, pisanju i praćenju umetničke scene u zemlji. U novosadskim dnevnim novinama *Dnevnik* bio je likovni kritičar (1982–2008). U tom periodu samo za *Dnevnik* napisao je i objavio više od hiljadu i petsto prikaza, recenzija, likovnih kritika i drugih tekstova vezanih za savremenu umetničku produkciju. Tišma tada ustanovljava, propagira i potencira novinsku, likovnu kritiku u kojoj se, namenski prilagođeno širokom krugu čitalaca, izražava jasnim jezikom, narativno, sa diskretno iznetim stavovima, tumači, prezentuje i prikazuje umetničke pojave, ličnosti, izložbe, umetničke koncepte i dešavanja na domaćoj umetničkoj sceni. Pored dnevne likovne kritike, sarađuje i sa brojnim umetničkim časopisima, u zemlji i inostranstvu, pišući eseje u oblasti savremene umetničke prakse, koje povremeno organizuje u veće publikacije.²⁸

24 Andrej Tišma, „Elektronska umetnost i internet“, *Signal* br. 21, Beograd 2000, 3–9; Andrej Tišma, *Priroda web.arta*, Konferencija Netforum, Beograd 1998.

25 Andrej Tišma *sound works: Globalist Drive*, CD, Studentski kulturni centar, Novi Sad 2010.

26 Dušan Mihalek, „Zvučni radovi Andreja Tišme“, *Polja* br. 9–10, Novi Sad 2007.

27 Iz teksta Vladimira Kopicla u pratećoj publikaciji: Andrej Tišma *sound works: Globalist Drive*, CD, Studentski kulturni centar, Novi Sad 2010.

28 Andrej Tišma, *Sublimni objekti: Primeri likovne umetnosti u Jugoslaviji na kraju 20. veka*, Prometej, Novi Sad 2002.

Knjige Andreja Tišme o umetnosti
Books on art by Andrej Tišma

O KNJIŽEVNOM STVARALAŠTVU

O književnom stvaralaštvu Andreja Tišme već su doneti relevantni sudovi, posebno kada je reč o njegovoj poeziji i poetskim iskazima koji su često i sastavni deo njegovih umetničkih radova, u kojima se tvrdi da će vreme koje dolazi samo pojačavati kvalitet i naboj njegove poezije. U predgovoru Tišminim izabranim pesmama (*Reklame besmrtnosti*, Orpheus 2006), Vladimir Kopicl je zapisao: „Jer koliko god u njegovom slučaju aksiološka i tipološka naklapanja bila zasad preuranjena, ili ne, Živor (književni pseudonim Andreja Tišme) je od onih sasvim malobrojnih autora koji se ni jednoj od ovih neo-/post-paradigmi (i njihovih mnogobrojnih varijeteta) ni deklarativno ni suštinski nije sasvim priključio, mada je istovremeno paradoksalno aktivno lavirao u sijaset njihovih pobočnih strategija i mreža, zadržavajući svoj govor zavidno nezavisnim od svih strategija i mena dana, decenije i epohe, koje je radije trošio kao materijal svog pisanja nego u smislu neke pesničke *techne* ili poetičke obaveze. Uz to, u Živorovom pesničkom slučaju kao da je već sve rečeno, ali ne i napisano. Biće toga još, verujemo da će novi čitaoci Živora otkriti kao jednog od artikulisanih naših pisaca s

kraja prošlog i početka ovog veka. Kao pisca, dakle, koji je naša nova planetarna, distopijska iskustva pesnički upisao u svoje tekstove ljudski svesno, savesno i odgovorno – ne umirući u lepoti već radeći *za* nju – onda kad mnogi od nas takva iskustva još nisu umeli ni da dijagnosticiraju, sem na svakodnevnom *apaurinskom* nivou.“ Vujica Rešin Tucić je na promociji iste knjige ocenio njegovo pesničko stvaralaštvo: „Pesništvo Andreja Živora, alias Andreja Tišme, u prizoru novosadskog pesništva poslednjih trideset godina, u kom sam i ja na neki način postojao kao ime ili kao autor, danas se pokazuje, a ranije ne toliko, kao sasvim apartno, posebno, sa jako uočljivim svojstvima koja nijedno delo nijednog novosadskog pesnika u takvoj meri nije imalo.“

ZAKLJUČAK

Stalno napredujući i menjajući svoj umetnički pristup, od ranog i kratkog tzv. klasičnog slikarstva, preko fotografije i vizuelne poezije, performansa i audio akcija i posebno bogate faze rada u mail artu, a potom u video i internet umetnosti, stvaranja originalne muzike i šireg pojma elektronske umetnosti, sve praćeno pisanjem umetničkih kritika, prikaza i

Knjige poezije i proze Andreja Živora (Tišma)
Books of poetry and prosis by Andrej Živor (Tišma)

eseja, kao i kustoskim radom, samo su opisne manifestacije umetničkih tehnika i medija u kojima se kretao Andrej Tišma protekle četiri decenije. Delovi njegovog opusa označavaju ga kao „dete medijskih umetnosti“, jer Tišma je srastao sa svojim vremenom stalno koristeći savremene medije u svom radu.

Komunikacija je svakako jedan od osnovnih postulata njegove umetnosti koja može da se prati od najranijeg početka Tišminog umetničkog rada. Slede i drugi pojmovi – društvena angažovanost, antiglobalizam i briga o osnovnim, žestokim i životnim problemima čitave planete – ekologija, hrana, ljudski odnosi, reklame, brendovi itd. Još neki od zajedničkih imenitelja Tišmine delatnosti su i kontinuitet ideja kroz stalno prisustvo ličnih umetničkih svetonazora, korišćenje novih medija i određeni diskontinuitet, promena, evolucija tehnološkog postupka pri izradi radova kao i naglašen etički i humanistički pristup izabranim temama, otvorenost i opšte prepoznavanje sadržaja.

Delujući godinama iz tzv. druge linije, Tišmin rad je na neki poseban, lični način sublimirao aktivnosti internacionalnog, angažovanog umetnika, prvo u samoupravno-socijalističkom sistemu (gde se to moglo) a potom u izolaciji u kojoj se zemlja našla tokom devedesetih godina i, na kraju,

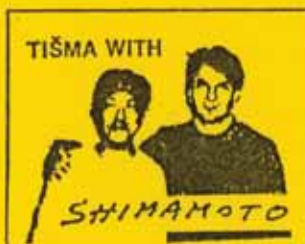
danas, u opštem stanju globalizacije i internet sveta i kulture u kojima cvetaju hiljade cvetova i sve postoji i funkcioniše. Poslednja decenija 20. veka, bolna za sve evropske zemlje koje nisu bile uključene u kapitalistički sistem, za nas iz ovog dela kontinenta posebno turobna i turbulentna, bila je dodatni podsticaj koji je prisutan u Tišminom radu. U novom, internet okruženju, vrlo rano za naše, pa i globalne prilike, Tišma započinje posebno medijsko delovanje sa već značajnim dostignućima na planu umetničkih reakcija na društvenu stvarnost. Teorijski i praktično, Andrej Tišma je jedan od domaćih umetnika koji su velikim korakom zakoračili u novo, internet doba vizuelnih umetnosti.

VLADIMIR MITROVIĆ

ARTISTAMP MUSEUM OF ARTPOOL

1277 BUDAPEST 23, P.F. 52

A&WAP

NETWORKER POST

NETWORKER POST

NETWORKER POST

NETWORKER POST

NETWORKER POST

NETWORKER POST

NETWORKER POST

NETWORKER POST

NETWORKER POST

NETWORKER POST

NETWORKER POST

NETWORKER POST

NETWORKER POST

NETWORKER POST

NETWORKER POST

NETWORKER POST

NETWORKER POST

NETWORKER POST

NETWORKER POST

NETWORKER POST

NETWORKER ISSUE 21/100

1992

TAMP-SHEETS BY THE NETWORK

Autorske marke posvećene susretu sa networkerima, Izdanje Artpoola, (žuta varijanta), 30x21 cm, 1992.

Artist postal stamps dedicated to meeting networkers, Artpool edition, (yellow version), 30x21 cm, 1992

INTRODUCING
LAUREN
STYLE

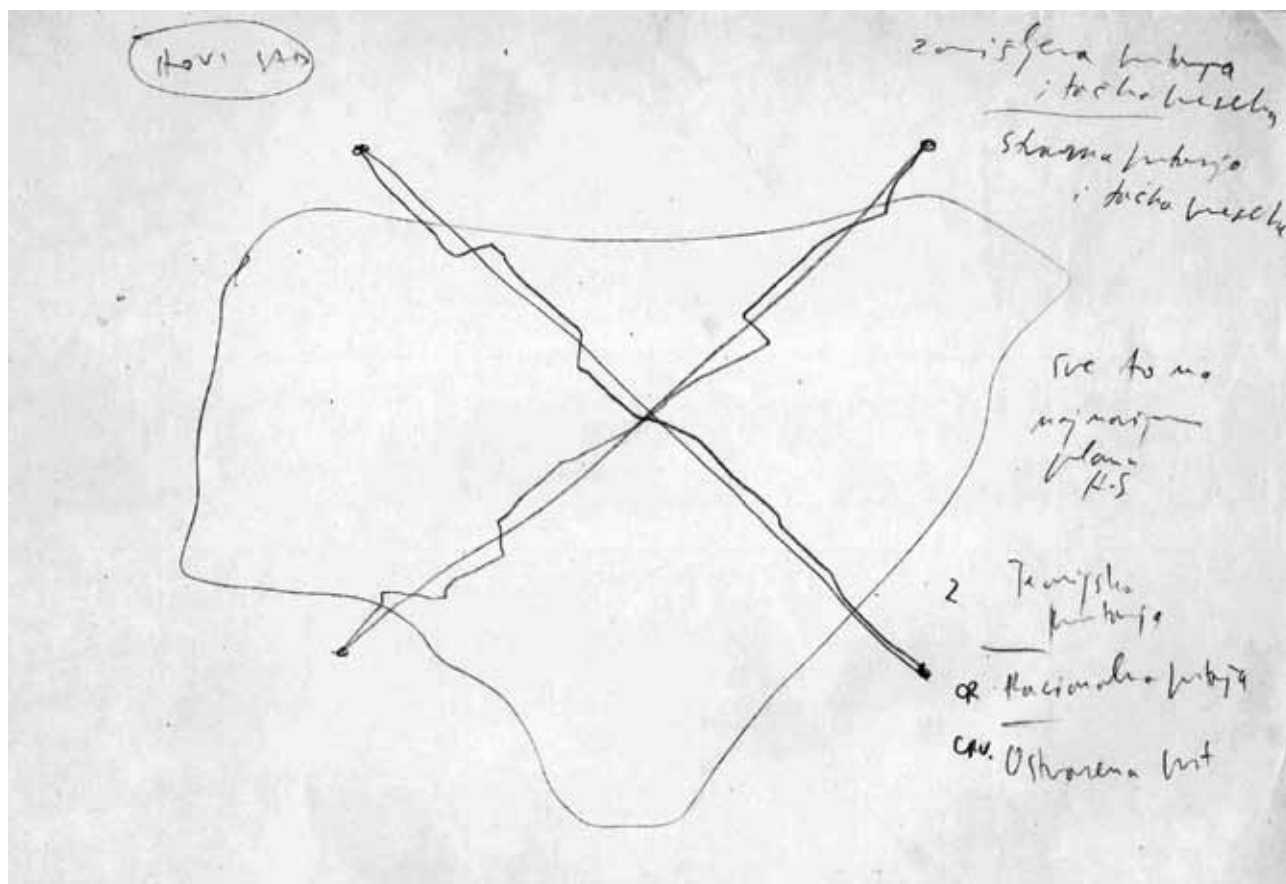
bloomingdale's
1-800-555-SHOP Item #M515

THE NEW WOMEN'S FRAGRANCE BY RALPH LAUREN

UMETNIK SA MISIJOM, UMETNOST SA DEJSTVOM

Kada govorim o umetničkoj delatnosti Andreja Tišme, govorim zapravo o čitavom kompleksu pojava. Za njega je karakteristično da se ranih sedamdesetih godina prošlog veka interesuje za prodor nove forme umetnosti, za zasnivanje novog stava u umetnosti u kome je najbitniji elemenat komunikacija između umetnika, njegovog recipijenta, pretpostavljene publike i najšireg planetarnog sloja svega što može biti predmet i cilj govora umetnosti. Zbog

toga se on zainteresovao za nove forme umetnosti; dosta neobičnu konkretističku i vizuelnu poeziju, preko čitavog procesa radova kao što su mejl-art, drugi oblici digitalne i drugačije komunikacije u umetničkom prostoru, do radova koje upoznajemo u njegovoj zreloj fazi stvaralaštva, za koju smatram da je počela dvehiljaditih godina, kada Tišma pokazuje izuzetno interesovanje da konkretnim, vidljivim, preciznim angažmanom spoji nešto što bi se moglo

levo: *Nemoguća tranzicija*, digitalni print, 70x100 cm, 2005.
left: *Transition: Impossible*, digital print, 70x100 cm, 2005

gore: *Putanja - idealna, hipotetička i realna*, skica akcije, olovka, papir, 30x21 cm, 1973.

abowe: *Path - an ideal, hypothetical and actual*, action sketch, pencil, paper, 30x21 cm, 1973

Unikat, gumeni pečat, papir, 21x30 cm, 1973.

Unique Item, rubber stamp, paper, 21x30 cm, 1973

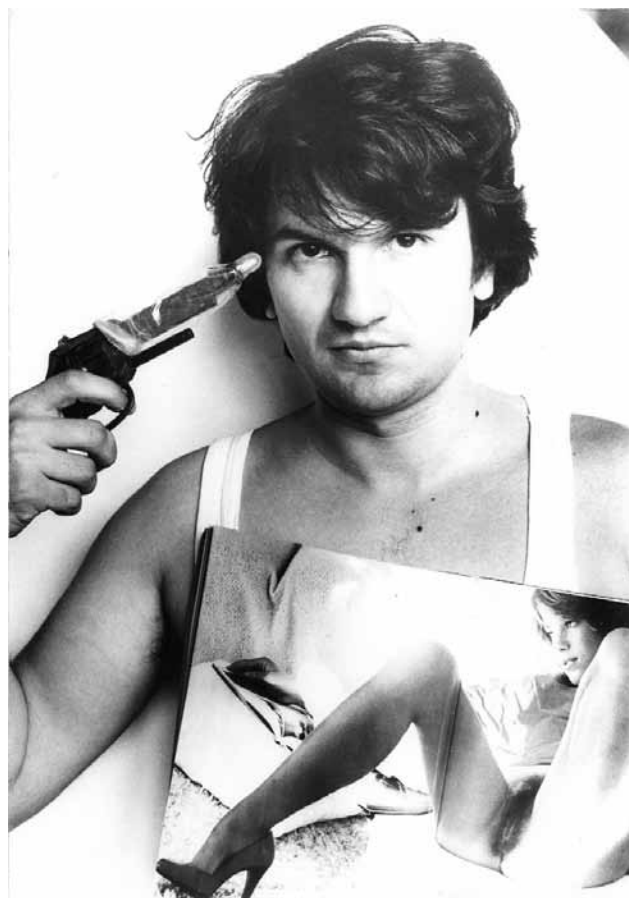
nazvati njegov pogled na svet, komentar tog sveta i moguće obraćanje direktno ljudima, publici, u skladu s njegovom poznatom poetskom devizom koja glasi vrlo jednostavno ali je višeznačna: "Čovek sam, vrsta čovek". Ona nam lapidarno objašnjava da je Tišma umetnik s jedne strane klasično humanističkog interesovanja, koji se bori za humanističke vrednosti, i to čini na jedan paradoksalan način, uz pomoć upravo one tehnologije koja danas donekle dovodi u pitanje naše viđenje čoveka, koja, zapravo, pokušava da ga stavi u drugi plan, a jukstapozicionira sebe. I po tome je Tišmino stvaralaštvo veoma značajno.

Ako gledamo šta je ono na tematskom planu, to je vrlo jasno. Ovaj naš angažovani umetnik zapravo razmatra najneobičnija i najobičnija lica sveta koji se danas globalizuje, dobija ujednačen, jedinstven kurs koji se očekuje i traži, i njegov stav je u liniji otpora prema toj jednoobraznosti. On pokušava da razotkriva, da kritikuje ta jednoobrazna lica sveta.

Kada to radi na nivou digitalnih printova, kojima se izrazito bavi poslednjih godina, u serijama „U mojoj sobi“, „Nemoguća tranzicija“, „Ekranski slojevi“, on sučeljava razne ikoničke predstave sveta spektakla u kome mi danas živimo, sa onim što je najintimnije ljudsko. Suočava prizore javnog sveta, razne brendomanske oblike, ikone

savremenog sveta, bilo da pripadaju oblasti mode, politike, ljudske nesreće, pojedinačnih sudbina, sa onim što je njegova intimna sudbina. On na taj način otvara dijalog intimnog umetničkog i javnog prostora. Obično to čini u formama koje su čiste, koje su savim transparentne, ali ne i jednoznačne.

Pored toga, tipično za Tišmu je da, ako koristi digitalne printove ili kao veb artist koristi kompjuter na mnogo načina, ne čini to u haj-tek maniru gde bi, recimo, upotreba tehnologije bila u prvom planu. Naprotiv, on tehnologiju koristi kao skoro klasično umetničko sredstvo koje je u službi ideje, komunikacije. I kao da ima neku naivnu veru koja, po meni, nije naivna, da takvim delovanjem, kao što je nekada, recimo, o perlokucijskom performativu govorio Ostin, logičar i foilozof, kroz taj svoj čin proizvede neko konkretno dejstvo u svetu. To je njegova osnovna misija, on je umetnik sa misijom. I to radi kako u domenu likovne umetnosti, predstavljajući svet mode, nesreća, upotrebe hrane, konsumerizma, u kritičkom vidu suočen sa pojedinačnom ljudskom sudbinom, to vrlo uspešno radi i u drugim

Samoubistvo, fotografija, 30x40, 1977.

Suicide, photography, 30x40 cm, 1977

U mojoj sobi, kadar iz videa, 2005.
In My Room, video still, 2005

medijima. Na primer, za nekoga koga znamo kao pisca, kao likovnog umetnika multimedijalca, dugogodišnjeg kritičara i teoretičara koji se bavio raznim stvarima u umetnosti, on sasvim neobično poslednjih godina koristi i medij muzike. I to takođe u sprezi sa tehnologijom niskog profila, sa radom na kompjuteru, gde u miksturalnom opponentskom principu sučeljava najrazličitija sazvučja, od etno sazvučja do elektronske muzike, raznih inserata, semplova iz radijskih emisija, pilotskih kokpita, govora, rata, mržnje, ljubavi, medija, svega mogućeg, stvarajući u iskrenom maniru niz vrlo uzbudljivih kompozicija koje nam ogoljuju današnju izmešanu, izmrvljenu, slomljenu sliku sveta, i zalaže se za neku moguću sliku ljudskog i planetarnog jedinstva.

Kada govorim o tome, uvek se setim one davne ikoničke ploče Davida Byrnea i Briana Enoa iz osamdesetih godina prošlog veka „My Life in the Bush of Ghosts“, što će reći naši životi u čestaru duhova, a Tišma je kao neki čarobnjak koji pokušava – mešajući te likove muzičke, likovne i ostale; fraze, uzrečice, komande – da nam stvori predstavu kako je naš svet jedna donekle neprozirna celina iz koje uzima razne delove i sučeljava ih, pokušavajući da mu napravi lice koje

bi bilo istovremeno pomalo zabrinjavajuće, a na terapijski način kod nas pokušava da stvori sliku nekog izlaza, nade, da bude aktivan i da u to unese svoju umetničku suštinu, svoju formu, svoj smisao i glas govora u prvom licu. To nije izuzetak u današnjem svetu umetnosti ali upravo taj nivo dijaloga je kod Andreja Tišme originalan, samo njemu svojstven i u skladu je sa onim što jeste njegovo umetničko biće od početka do danas. To je razlog zbog koga ovaj umetnik zauzima, recimo, na listi novosadskih ili vojvođanskih umetnika, mojoj ličnoj, ali ne samo mojoj, jako visoko mesto, u prvih deset, svakako. Između ostalog, to je razlog što je on na svetskoj listi veb umetnika u prvih sto, a na raznim drugim listama takođe vrlo zapažen naš sugrađanin, koji je aktivan, koji izlaže ili pušta svoju muziku, ili na druge načine činodejstvuje umetnički od Njujorka, Londona, do Nemačke i Izraela, na mnogo dobrih načina od kojih mi znamo samo neke, a koje ćemo već sutra znati mnogo bolje.

VLADIMIR KOPICL

(Emisija „Plavi krug“, RTV, 19. 4. 2012)

AUTENTIČNA ANGAŽOVANOST

Moja saradnja s Andrejom Tišmom traje dugo, sećam se njegove samostalne izložbe još po dolasku sa praške Akademije, 1976. godine. Već tada u njegovom stanu video sam radove koji su bili bliži konceptualnoj umetnosti nego tradicionalnom crtežu ili slikarstvu. Od tada, sve do danas Tišma kontinuirano razvija jedan odnos u kome je njegova umetnost autentično angažovana. O bilo kom mediju da je reč, Tišma iznalazi personalni stav i određuje se prema događajima u svetu i vremenu u kome živi. Najviše smo sarađivali povodom njegovih radova iz devedesetih i posle 2000. To su radovi gde je on već zreo umetnik koji s iskrenom umetničkom strašću ali racionalno reaguje na događaje u

svetu i koristi nove medije da bi obrazložio svoj odnos i dao kritički sud. Jer Tišma nije od onih što samo dokumentuju ono što dožive i ono što vide, on redovno izražava svoj odnos. I redovno je to kritički odnos prema fenomenu koji tog momenta, kada se on time bavi, dominira na svetskoj sceni ili u svakodnevnom okruženju koje živimo i preživljavamo. Nezaboravan je njegov rad "Kolateralne štete" i to je jedan od upečatljivijih doživljaja u mojoj kritičarskoj karijeri. Radili smo 2001. izložbu "Fatalne devedesete", moj deo postavke bio je u dvorcu u Sremskoj Kamenici, a Tišma je bio u mom izboru. On je izložio seriju od sedamnaest printova na kojima su bili prikazani glavni gradovi NATO zemalja kako

U mojoj sobi, digitalni print, 100x70 cm, 2005.

In My Room, digital print, 100x70 cm, 2005

bi izgledali da su bili bombardovani. Posle otvaranja, otišli smo na zakusku u neki restoran i tamo gledali direktan prenos 11. septembra, avione kako se zabijaju u dve zgrade Svetskog trgovinskog centra u Njujorku. Ono što je Tišma anticipirao, to se, na neki način, pokazalo istinitim upravo tog dana kad smo otvorili izložbu. Dakle, jedna totalna anticipacija sleda događaja na globalnom nivou bila je moguća i pokazala se stvarnom u njegovoj umetnosti.

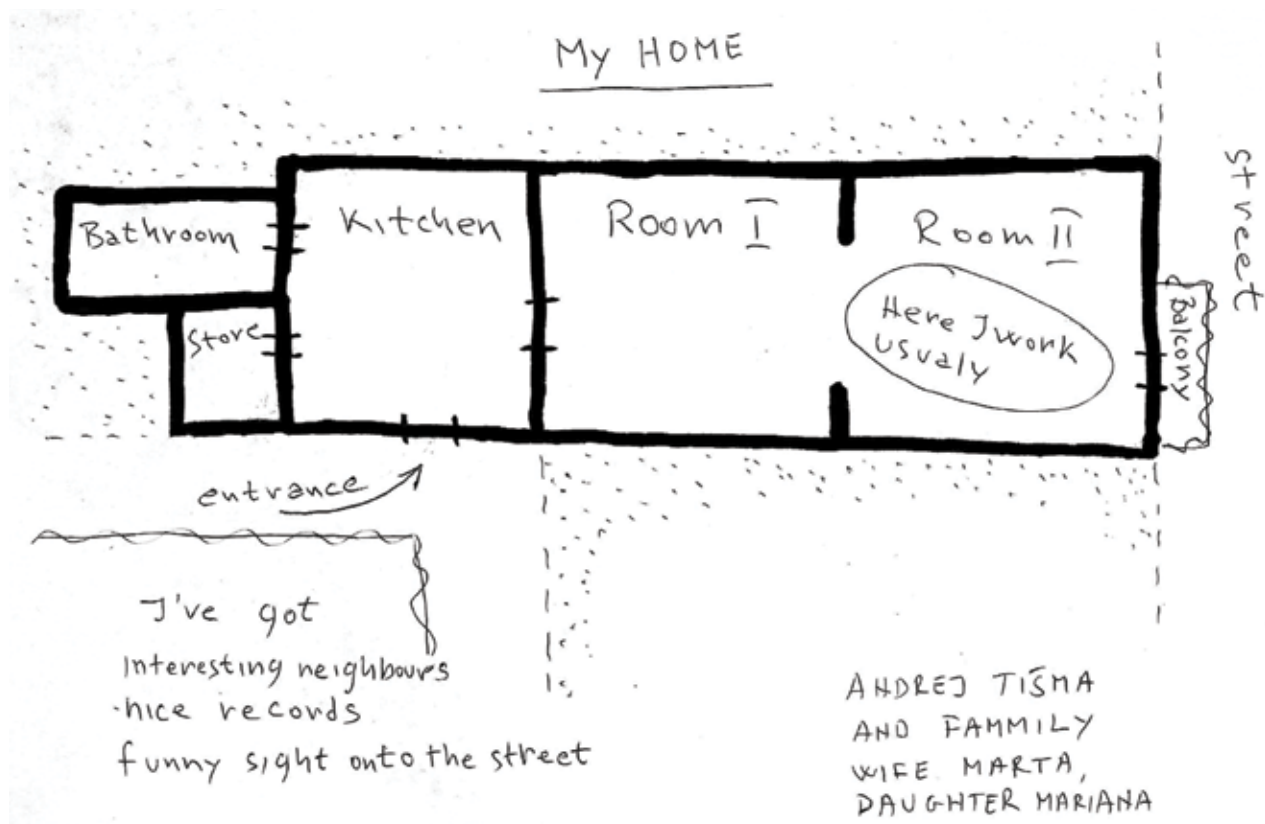
Tišma je, po meni, i najznačajniji naš umetnik koji se bavio problemima tranzicije i koji je tu tranziciju shvatio sasvim intimistički, sasvim ljudski, personalno. Zbog toga sam izlagao njegove radove gde god sam mogao, i gde god sam ih izlagao bio sam izuzetno ponosan i zadovoljan, jer

posetioci su ljudski reagovali na njih, što je za konceptualnu umetnost poseban senzibilitet.

U ovom trenutku Tišma je umetnik u punoj stvaralačkoj zrelosti i zbog toga se veselim svakom novom rezultatu iz njegove umetničke radionice.

SAVA STEPANOV

(Emisija "Plavi krug", RTV, 19. 4. 2012)

Moj dom, fotokopija, 30x21 cm, 1979.

My Home, photocopy, 30x21 cm, 1979

ČETRDESET GODINA AKTIVIZMA

O Andreju Tišmi može da se govori na više načina, ali jedan je osnovni – reč je o umetniku koji četrdeset godina izdržava na jednom posebnom putu, a to je put avangarde, tačnije neoavangarde. To je počelo 1972, 1973. godine i traje do danas. Dakle, reč je o četrdeset godina njegove pasionirane pripadnosti jednom pokretu koji u sebi sadrži mnogo ideja, mnogo stavova. Tišma počinje svoju umetničku avanturu serijom pečata, ili nešto pre njih serijom fotografija. Ali to nisu fotografije iz porodičnog albuma. To su fotografije istinitih događanja koje, kad se postave u celinu, dobijaju drugo značenje. U isto vreme, od 1973. nastaju njegovi prvi pečati. Pečat može da se tumači u formalnom smislu kao oblik grafike, tačnije alternativne grafike. U ovom slučaju on ima drugo značenje – obeležavanja nečega. Tim pečatima Tišma na neki način obeležava i ceo svoj budući put. Reč je o obeležavanju stava: gde god sam ja, to je umetnost. To je osnovna karakteristika cele neoavangarde. On taj pečat otisne na nečijoj glavi, nečijoj ruci, na nekoj stolici, stolu, sandučetu, pismu, konkretno mislim na njegove radove u oblasti mejl-arta, sve to je umetnost. Umetnost je u ovom slučaju način življenja, način ponašanja i način mišljenja.

U tim prvim decenijama, sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog veka, Tišma je vrlo radikalno. On je zagovornik takozvane druge linije ili, preciznije, kako bi rekao profesor Denegri, govora u prvom licu. Ali on ne ističe svoje „ja“, on traži „ja“ u drugima, uspostavlja komunikaciju. U toj vrsti umetnosti ako komunikacija ne postoji, nema ni umetnosti. Tišma to zna i to radi i dan-danas. Istovremeno tu su i performansi i drugi oblici koji se vezuju za te radikalne promene.

Upoznavanjem mogućnosti kompjutera, digitalnih tehnika i tehnologija stvari su se donekle promenile. Tišma se, kao

školovan slikar, vraća svetu slike. To je slika kao vrhunsko osećanje vizuelnog doživljaja ili vizuelnog saznavanja sveta. Ovo se najviše pokazuje kroz fotografiju, koja, zahvaljujući kompjuteru i drugim metodama, dobija različite transformacije i različita značenja. Taj niz radova, iz tog „drugog perioda“, s jedne strane povezuje se sa njegovim vrlo velikim i dobrim iskustvom u domenu mejl-arta, a sada su tu i druge oblasti: video art, veb art i elektronska grafika. U osnovi svega je fotografija koja se kompjuterskim tehnikama menja i

zahvaljujući mreži ima i veću komunikativnost.

Za Tišmu je poznato da je angažovan umetnik, međutim, ja ne bih rekao da je on samo angažovan u uskom značenju, on je aktivni umetnik. Aktivni umetnik koji nam, pre svega, nudi doživljaj, ali od nas, kao imaginarnih posmatrača ili učesnika u toj umetničkoj igri, zahteva mnogo više, a to je da preispitujemo doživljaj. Zahteva od nas oblike kontemplacije, razmišljanja, promišljanja i tumačenja stvari. On nam nudi niz tema, motiva, jednostavno kaže „to je to“, on ima govor u prvom licu pa kaže: evo, imamo agresiju pornografije, imamo agresiju reklama, imamo agresiju u pravom značenju; rat u Iraku, bombardovanje Srbije. To su sve ciklusi njegovih grafika, koji se upravo tako zovu. On od nas traži da se zapitamo, njegova umetnost je zapitanost, nije sve u angažovanju da nam kaže: ovaj svet nije idealan, nego da mi dodemo do zaključka kako ovaj svet nije baš po našoj meri. To je kod Tišme isprepletano i veoma naznačeno i može da se tumači na različite načine. To zavisi od spretnosti i sposobnosti, pa i umeća viđenja i gledanja onoga što nam on tako sigurno u kontinuitetu nudi ovih četrdeset godina.

MILOŠ ARSIĆ

(Emisija "Plavi krug", RTV, 19. 4. 2012)

Call your Avon Representative 1-800-FOR

lift here

today • tomorrow • always
the first in a trilogy of love

**FRAGMENTI O
UMETNOSI
ANDREJA TIŠME**

VIZUELNA POEZIJA I MAIL ART

Akcije Andreja Tišme dešavaju se u prostorima takozvanog proširenog, ali istovremeno isprepletenog likovnog i literarnog medija. U istu semantičku ravan dovode se reč, gest, matematički simbol, slučajno izabrana fotografija, da bi u infomativno-estetsku energiju pretvorili svoj tek nagovešteni i protivurečni semantizam.

Posebno su zanimljiva Tišmina istraživanja u mail-artu, relativno novoj umetničkoj disciplini, koja je poslednjih godina doživela pravu ekspanziju potiskujući konceptualizam, konkretnu i vizuelnu poeziju. Tišma u mail-art radovima upotrebljava pečate sopstvene izrade sa različitim porukama (remek delo/master piece; neopisivo/undescrivable itd) koje otiskuje na dopisnicama i drugom komunikativnom materijalu, ili, pak njima interveniše na oficijelnim, ponajčešće banalnim razglednicama menjajući njihov kič izgled i poruku u relevantan poetski sadržaj.

"Alter" Andreja Tišme ulazi u sam vrh onoga što se poslednjih godina u jugoslovenskoj avangardi pojavilo.

Miroljub Todorović

(Pogovor knjige "Alter", Vršac, 1987)

MAIL ART I PEČATNA UMETNOST

Multimedijalni umetnik Andrej Tišma startuje u oblasti mail-arta, nove umetnosti, početkom sedamdesetih godina. Mail-art bio je i ostao umetnost koja je nazvana i gerilom, dakle jednom podzemljaškom, underground umetnošću koja hoće da što neposrednije ostvari kontakt sa primaocem.

Što se umetnosti pečata tiče, Tišma je pečate radio na više načina i u više tehnika. Njegovi pečati idu u red danas u svetu verovatno najpriznatijih pečata. U Tišminom slučaju reč i slika su sjedinjeni. U tom smislu ova umetnost će imati svoju vrednost i svoju budućnost.

Živan S. Živković

(Emisija "Videopis", TV Novi Sad, jun 1992)

PERFORMANSI – (SPI)RITUALI

Andrej Tišma je jedan od retkih mladih autora koji u današnjim izmenjenim umetničkim prilikama nastavljaju umetničko izražavanje koje je uvedeno u sedamdesetim godinama i koje se može podvesti pod termin – umetnost ponašanja. Dakle, reč je o umetnosti koja se ne ispoljava kroz produkciju umetnikih dela; crteža, skulptura, grafika, nego je ceo čin prenesen na komunikaciju umetnika sa njegovom okolinom.

Naravno da su važne u tom slučaju i teze, ideje, težnje koje umetnik želi da u svojoj okolini iznese. Ideje za koje se Tišma zalaže, može se reći da su danas u ovim prilikama aktuelne. On pledira za uspostavljanje komunikacije među ljudima, za jednu vrstu saradnje i razumevanja.

Ješa Denegri

(Emisija "Videopis", TV Novi Sad, jun 1992)

FOTOGRAFIJE I VIDEO ART

Tišma koristi polaroide na vrlo različite načine, međutim ključni je sistem kombinovanja na principu Hegelovih trijada, dakle on suprotstavlja dve različite slike, a na publici je da izvuče zaključak. Tišma na jednoj strani suprotstavlja život, koji je predstavljen jakim erotskim prizorima, sa druge strane on bira predmete iz prirode, koji se mogu nazvati nađenim predmetima i nađenim prizorima što predstavljaju onaj drugi, Tanatos, i u toj kombinaciji Tišma nas navodi da se zapitamo šta je cilj umetnosti, šta je smisao ovog savremenog života i, zapravo, šta bi umetnici trebalo da rade. Tišmin video u ovom trenutku odjeknuo je kao jedan potpuno novi pristup u pravljenju kratkih umetničkih video radova. Koristeći izvore iz tekuće televizijske produkcije,

levo: *Kula andela*, performans, ulica Novog Sada, 1999.

left: *Tower Of Angels*, performance, street of Novi Sad, 1999

dakle iz vesti, iz dokumentarno-istorijskih programa, on ih je vrlo vešto kompilirao, praveći takav sistem koji govori o umetniku koji je svesno i spretno kroz čitav niz godina iskombinovao jedan svoj umetnički stav koji na ovaj način sigurno dovodi Tišmu u vrh savremene umetnosti na ovim terenima.

Slavko Timotijević
(Emisija "Videopis", TV Novi Sad, jun 1992)

Andrej Tišma prilikom snimanja svog videa sa Jozefom Klačikom, Novi Sad 1990.

Andrej Tišma working on his video with Jozef Klačik, Novi Sad, 1990

NETWORKING, (SPI)RITUALI I ANTI-EMBARGO

Stav o umetnosti kao svojevrsnom vidu razmene duhovne energije u teorijskoj i praktičnoj delatnosti novosadskog umetnika srednje generacije Andreja Tišme otelotvoruje se u oblicima koji predstavljaju jedinstven fenomen u okvirima naše savremene (likovne) umetnosti.

Na tragu tada preovlađujućih vidova konceptualne umetnosti, Tišma je sedamdesetih godina, preko vizuelne poezije, dospao do mail-arta, to jest komuniciranja umetnika posredstvom poštanskih pošiljki. No za njega je ta umetnička strategija bila samo početak, staza ka novim mogućnostima.

Od umetničkih intervencija na dopisnicama, markama, prešlo se na komuniciranje video i audio kasetama, kompjuterskim ispisima. Ta kolektivno obeležena razmena energija odvela je do stvaranja tzv. mail-art Mreže (Network), jednog svetskog otvorenog sistema komuniciranja koji je Tišma definisao kao "duhovnu skulpturu koja obavlja planetu".

Od polovine osamdesetih Tišma razvija umetnost susreta (meet-art) što je preobrazilo njegovu multimedijalnu aktivnost. Pošto smatra da nadahnuće uvek u manjoj ili većoj meri gubi kada se materijalizuje, više se okreće projektima koji traže neposredan kontakt s publikom, čak njeno učešće; u tim umetničkim akcijama naglasak je na duhovnom, stoga ih izvodi pod zajedničkim nazivom "(spi)rituali".

Svetislav Jovanov
(Časopis "Cage" br. 4, Odžaci, oktobar 1993)

(SPI)RITUALI

Pokušavajući da u ljudima probudi svest o pripadnosti ljudskom rodu i međusobnoj zavisnosti svih ("Ljubav"), akcentujući pravo na individualnu slobodu i jednakost rasa ("Liberte, Fraternite, Egalite 1789 – 1989" i "Žigosanje") zatim odnos pojedinca prema prirodi i društvu ("Budi zahvalno dete majke Zemlje" i "43 kubika ljubavi" ili "Tišma u Delifrance-u") ili odnos pojedinca prema pojedincu ("Ulični susreti" i "Kontrola duha") kao i lični stav prema silama moći ("Susret u mom srcu") Tišma stvara duhovni prostor što sjedinjuje i kristalizuje emocije koje su manje lične, a više opšte, i u odnosu na društvo stoje ne kao predstavnici spoljašnjeg sveta, još manje kao izraz umetnikove lične svesti ili osećanja, već najpre kao katalizatori kolektivne svesti.

Sistematski budeći rasparčane delove duha, u domenu sopstvenog postojanja u prostoru i vremenu, Andrej Tišma ne samo što potvrđuje sebe kao umetnika već iznosi na površinu stvarnosti one vrednosne kategorije koje duboko počivaju u suštini svakog bića i koje su – priznali mi to ili ne – kroz vreme duboko zakopane. Suštinski elemenat u umetnosti Andreja Tišme jeste duh i kako ga probuditi.

Luka Salapura

("Sveske" br. 23, Pančevo, mart 1995)

UMETNOST POD SANKCIJAMA

Za pronicljivog posmatrača alternativne umetnosti na međunarodnom nivou, zanimljivo je biti svedok promena u tonu napisa Andreja Tišme u vreme kada njegova zemlja tone duboko u rat, a Ujedinjene nacije uvode ekonomski i kulturni embargo njegovoj rodnoj Srbiji. Kao čovek koji je mnogo putovao (Njujork, Pariz, Stokholm itd.), i bio u kontaktu sa međunarodnom mrežom poštanskih umetnika, Tišma je iznenada prinuđen da suprotstavi svoj mirnodopski položaj univerzalnog bratstva, međunarodne saradnje i harmonizovanog grupnog delovanja rastućim neprijateljskim pojavama.

U vreme poplave izbeglica iz Bosne i Hrvatske u Novi Sad, sa svežim ratnim ranama, Tišma je radio performanse za mir i protiv embarga uvedenog protiv njegove zemlje. Njegovi

Telo – delo, SPC „Vojvodina“, Novi Sad, 1997.

Body – Creation, SPC „Vojvodina“, Novi Sad, 1997

napisi o ovoj temi pronicljiva su zapažanja o statusu i ubedljivosti umetnosti u ratnim uslovima. Pored performansa i napisa, Tišma je stvorio moćnu seriju rezbarenih gumica za brisanje, koje je kao pečate koristio u svojoj prepisci, prikazujući svoj život umetnika pod kulturnim embargom i u ratnim uslovima.

Džon Held, junior

(Bibliozine #44, San Francisco, februar 1996)

NETWORKING

Kao i mnogi od nas koji pišemo o doživljaju mail arta, Tišma naglašava univerzalnost iskustva networkinga. Za razliku od većine nas, Tišmine ideje su preživele iskušenja građanskog rata u neposrednom okruženju. Tišmi služi na čast što je nastavio da razvija umetnost saradnje.

Andrej Tišma na svojoj izložbi „Embargo Art“, Novi Sad 1994.

Andrej Tišma at his „Embargo Art“ show, Novi Sad 1994

Autoporetet, štampana razglednica, 10x15 cm, 1984.

Self-Portrait, printed postcard, 10x15 cm, 1984

Jedna od Tišminih glavnih tema je postavka da je umetnik "barometar trauma svoga vremena (i) agens koji inicira proces oporavka". U napisu objavljenom pre izbijanja sukoba u njegovoj zemlji (Ka novoj umetnosti, 1990), Tišma je tačno predvideo koji će pravac uzeti njegov život u teškim godinama koje su predstojale. Na Kongresu networkera 1992. godine, seriji događaja koji su podsticali kulturne aktiviste iz celog sveta da debatuju o značaju umetničke saradnje na međunarodnom nivou, zauzeo je centralno mesto u diskusijama o etičkoj ulozi networkera.

Džon Held, junior

(Iz predgovora katalogu izložbe pečata, Stamp Art Gallery, San Francisco, 1996)

PEČATNA UMETNOST

Andrej Tišma nikada nije bežao, niti se zaklanjao u autonomiju umetnosti. Pečati kao što su "Žigosanje", 1989. (solidarnost sa obojenima), "Student dobrote", 1992. (studentski protesti) ili "Objava mira", 1991. (u jeku rata) govore da se Tišma uvek kretao ka suštini problema pokušavajući da utiče na stanje svesti o onim tokovima društvenog razvoja koji nas sve zajedno, kako na lokalnom tako i na planetarnom nivou, vode apokalipsi.

Bez obzira da li Andreja Tišmu posmatramo kao grafičara, konceptualnog umetnika, performerera ili angažovanog umetnika, njegova umetnost uvek insistira na buđenju duhovnosti, a ne na njenoj ekskluzivnosti. Ona se intenzivno stavlja u službu "objedinjavanja rasparčane stvarnosti" u smislu opšte potrage za odgovorom na prilično složeno pitanje o tome kako svet "ponovo natopiti značenjem".

Razvoj tehnologije i brzina protoka informacija lagano isključuju čoveka iz centra zbivanja i guraju ga na marginu života. Očovečavajući tehnologiju svojom umetnošću kroz network (mrežu) ovaj umetnik utiče i na očovečavanje civilizacije. Upravo zbog toga je umetnički pečat kako ga koristi Tišma, jedna značajna i velika umetnost, naročito kada se ima u vidu da je osobina svih velikih umetnosti upravo osećaj umetnika, koji su je stvorili, za svoje doba.

Luka Salapura

(Katalog izložbe "PEČArT", Novi Sad 1996)

PEČATI I PERFORMANSI

Za Tišmine pečate možemo odmah reći da predstavljaju neku vrstu sublimacije, odnosno u njima se odslikava celokupno delovanje ovog umetnika kao performerera i networkera. Najznačajnije svoje performanse i mejl-art akcije on je preneo na pečate koristeći tako i dalje, iz jednog medija u drugi, njihovu agonsku energiju.

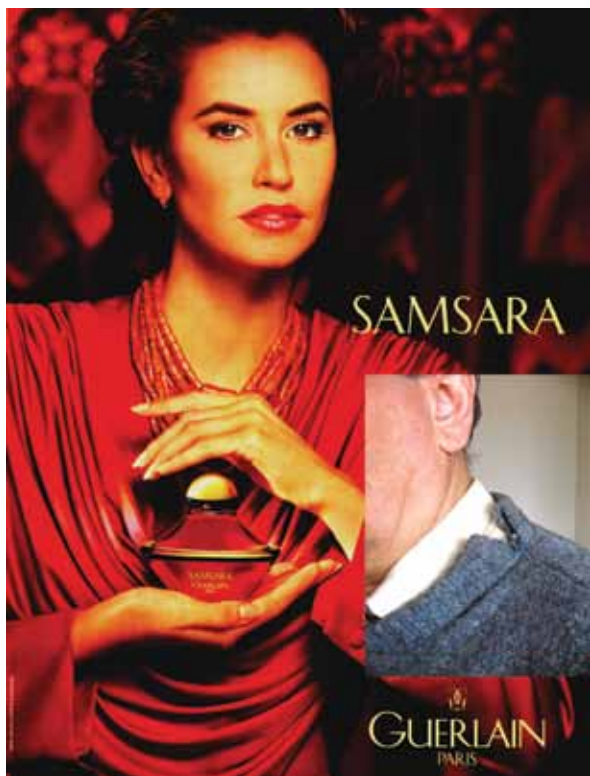
Istražujući intenzivno raznovrsnim tehnikama i metodama u više umetničkih oblasti "očovečujući tehnologiju" i insistirajući "na buđenju duhovnosti" Andrej Tišma nam se i ovaj put predstavio kao planetarni umetnik koji je svojim inovativnim i inspirativnim delom već zakoračio u treći milenijum.

Miroljub Todorović

("Politika", Beograd, jul 1997)

Sećanje na zločin, web-art, 2002.
Remamber Crimes, web-art, 2002

Nemoguća tranzicija, digitalni print, 70x100 cm, 2005.
Transition: Impossible, digital print, 70x100 cm, 2005

KOMPJUTERSKE GRAFIKE

Andrej Tišma, umetnik koji odavno u svom radu tehnološka sredstva i dostignuća stavlja u službu umetnika i umetnosti, i na taj način ih očovečuje, svoje najnovije radove izveo je upravo korišćenjem mogućnosti koje daju kompjuteri, skeneri, crno-beli laserski štampači ili najnovije generacije ink-džet štampača u boji.

Vezujući se na ranije radove, samo sada oslobođen mnogih zametnih postupaka pri izradi, koji su znali i da ga ograničavaju, Tišma je stvorio jednu seriju elektrokolaža i elektrografika koji su, upravo zahvaljujući korišćenju pomenutih proizvoda visoke tehnologije, dobili na povećanju komunikacije sa posmatračem.

Zastupajući ideju neekskluzivnosti umetnosti i angažujući se na buđenju duhovnosti, Tišma i ovim novim radovima daje svoj karakterističan pečat, a to je odgovor svom vremenu i neprekidan protest i opomena kako na globalnom, tako i na lokalnom planu. U njegovim delima ne treba tražiti likovnost već poruku, akciju delovanje na ljudski duh, ne bi li se malo uznemirio i konstruktivno angažovao.

Luka Salapura

(Katalog izložbe "Elektrografike", Dom Kulture, Niš, oktobarbar 1997)

WEB.ART

Tišmini web radovi se oslanjaju na tradiciju mail-arta i pripadaju struji internet umetnosti zasnovanoj na komunikaciji, saradnji i demokratiji, pre nego na formalnim i medijsko-instalacionim orijentacijama koje se takođe sreću u praksi. On reaguje na svetske događaje, stvarajući umetnička dela kojima odgovara na situacije stvorene međunarodnom politikom, globalizacijom i odvajanjem individua od političkog procesa. Internet kao medij omogućava alternativnim stavovima da se šire istom brzinom kao stavovi savremene politike.

Njegovi radovi deluje kao konstruktivni protest, kao kreativno lečenje, kako za individue tako i za problematične odnose između vladara i potčinjenih. Njegovi radovi su dobar primer kako komunikacija i kreativnost pružaju sredstva za komentar položaja pojedinca u svetu.

Tišma je usvojio jedan poseban jezik prilagođen internetu, ponekad preuzet od predmeta svoje kritike, ili konstruisan u obliku igara ili zagonetki punih humora i ironije, često jednostavnih ali direktnih.

Daniel Stringer

("Digital Arts", br. 3, Novi Sad, 2001)

Iako se prisustvo konflikta u bivšoj Jugoslaviji osećalo na internetu, ono je dovelo i do nekih kreativnih umetničkih poduhvata. Za vreme pretnje NATO bombardovanjem, Andrej Tišma je organizovao takmičenje na internetu za "humanitarno bombardovanje Srbije", u kome su takmičari prilagali dizajn bombi. Pobedniku su pripale usne Monike Levinski.

John Horvath

("Beating Breasts", Heise, Nemačka, 7. novembar, 1998)

Andrej Tišma iz Jugoslavije predstavlja "Čuvene američke proizvode" koji povezuju multinacionalne korporacije sa sedištem u SAD, kao što su McDonald's i Coca-Cola, sa američkim vojnim avanturizmom. "Američke igračke": fiktivne igračke povezuju američku pop kulturu sa oružjem. Njegov "Američki upitnik" stavlja američku vojnu akciju u istorijski kontekst sa Irakom i Vijetnamom kao referencama, uz represiju američkih Indijanaca. Upitnik stavlja krivicu na Madlen Olbrajt i predlaže njenu eksterminaciju. U "Slavnoj pobedi", Andrej Tišma suprotstavlja meku porno grafiju projektilima i bombama.

Trebor Scholz

("Karneval u srcu ratne oluje" / Art / New Technologies: KOSOV@", april 2000)

Sjedinjene Države možda i ne znaju do koje mere se širom sveta razvio njihov imidž imperijalističke sile. Jedno od dela inspirisanih antiamerikanizmom koje me je najviše zabudilo na internetu je "Američka umetnička škola" Andreja Tišme, koju čini niz fotografija koje pokazuju američke vojnike kako uništavaju slike Sadama Huseina. Ovaj internet projekat koristi te fotografije da bi predstavio američke vojnike kao osvajače, a ne spasiocce Iraka.

Rat sa Irakom je očigledno veoma delikatno pitanje, koje se sastoji od toliko mnogo promenljivih veličina da bi mi bilo nemoguće da o njemu napišem pravednu analizu u jednom kratkom pregledu. Ali, jedna stvar koju je moguće osetiti u mnogim internet projektima koji su se pojavili na svetskoj mreži tokom ekspanzije rata sa Irakom, jeste osećaj besa ujedinjen sa strahom od toga šta jedna supersila može da uradi u svetu. To je imidž koji SAD sada moraju da demistifikuju, a to se može pokazati kao teža bitka od svih ostalih koje su do sada vodile.

"Američka umetnička škola" Andreja Tišme iznosi na videlo globalnu ideološku krizu sa kojom se SAD suočavaju. Tišmino delo zaista demonizuje SAD. I dok takav ekstremizam iscrpljuje svaku kritiku iz Tišminog dela, ono što treba pomenuti je njegova alarmirajuća poruka: da su SAD suočene sa mnogo većim problemom nego što je nalaženje oružja za masovno uništenje.

Eduardo Navas

("Netartreview", 19. juni, 2003)

DIGITALNI PRINTOVI

U tokovima vojvođanske likovne scene Andrej Tišma je na poseban način, alternativan i neekskluzivan, prisutan još od početka sedamdesetih godina. Angažovan odnos prema svakodnevlu ovaj umetnik je izražavao sredstvima koja su i sama proizvod sveta i vremena u kome živi i stvara. Fotografija je osnovni artefakt u njegovim mejl-art radovima, kseroksima i elektrografikama, videu i kompjuterskim web-art ostvarenjima. U skladu sa željenim iskazom Tišma

Andrej Tišma, učesnik i gost video festivala „Les Instants Video“ u Marseju, 2008.

Andrej Tišma, participant and guest of video festival „Les Instants Video“ in Marseilles, 2008

Andrej Tišma na svojoj izložbi u galeriji Shoreditch u Londonu 2006.

Andrej Tišma at his show in Shoreditch Gallery, London 2006

primenjuje fotografiju kao dokumentacijsku potvrdu izvedenog rada (akcije, performansi, zapisi), kao stvaralački gest kojim se izražava vlastita privatnost i umetnički personalitet (serija polaroida iz osamdesetih godina), ili nađenim i skeniranim fotografijama ostvaruje smislene, angažovane, uvek sarkastične i metaforički bogate zaključke o aktuelnom trenutku čoveka našeg doba.

Veoma često, taj stav Tišma zaoštrava do krajnjih posledica, pogotovo u onim radovima gde je fotografija dokument o umetnikovoj vlastitoj privatnosti, gde je fotografska slika odraz iskrene i istinske ispovesti.

U serijama fotografskih ostvarenja realizovanih tokom osamdesetih Tišma je insistirao na rigidnim sučeljavanjima Erosa i Tanatosa, na sukobljavanjima vitalističkih i katastrofičnih simptoma ne bi li precizno dijagnosticirao stanje svesti pojedinca u socijalnom okruženju... Tokom umetnosti devedesetih on se drži sličnih načela, ali erotiku i pornografiju više ne prikazuje samo kao ispovedni lični čin nego kao sociološku pojavu čiji je tretman u sveobuhvatnom

masmedijskom sistemu poistovećen sa neminovnostima dnevnih vesti koje istovremeno imaju dignitet reprezentativne manifestacije impulsa savremenog sveta, ali i trivijalno značenje potrošne informacijske robe...

Tišma je, početkom ovog veka, zreo umetnik, stvaralačka ličnost koja na jedan sebi svojstven način »bira« i prihvata odjeke svetskih događanja. U plastičkoj celini njegovih velikih fotografija ti su »odjeci« definisani ubačenim press fotosom, kao svojevrsnim »dokaznim materijalom« o postojanju onih stvari koje se uvlače u naše živote, u našu psihi, u našu svest o nemilosrdnosti svakodnevlja, o čudesnom ljudskom usudu...

Sava Stepanov

(Predgovor kataloga izložbe "U mojoj sobi",
Novi Sad, mart 2005)

Gubitak nevinosti, digitalni print, 100x70 cm, 2012.

Loss Of Innocence, digital print, 100x70 cm, 2012

Značenja radova Andreja Tišme "Nemoguća tranzicija" nalaze se i odzvanjaju u kontrastu između perfekcije reklamne slike i stvarnosti u kojoj živimo. On želi da budemo svesni da te slike postoje da bi nas navele na promenu ponašanja, odnosno da kupimo nešto što inače ne bismo.

Reklamer mora da stvori jednu vrstu mita, vizuelni mit savršenosti do koga se stiže preko datog proizvoda. Tišma podriva tu poruku jednostavno suprotstavljajući lažnoj pomodnoj bajci fizičku realnost svakodnevlja, ubadajući neophodnu čiodu u naduvani mehur naših očekivanja. Poenta njegove 'čiode' je kontrast između projekcije idealnog, večnog, perfektnog proizvoda namenjenog potrošaču, i svakodnevice raspadanja i nesavršenosti u kojoj živimo.

John Byrum

(Katalog izložbe digitalnih printova Andreja Tišme, Shoreditch Gallery, London, 2006)

Teoretski i umetnički aktivizam Andreja Tišme podjednako se uspešno nosio sa promenljivim strujama umetničkih stilova i ideologija, gde je posebno ustrajavao u svojim kreativnim zahvatima dešifrovanja prostora koji okružuje umetničku scenu. Već od samih početaka kada se nametnuo kao netipičan i stoga značajan predstavnik mail arta, oblasti fluidnog komuniciranja umetnošću, njegovi radovi su sadržavali svojevrsna preusmeravanja u kvalitativno nova opcrtavanja unutar širokog spektra nizova manifestnih jezika alternativne i marginalne kulturno umetničke scene. Između ostalog i sa ciljem prevladavanja nabeđenih autoriteta. Tako njegove strategije putem proizvodnje umetničkih radova, koji se nalaze na tragu prvobitnih mail art predstava, mail arta kao "perifernog" umetničkog aktivizma, odolevaju neprincipijelnom institucionalnom ukidanju, potiskivanju, zatamljavanju, zaboravu, umetnosti koja zadire u domen informacijskog sistema.

Tišmini predlošci opominjućih foto-detolja, umetnutih u glamurozne reklamne plakate Diora, Rotmansa, Barbike,

Sitroena, Micubišija i drugih, u okviru ove serije printova "Nemoguće tranzicije", ne predstavljaju 'skandal egzistencije', već su primeri poznavanja pisma nove montaže i obrade podataka.

Jasna Tijardović

(Povodom izložbe "Nemoguća tranzicija" Andreja Tišme, Galerija New Moment, Beograd, Radio Beograd III program, novembar 2006)

Od prvih svojih tekstova i prvih iskoraka iz slikarstva, Andrej Tišma medijski raznovrsno, ali uporno svesno, grebe vidljiva lica i nevidljive matrice sveta, ispituje njegov i svoj moralni razlog, umetnički se zaleđa u stvarno i njegove medijske proteze ne bi li probudio, tj. produbio i svoju i Drugu svest, na način umetničke akcije. One, dakle, vrste artističkog performativa koja ne računa samo sa svojom artističkom dovršenošću i kakvim-takvim feed backom u svesti pretpostavljane publike, već čak – skoro romantičarski – računa i sa opipljivom posledničnom promenom u poretku fizičkog, biološkog, virtuelnog i političkog tela sveta koji on dotiče i razlaže svojom nepotkupljivom art-mašinerijom.

Na sadržinsko-tematskom planu, pak, Tišma barata posvećenim brendomanskim i politmitomanskim kultovima globalnog svetskog svakodnevlja, prazneći njihove aure ili ih puneći reskim indikacijama svog ličnog, često i incidentnog kontradikcija.

Ukratko, iza blagog lika i likovno uglađenih tehno-printova našeg umetnika krije se jedan od svetski najdoslednijih art-komentatora i opopenata postdeborovskog »društva spektakla« i njegovih globalističkih politprodužetaka, čija je minimalistički sjajna direktnost u izrazu već izborila, ako ne krajnji, porednički rezultat u borbi protiv onoga s čim se poduhvatio, a ono bar visoku poziciju i sigurno mesto u svetskim muzejsko-galerijskim hramovima koji službe tog istog »društva spektakla« služe.

Vladimir Kopicl

(Predgovor kataloga izložbe Andreja Tišme "Nemoguća tranzicija", Galerija savremene umetnosti Pančevo, februar 2007)

DIGITALNA UMETNOST I INTERNET

Još od svojih prvih radova krajem 70-ih i početkom 80-ih godina Andrej Tišma je nagovestio da će razvijati samosvojno izražavanje. Naime, njegovi radovi, kako oni do sredine 90-ih kada prihvata kompjuter i internet i kao sredstvo i kao prostor, tako i oni potonji, ukazuju da je reč o autoru koji dobro oseća vreme u kome stvara, ali istovremeno traži sopstveni izraz unutar važećih umetničkih pravila.

Na početku njegovog stvaralaštva to su bile fotografije, razglednice i pečati, da bi se tokom 80-ih potpuno posvetio umetnosti kao komunikaciji, stvorivši jedinstven projekat mejl-arta na našim prostorima.

Od sredine 90-ih u svoje stvaralaštvo uvodi kompjuter i internet koji mu s jedne strane pomažu u komunikaciji, a s druge i kao alat za stvaranje radova, a s treće kao novi prostor u kome se kreće.

Zbog toga možemo da kažemo da delo Andreja Tišme predstavlja autohtonu pojavu u našoj umetnosti, koje je znalo da zbuni čak i iskusne profesionalce.

Ono što je karakteristično za Tišminu recentnu produkciju jeste da on i dalje shvata umetnost kao deo komunikacije. On kao savremeni virtuelni nomad, sedeći u svojoj sobi krstari i komunicira sa celim svetom. Odnosno vice versa, ceo svet se sliva kroz monitor kompjutera u Tišmino polje umetničke recepcije. Pošto je komunikacija globalna i trenutna, i Tišmini radovi poštuju ta načela, pa koristi kratku formu i kompresiju, opštepoznate i prepoznatljive predstave sa svom njihovom simbolikom, a kolažni princip građenja kao tehniku odgovora na globalne pobude.

Sava Ristović

(Radio Beograd 2, "Znakovi", april 2007)

DIGITALNI PRINTOVI

U već pomenutoj situaciji polivalentnosti izraza u savremenoj umetnosti Tišma se opredelio da refleksije „fizičkog“ globalizma razmatra u „virtuelnom“, kao idealnom globalizmu, u kojem se vrednost pojedinca verifikuje kroz komunikaciju, a ne kroz interes. Ta samododeljena uloga kreativnog komentatora pojava i događaja iz „realnog“ sveta u „virtuelnom“ prostoru omogućuje mu da prihvata informacije, činjenice, i da ih kontekstualizuje, baš kao što to čini Noam Čomski kroz knjige u „realnom“ svetu.

Nastavak te svojevrsne misije jesu i Tišmini radovi iz novog ciklusa Civilizovano usekovanje. U ovom ciklusu on postavlja pitanje: Da li napredak civilizovanog društva ima smisla ako nosi uništenje pojedinih kultura (poput kultura Inka i Maja) ili asimilaciju u drugi/drugačiji vrednosni sistem

(poput onoga što se dogodilo sa Indijancima, Janomamama, Aboridžinima). Na taj način Tišma pokušava da u globalnom svetu skrene pažnju na zaboravljenu dimenziju – etiku.

Sava Ristović

(Predgovor kataloga Andreja Tišme "Civilizovano usekovanje", Galerija "Nova", Novi Sad, jun 2007)

DIGITALNI PRINTOVI I VIDEO

Zahvaljujući svetskom razvoju mail-arta, a potom net-arta, Andrej Tišma se posvetio umetnosti kao komunikaciji, a njegovi vizuelni radovi, sa svojim stavovima i idejama, dostupni su recipijentu na bilo kojem delu planete. Dovoljno je pogledati jedan od njegovih sajtova i postati učesnik svetskih zbivanja, govorom Tišmine umetnosti.

Forma u kojoj se Tišma izražava za njega je samo sredstvo, a ne cilj. Radovima nastoji da utiče pre svega na promenu svesti recipijenta, kako kaže. Tišma, u svakom pogledu nastoji da svojim bogatim simbolizmom, u metaforičnom sintetičkom jedinstvu slike, reči i zvuka, istakne probleme savremenog sveta i čoveka, koji se nalazi u lavirintu skrivenog smisla kontrastnih ogledala. Pronaći taj skriveni smisao, koji putem ideološke mašinerije zavarava i odvlači čoveka od njegovog iskonskog duhovnog bića, njegovog kulturnog identiteta, jeste ono na šta Tišma hoće da uputi svojom umetničkom percepcijom. Povratak duhovnim vrednostima, povratak čoveka samome sebi, jedino je i moguće ako čovek postane svestan da je u pitanju samo igra koja se nadvija svojim ideološkim plaštom i destruiše sliku o čovekovoj vrednosti.

Kroz višeslojne dimenzije svojih radova Andrej Tišma osvešćuje čoveka u pogledu sadašnjih i budućih puteva globalizacije, kao s one strane pogleda, ukazuje na naličja koja se kriju ispod reklamnih propagandi, ispod „humanitarnih“ akcija „pobornika održanja svetskog mira“ na zemlji i „propovednika blagostanja“.

Nezavisno od toga kakve nove ciljeve i pravce tehnička civilizacija može postaviti pred čoveka, Tišmino osvešćivanje i podsećanje na postojanje i duhovnih dimenzija ljudskog bića u vreme dekadencije, koje se nastavlja i u 21. veku, postaje od izuzetnog značaja za publiku i na našim prostorima.

Valentina Čizmar

(Časopis „Mak“, 2008)

DIGITALNI PRINTOVI

Digitalni printovi Andreja Tišme „Hrana u kontekstu“ (Food In Context) su najneobičnija sučeljavanja i kritičke konfrontacije sa savremenom civilizacijom kakve odavno nismo imali prilike da vidimo. U prvom trenutku gledaocu se čini da se kombinacije prizora na ovim radovima međusobno ne uklapaju, ne samo sadržinski nego i u etičkom, društvenom i formalnom smislu. Obe polovine slike su perfektno fotografije, ali dok nam, gledajući jednu polovinu polazi voda na usta, druga polovina budi osećaj nelagodnosti, čak gađenja. Autor Andrej Tišma, nije ni slučajno ni neobavezno uspostavio ove odnose, već je time naćeo temu kojom se umetnost odvajkada bavila: raskoš i prolaznost, ali koja u vremenima blagostanja nije bila politički korektna, pa je stoga bila zaboravljena.

Dr. Jürgen Weichardt

(Reč na otvaranju izložbe „Hrana u kontekstu“ Bremen, septembar 2011)

Civilizovano usekovanje, digitalni print, 70x100 cm, 2006.

Civilized Beheading, digital print, 70x100 cm, 2006

Tišmin web rad "Sećaj se zločina" na naslovnoj strani podlistka za digitalne medije španskog "El Paisa", 2003.

Tišma's web work "Remember Crime" at the front page of the supplement for digital media of Spanish "El Pais" newspaper, 2003

DIGITALNI PRINTOVI I VIDEO

Radovi Andreja Tišme „Hrana u kontekstu“ (Food In Context) u svojoj tematici i raznolikim parafrazama prikazuju svet, kritiku potrošnje i prolaznost, sa zahtevom da "Umetnost mora imati posledice!". Svet u umetnosti postaje transparentan samo ako ga umetničko delo takoreći troši, ako i umetnika i nas kao posmatrače dodiruje ili čak povređuje. Upravo to iniciraju ovi radovi koji, pored socijalne crte, tematizuju i prolaznost. Andrej Tišma nam prezentuje jelo, hranu na ukrašenim tanjirima, dijalektički i kao produkt kulture i kao prolaznu materiju koja je uz svu estetiku od samog početka namenjena propadanju – takoreći određena da se nađe u kanti za smeće.

U kulturno-istorijskom poređenju Andrej Tišma se svojim radovima nadovezuje na motive prolaznosti (Vanitas) koji još od renesanse na vrh stavljaju konflikt između ljudske poniznosti i ljudskog ega. Ikonografija se od renesanse naovamo značajno promenila, ali osnovna definicija ostaje i kroz socijalni kontekst u umetničkoj provokaciji Andreja Tišme dobija jednu drugu dimenziju. Svojim radovima on

cilja na intelektualnu klimu, na društvenu odgovornost i upozorava na isprepletanost slobode pojedinca sa ekonomskim i društvenim determinantama; on ovu povezanost postavlja u središte svojih umetničkih istraživanja, na taj način se, uz sve lomove, može konstatovati i povezanost estetike sa moralom.

Na ovim slikama doživljavamo ciljanu provokaciju koja je uperena na refleksiju, to važi i za oba prikazana video rada na izložbi. Prvi rad „Prijateljski razgovor“ (Friendly Talk) nastao je u kontekstu sa printovima: fotografije sa životnim namirnicama kao citate iz reklama, vesti i magazina Tišma genijalno dovodi u vezu sa sadašnjošću, dakle sa ratovima, zagađenjem okoline i bolestima – sa porukom da za njega degradacija, dakle razgradnja životnih namirnica odslikava razgradnju civilizacije.

Drugi video „Tela i predmeti“ (Bodies and Objects) je, da pronadom odgovarajuću reč, šokantno brutalan. On je refleksija o životu i smrti, klanju životinja povezanim sa našom ishranom i – kako Andrej Tišma kaže – relativnosti stanja života i smrti; o kratkom trajanju našeg života u kontekstu prolaznosti i prelaska iz jednog statusa u drugi – i opet u vezi sa klanjem životinja, često samo zbog brutalne koristi za druge.

Erwin Miedtke

(Reč na otvaranju izložbe "Hrana u kontekstu" Bremen, septembar 2011 Bremen, septembar 2011)

ZVUČNI RADOVI

Andrej Tišma mudro ovaj vid svoje delatnosti naziva "zvučnim radovima" ("Sound Works"), jer ih je teško klasifikovati u uobičajene kategorije muzičke umetnosti, imajući u vidu čak i elektroakustičku ili kompjutersku muziku. U početku su "zvučni radovi" bili uglavnom sastavne komponente sinkretičkih celina (video-arta, web.arta, performans). No, izdvojivši ih iz tog konteksta – videli smo – žive svojim audio-životom, za šta su najpogodniji mediji upravo radio i nosači zvuka. Interesantno je da i ovako osamostaljeni, zvučni radovi Andreja Tišme zadržavaju osnovne karakteristike njegovih multimedijalnih radova: kolažnost, citate, mistifikaciju, intervenciju, oneobičavanje, a nadasve – angažovanost.

Tišma koristi instant zvuke iz bogate kompjuterske audio-paleta, zvučnu podlogu popularnih video-igrice, ritam-mašinu, snimljeni materijal (od Bacha do turbo-folka, tehno-muzike i Esme Redžepove), spajajući to u jedinstvenu celinu, sa merom i ukusom.

Autor se ograničava na "kratke forme", pa je time aktuelniji i bliži senzibilitetu savremenog slušaoca. U tim radovima, kao i u ostalim Tišminim ostvarenjima, uočljiva je angažovanost

pre svega protiv rata, protiv globalizacije, nasilničkog ponašanja, militarizacije, šunda i kiča, reklamerstva. Zvučni kolaži su društveno angažovani, i upravo zato su dati ogoljeni, neulepšani – zvuci reklama, vojničkih naredbi iz video-igrice ili ritam-mašine deluju još napadnije, silovitije, agresivnije.

Dušan Mihalek

(“Polja”, 9–10. Novi Sad, septembar 2007)

Jedan od najistaknutijih aktera alternativne novosadske scene, Andrej Tišma je tokom svog delovanja neumorno, radoznalo i inventivno istraživao izražajne mogućnosti različitih oblasti i vidova umetničke prakse, od književnosti, do novih multimedijalnih umetnosti, poput performansa, štampanih multipliciranih artefakta – pečata, sve do digitalne umetnosti i veb-arta, bivajući pritom uvek u redovima najaktuelnijih i vodećih stvaralaca i teoretičara na ovdašnjoj sceni nove i alternativne umetnosti. Otuda potpuno logično i prirodno deluje i njegova nova preokupacija bavljenjem digitalno kreiranim tonskim i zvučnim kolažima, koje je poslednjih godina i decenija omogućio vrtoglavi razvoj kompjuterske tehnologije.

Nedvosmislen i direktan umetnički angažman predstavlja ključni element Tišminih zvučnih radova, čiju osnovu čine teški, valjajući i štekćući repetitivni ritmovi ritam mašina, kojima su kolažno suprotstavljeni semplovani šumovi i zvuci ljudskog govora, uzvici, smeh, melodije trubača iz Guče ili izuvijane melizme arapskih pesama, stvarajući jedan fantazmagorični tonski splet, istovremeno uznemirujući i haotičan, kao verni auditivni odraz podjednako haotičnog života današnjice.

Tišmini tonski radovi, čiji naslovi poput „Mirovna misija“, „Uništenje elektrane“, „Prijateljska vatra“ ili „Nemački piknik na Balkanu“ verno odražavaju jasni i direktni angažman autora, čiji su radovi, ponekad zastrašujući, pokatkad svesno infantilni, a često autoironični, nastali kao izraz protesta protiv aktuelnih globalnih fenomena: globalizacije, militarizma, limermerja svetske politike, dehumanizacije, reklamerstva, datog u direktnom, neuvijenom i žestokom autorskom iskazu, tako da slušanje ovih Tišminih zvučnih radova, praćeno adekvatnim video projekcijama, ne ostavlja ravnodušnim nikog od slušalaca.

Borislav Hložan

(“Dnevnik”, Novi Sad, 4. 7. 2008)

---

desno: **Nemoguća tranzicija**, digitalni print, 70x100 cm, 2005.
right: **Transition: Impossible**, digital print, 70x100 cm, 2005

ÉGOÏSTE

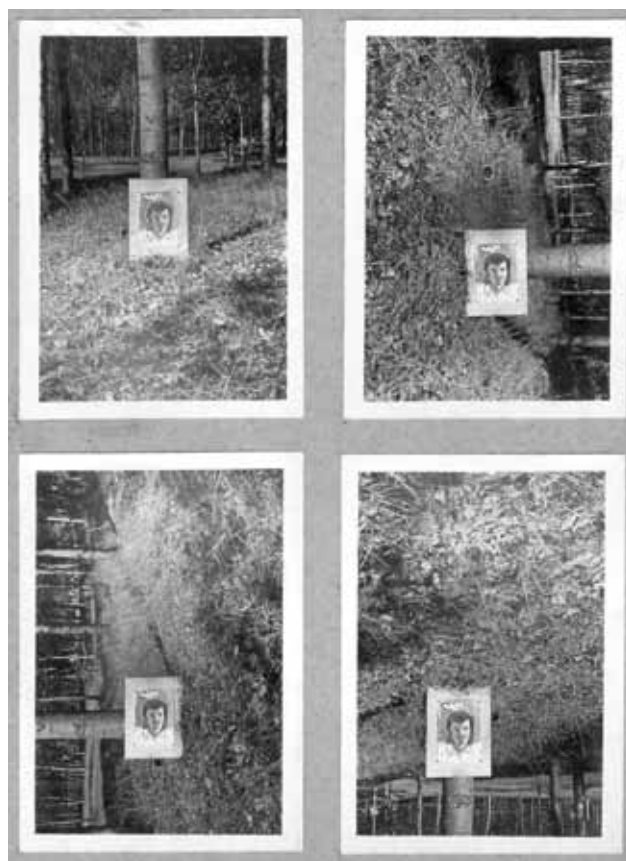
POUR L'HOMME

ART CANNOT CHANGE THE WORLD, BUT IT CAN CHANGE CONSCIOUSNESS

It is never easy to assess any work of art as something finite and conclusive, especially that of a contemporary artist whose work is still evolving and developing, as in the case of Andrej Tisma. If we add to this also his other non-visual art activities – art criticism, prose and poetry, music and concert performances – Tisma's artistic endeavour is a true rarity so we will approach it in that way. During four decades of artistic engagement, regular production, collective and solo exhibitions, the artist passed through several phases of artistic expression and applied techniques and his art could be regarded as a sort of sublimation of the general movement in contemporary artistic practice. Just a cursory glance at lists of Tisma's exhibitions, catalogs, performances, books and publications in the fields of visual art, poetry and prose, or a simple Google search of his name, shows an author of great human and creative potential, who uses every opportunity to show his artistic, visual and social engagement and attitude, defining himself as a modern artist who corresponds with his time and environment. Tisma's early exhibitions of paintings, watercolours, and drawings (1972-1979), which were accompanied with modest catalogues, had a very specific parallel history with alternative art: *Alter – Alternative works* (1972-1982), in which the artist made a review of a decade of his work.¹ In that tiny book Tisma collected and published some of its earliest works which could be without any doubt be classified as conceptual art works. For instance, 'Self-portrait' from 1973, in which he took photos of his painted self-portrait in different urban environments in order to explore the impact of context on the final outcome of an artistic work. From the same year, and with a similar intention, there is also a work 'My space' that repeats the same approach but in an outdoor (countryside) environment. Here the landscape circle around self-portrait making the subject the 'centre of the world'. The rest of the works in this book could be

linked back to visual poetry using the collage technique, early explorations of mail art and rubberstamps as well as 'One second of my presence' (1979), a verbal-vocal and visual piece in which Tisma communicates with the recipient via technical aids – eg tapes from a tape-recorder and postal stamps as symbols of social alienation.

Avant-garde artist Miroљub Todorovic in his review

¹ Andrej Tišma, *Alter – Alternativni radovi / Alternative Works* (1972-1982), KOV, Vršac 1987

Moj prostor, fotografska akcija, 1973.
My Space, a photographic action, 1973

Andrej Tišma na svojoj izložbi „Umetnost komunikacije“, Likovni salon Tribine mladih, Novi Sad 1984.

Andrej Tišma at his exhibition „Communication Art“, Likovni salon Tribine mladih, Novi Sad 1984

emphasised that this book is part of the peak productions of the last few years of Yugoslav avant-garde. There is no doubt that works presented in this book were ahead of their time and there was no space, gallery or magazine where they would be presented (at least if we talk about the early Seventies).

The choice and themes of Tisma's exploratory approach in numerous works is almost biblical. The themes that Tisma is selecting are all exceptionally humane and engaged. They are very easily recognised and globally relevant, though they originate from a local and personal perspective. There is also a degree of innocence, like that of a child. In its earlier period, Tisma's work had already identified itself with contemporary life. The messages that his work gives out are easily readable and recognisable by everyone; they are directed to a wide audience. The exploration of the media and the approaches used to communicate the art only underline the clarity and intensity of its basic messages.

Soon after graduating from Prague Academy of Fine Arts, Tišma, in his own words, decided to devote himself to photography and then, in the mid-seventies, purchased a then modern camera (Minolta SRT 101). Ever since then he remains continuously connected to that medium, which he will enrich and expand over time. Tišma has passed evolved through several photographic phases from black and white photography, through Polaroids and color photography, to digital photography and the Internet. During

the second half of the eighties, he created cycles of photographs and Polaroids, exhibiting them on a regular basis. "Death Around the Eyes", "Danger"², "Temptations"³ and "Monuments", focus on real-life objects composed of scenes of life and death, correlating images and ideas from different viewpoints. Polaroid photos (SX 70), a technological advancement of the time, where the image is produced immediately after pressing the shutter button, provided Tišma the option of an open expression of the recorded moment, without processing and embellishment. Later, the author used his photographic experience for creating to create a series of digital prints related to food, brands⁴, "In My Room"⁵, "Civilized Beheading"⁶ and so on.

2 Andrej Tišma, *Danger*, exhibition catalog, Foto galerija, Novi Sad 1987

3 Andrej Tišma, *Susreti & iskušenja / Encounters & Temptations*, exhibition catalog, SKC, Beograd 1992. (Text: Slavko Timotijević)

4 Andrej Tišma, *Nemoguća tranzicija – Prva pomoć-uradi sam: EPP borbe za mentalno preživljavanje*, katalog izložbe, Galerija Podrum, Novi Sad 2006. (Text: Radomir Vuković)

5 Andrej Tišma, *U mojoj sobi*, katalog izložbe, Zlatno oko, Novi Sad 2005. (Text: Sava Stepanov)

6 Andrej Tišma, *Civilizovano usekovanje*, katalog izložbe, Galerija "Nova", Novi Sad 2007; UK „Vuk Karadžić“, Beograd 2011. (Texts: Sava Ristović, Biljana Mickov)

MAIL ART: COMMUNICATION AS A MEDIUM, MEDIA AS COMMUNICATION

While some Yugoslav artists used mail art only occasionally and to promote individual projects and actions, Tisma joined this global yet deeply personal art trend actively and wholeheartedly. In a way, he connects a first and second generation of Yugoslav mail artist. They all shared the same ideological battle against artistic and cultural elitism, and against mediation and privilege in the creation and consumption of art. According to Nebojsa Milenkovic, in mail art there is a need to create individual mythologies through the use of inexpensive and accessible tools while the artist is not talking to unknown masses but to an individual – not an abstract or imaginary individual but a real-life person with a name, surname and most importantly, an actual postal address. This movement was successful in achieving the avant-garde dream of overcoming limits between art and life.⁷

There is a significant bibliography of international mail art.⁸ Domestic art critics wrote occasionally about Yugoslav mail artists.⁹ In the catalogue for the exhibition 'Private Life' (1986) Tisma dedicated one part of the text to the history of this movement that emerged around late 1950s:

« .... (...) In the history of modern art three sources are regarded as critical for the emergence of today's mail art. First, New York Correspondence School, established by American artist Ray Johnson in 1962, who used to send his collages to a circle of friends and artists and from whom he would then get artistic responses; second, French *Nouveau Realisme* with Yves Klein and Ben Vautier causing 'mail scandals', and third, the international Fluxus movement that used mail as a medium and modified its tools such as postal stamps, rubber stamps and postcards. To this we should also add the work of Japanese avant-garde group Gutai that had already in 1955 started to post internationally its eponymous publication. Mail art in the 1970s had

already developed a worldwide network of artists, with specialised magazines and some of the bigger galleries started exhibiting mail art works. Works were starting to arrive from far-flung regions such as Latin America but also from Eastern Europe. In Yugoslavia – Belgrade, Ljubljana, Novi Sad and Zagreb – there were individuals and groups emerging who actively took part in this world movement. The first major exhibition of mail art in Yugoslavia was at the Belgrade Student Cultural Centre (SKC) in 1972, which presented a selection of mail art from the VII Biennale of Youth in Paris. The most prominent feature of mail art in the 80s was its mass popularity. It was estimated that at

the time there were about 10,000 active artists 'in the network' from all continents. Numerous publications, including magazines, catalogues and fanzines, were circulated around the world though the international postal system. Connections between artists at a personal level were on the rise through mail art encounters that were happening all over the world. Mail art as an art form is mixed media consisting equally of image, text, sound and gesture. From this boundless multi-media approach comes an unusually broad range of techniques and materials used in mail art practice. It used purely postal tools – stickers, post-cards, rubber stamps, envelopes, art stamps, telephone and telegraph – and also more traditional art forms – drawings, paintings, graphics, photographs, photocopies, collages, art objects, sound and video tapes. Often put together with glue, the materials used in mail art varied. Cardboard, plastic foil, Plexiglas, metal, canvas, coloured paper, Styrofoam, confetti, human hair, objects from everyday use, were combined with printed materials, photographs, film tapes. Whatever the materials or techniques used, the act of communication and the artist's behaviour is of prime importance. Everything is directed towards the effect of surprise and a strong impact when receiving or opening the mail.¹⁰ Tisma was both part of the mail art network and also involved in the curatorial work. Out of numerous mail art projects/actions/exhibitions that Tisma organised in late

7 Nebojša Milenković, *Mail art – umetnost postumetničke ere*, u: *Centralnoevropski aspekti vojvodanskih avangardi 1920-2000. Granični fenomeni, fenomeni granica*, Ed. D. Ugren, Muzej savremene likovne umetnosti Vojvodine, Novi Sad 2002

8 John Held Jr. *Mail art: An annotated Bibliography*, The Scarecrow Press Inc, Metuchen, SAD, 1991. (One of the key mail art publications that included Yugoslav artists: A. Tišma, D. Kemperelić, M. Todorović, J. Supek, N. Bogdanović) Chuck Welch (Editor), *Eternal Network, A Mail Art Anthology*, University of Calgary Press, Calgary 1995; John Held Jr., *L'Arte del Timbro / Rubber Stamp Art*, Bertolo, (Italy), 1999. (Separate chapter is dedicated to Tisma's works);

9 *Poštanska umetnost – mail art*, exhibition catalogue, Galerija Srećna nova umetnost SKC, Beograd 1981. (Tekstovi: M. Todorović, S. Timotijević); Mirosljub Todorović, *Dnevnik avangarde*, Beograd 1990; Dobrica Kamperelić, *Umetnost kao komunikacija*, Beograd 1992. Andrej Tišma, *Druge te(rit)orije*, Sremski Karlovci 1992; Živan Živković, *Svedočenja o avangardi*, Zemun 1992. Magazines *Signal* (Ur. M. Todorović) i *Open World* (Ur. D. Kemperelić) regularly published reviews and articles about mail art.

10 Andrej Tišma, *Private life – International mail-art show*, exhibition catalogue, Savremena galerija, Zrenjanin 1986

80s the already mentioned project and exhibition 'Private Life' at Contemporary Gallery in Zrenjanin particularly stands out through the number of artists taking part: 320 artists from 32 countries. The exhibition was dedicated to the celebration of 1986 as the International Year of Peace, while Tisma explains that the reasoning behind the title was increasing pressure on the contemporary private lives and the fact that these were being increasingly pushed aside for the benefits of technological advancement of society as a whole. As result of this oppression through various forms of control systems, people are increasingly alienated and private life is losing meaning, Tisma concludes. Two years earlier Tisma had a solo exhibition in the Gallery of Youth in Novi Sad where he exhibited mail art works, post-cards, seals and stamps. After that point, he himself said he would never exhibit his own paintings again. In January 1987 Tisma organised another international exhibition under a controversial title 'AIDS & Paradise' in which works by 130 artists from 27 countries were shown at the SPENS gallery in Novi Sad. In the exhibition's catalogue Tisma emphasises that this topic is a natural extension of the project 'Private Life'. He thought it was interesting to look through all the art works received from around the world and see the increasing awareness of the danger this disease poses globally. Linking AIDS as a new condition with paradise, until then a world of freedom and unrestricted behaviour, Tisma opens a wider question about what presents a threat to civilisation and about an evil that almost irrationally overcasts life on Earth. Humanity faces a new challenge almost apocalyptically concludes Tisma. Again, the aim of the exhibition was not so much to change modern life than to point out its challenges through its specific visual and creative language.¹¹ Tisma dedicated this exhibition to Klaus Nomi – an avant-garde performer, singer and make-up artist for David Bowie – who died from AIDS that year. Over time, Tisma expanded his art activities and stepped out from the usual mail art practise. On the occasion of the introduction of UN sanctions against the then Yugoslavia and the country's ensuing international isolation between 1992 and 1996, Tisma gave his own strong and emotional response by organizing "Anti-embargo Networker Congress" in Sremski Karlovci in September 1992, where numerous performances were performed, the anti-embargo declaration "Deblockade of Creativity" was published, also organizing a few exhibitions of the same content in Dallas, Tokyo, Vichte (Belgium) and Munich, as well as producing over twenty anti-embargo rubber-stamps and publishing numerous proclamations worldwide, and his solo exhibition 'Embargo Art – with

11 Andrej Tišma, *AIDS & Paradise*, exhibition catalogue, Foto kino savez Vojvodine, Novi Sad 1987.

Prijatelji, štampana razglednica, 15x10 cm, 1984.

Friends, printed postcard, 15x10 cm, 1984

art on blockade'¹², The text that was then published in the form of Tisma's manifesto already appeared in a number of magazines abroad.¹³ By engaging with global themes Tisma this time plays the role of consumer and art critic of international developments from the perspective of a country temporarily excommunicated from the world community. After years of active involvement in mail art Tisma accumulated a large collection of mail art works that includes his own works published in various magazines and fanzines and also a number of original works by leading international mail artists. There is almost no book or publication about mail art that does not mention or name checks Tisma's work.¹⁴

STAMPS & ENCOUNTERS

A special feature of Tisma's work consists in art stamps that he continually produced from 1973 to the mid 90s. They offer an easy guide to Tisma's preoccupations and creative approach. They range from simple and easily accessible messages and slogans, sometimes close to conceptual art, to depictions of a series of encounters in which Tisma is presented in the company of other mail artists.

Though he worked on rubber stamps for a long time, it took a while before he showed them, collected, to a domestic audience, first in the Gallery of Association of Applied Arts Artists and Designers of Vojvodina (1996)¹⁵ and then the following year in Happy Gallery in Belgrade's SKC. Before

12 Andrej Tišma, *Embargo art – with art on blockade*, exhibition catalogue, Kulturni centar Novi Sad, April 1994.

13 *Tensetendoned 6* / Jun 1993. (USA), *Temple*, Jun 1993. (Belgium), *Irons 5* / August 1993. (Poland)

14 Please see bibliography.

15 Andrej Tišma, *Stamp*, exhibition catalogue, The Gallery of Association of Applied Arts Artists and Designers of Vojvodina, Novi Sad, May 1996

Žena mi je oprala košulje, štampana razglednica, 15x10 cm, 1984.
My Wife Has Washed My Shirts, printed postcard, 15x10 cm, 1984

the domestic premier in Novi Sad, Tisma had a solo exhibition of art stamps in San Francisco's Stamp Art Gallery, the home of the Museum of Stamps and University of Art Stamps, a unique world institution dedicated to research and promotion of art stamps. It has exhibited works by Kurt Schwitters, Joseph Beuys, Robert Rauschenberg and Andy Warhol among others¹⁶.

Seen from a traditional visual art perspective, the trace of a stamp print is the carrier or basis of the art work. However, the priority in this kind of artistic exploration is the actual action of leaving the trace. Without that action, the art stamp – at least in the way Tisma uses it – would not have the necessary power to direct him towards emancipation as the most important characteristic of this art.¹⁷

From the series of rubber stamps, later modified in other

techniques, Tisma would, over time, develop other art actions, first of all the so called 'art of encounters', followed by other projects and exhibitions. Tisma manipulated the images of the stamps made in memory of those encounters with fellow artists, by enlarging them through photocopying and reprographics, making large format work in which he would make interventions by colour or drawing, evoking and highlighting the character and intensity of each encounter. Jacob, Massa, Kemperlic, Abramovic, Held, Ruch, Fricker, Shimamoto are just some of the artists with whom Tisma appears in these works. Personal encounters have an advantage, Tisma writes, because more senses are engaged, a faster response is possible during only one day of hanging out together which could replace a thousand letters. One of the intended outcomes of these meetings was a spiritual exchange that would arise during the communication between artists, which would have further impact on the surrounding spiritual dynamic.¹⁸ However, the same work had a dramatically different effect on the viewer because the

¹⁶ On the occasion of the exhibition a catalog of Tisma's works in the technique of rubber-stamps was published with extensive articles and interviews, which is the first book devoted to the work of an artist from the Central European area printed in this prestigious gallery. See: John Held Jr., (Editor), Andrej Tišma, Stamp Art Editions, San Francisco, in 1996.

¹⁷ Luka Salapura 'Unapređivanje svesti stvarnom emancipacijom' in *Stamp*, exhibition catalogue, 1996

¹⁸ Andrej Tišma, *Encounters*, Exhibition catalogue, Pizzeria "Oskar", Novi Sad, May/June 1991

gore: Andrej Tišma u susretu sa američkim mejl-artistima (stoje Fernand Barbot, David Cole, E.F. Higgins III, Marta Tišma, John Jacob, Citizen Kafka, Mark Bloch, sede Cracker Jack Kid, Matthew L. Jankowski), Katz's Deli, Njujork 1987.

above: Andrej Tišma meeting American mail-artists (standing Fernand Barbot, David Cole, E.F. Higgins III, Marta Tišma, John Jacob, Citizen Kafka, Mark Bloch, sitting Cracker Jack Kid, Matthew L. Jankowski), Katz's Deli, New York, 1987

dole: Akcija otiskivanje pečeta sa John Heldom, u stanu Andreja Tišme, Novi Sad 1989.

below: Rubber stamp action with John Held in Andrej Tišma's apartment in Novi Sad, 1989

gore: Andrej Tišma sa Ken Friedmanom, Venecija 1990.

above: Andrej Tišma with Ken Friedman, Venice 1990

dole: Andrej Tišma sa Shozo Shimamotom u Beogradu 1985.

below: Andrej Tišma with Shozo Shimamo in Belgrade 1985

matchbox-sized original image of the encounter on the rubber stamp would be enlarged to an image of 1- 1 ½ metres in size.

PERFORMANCES / SPIRITUALS (1984–1999)

Another characteristic of Tisma's work is work in series, long or short, typically of polaroid, performances, digital prints or art stamps. At times, themes in his work go beyond art and are more a desire to react to a specific event of great importance. That was perhaps most present in his series of over sixty continuous performances entitled 'SpiRituals' between 1984 and 1999. They happened in galleries and museums but also in selected historical places and also on the street. They were very carefully organized and executed either by invitation or on his own initiative and often without the usual art audience. With them Tisma opens a new chapter in his engagement with new art consumers who are not part of the art scene.

"SpiRituals" were presented in lectures and exhibitions in Paris and Seoul. In the summer of 1990 Tisma was invited by Pontus Hultén, one of the creators and the first director of the Centre Georges Pompidou, to give a lecture about 'SpiRituals' at the Institut Des Hautes Etudes En Arts Plastiques in Paris. The following October, Tisma presented the project through an exhibition at Song Kyun Kwan University Gallery in Seoul.

VIDEO, ELECTRONIC ARTS AND THE INTERNET

Andrej Tišma has been actively involved in video art since the mid-eighties, when he made several video performances. From 1991 originates a series of videos entitled "Temptations", made in analog VHS technology, with scenes that seem to have anticipated the future events in this part of Europe. Since 2003, he created digital works for the Internet and web videos. Both his older and newer works have been shown at many public screenings and festivals at home and abroad¹⁹.

In parallel with engagement in electronic and internet art, Tisma emerges as one of the first domestic theoreticians and promoters of these new millennial art forms. In 1980 Tisma wrote that only those art expressions concerned with a code of contemporary human interaction could have

a chance of success.²⁰ Ten years later Tisma was already sensing the dawn of the new era of electronic art: 'In our time there are tendencies towards the direct transmission of art, without any material mediator, by means of waves of mental energy through senses and sensibilities that are not much used by contemporary man. For that purpose, there are ritual activities, meditation, magic and telepathy. This is when we could talk about spiritual art.'²¹

Other relevant work in the field of electronic and internet art include Tisma's texts 'Web.art's Nature' (1998) and 'Electronic art and Internet' (2000), and the work 'Electronic art in Serbia 2000' presented at the exhibition 'The Collection of Media Art' at The Museum of Contemporary Art Vojvodina in 2010, curated by Kristijan Lukic. This pioneering work was created in mid-November 2000 as part of Tisma's web.art activism. Making electronic or digital art was a real achievement on the edge of the possible, in Serbia during

Grafoteoza, performans, Konak Kneginje Ljubice, Beograd, 1993.

Graphotheosis, performance, Residence of Princess Ljubica, Belgrade, 1993
²⁰ Andrej Tišma, *Komunikacija sa umetničkim delom*, Glas omladine, Novi Sad, 8. December 1980, re-published in A. Tišma, *Druge te(rit)orije*, Krovovi, Sremski Karlovci 1992

²¹ Andrej Tišma, *Kako nastaje umetnost*, Krovovi, Sremski Karlovci, septembar 1990, re-published in A. Tišma, *Druge te(rit)orije*, Krovovi, Sremski Karlovci 1992

¹⁹ Net Art Guide, Stuttgart, 2000, 118–119, 250.

the 1990s at a time of massive inflation, a UN embargo, extreme austerity and also NATO bombing, with frequent and often prolonged power cuts. Following world internet events and taking part in digital art happenings and events was a constant battle with the power grid. Even after the political upheaval of October 2000 and the removal of Slobodan Milošević and political promises of reconnecting with Europe and returning to 'normal life', the power cuts still continued. The absurdity of the situation in which one was supposed to be an equal part of the European art scene and engaged in electronic art but without electricity prompted Tisma to make an internet art work in which he connected the power cuts timetable copied from daily papers to black web pages and link them in a way that occasionally a white web page would appear with a call for creativity in electronic art. A click on the page would turn it black again.²²

If this work was based on a witty commentary on the state of Serbia at the time, this work could also be interpreted as a note or theoretical explanation of the idea of electronic art. Under the term electronic art, Tisma writes, we consider lumino-kinetic, video-art, computer art, soundscapes, robots, electrographic, electronic music, hyper-text, internet art and other forms and sub-forms where the main generator of the image, sound or text is electric energy. The emergence of this new art form coincides with the peak – and the end – of modernity and the idea of the dematerialization of the art object in the early 1960s and the shift of art practice towards the mental sphere. At the same time, it called for distributed, modular, democratic, non-commercial and global art with multimedia, process, interactivity and telecommunication as its key features. According to Tisma, electronic art is non-material and does not occupy any space; it is easy to store, transport, distribute and copy. A piece of electronic art may be viewed simultaneously in distant parts of the world, in identical form, easily accessible to wide audiences. The internet certainly made a great breakthrough in the distribution of electronic art, helping it become part of everyday life. There are art works that are specifically devised through and developed for the internet. For instance net.art is already an art trend that has its own theorists and critics. With the emergence of internet art some ten years ago, the relationship between artist, gallery and curator changed. The artist, through his digital environment, has become gallery, curator and publisher, cutting out the roles of institutions and art agents. Artists have become both creators and producers.²³

Tisma's internet works are part of numerous art collections: Net Art Idea Line, Whitney Museum Of American Art and Rhizome Artbase (New York, USA), Net Art Guide (Stuttgart) and Net Art Collection at the Irish Museum Of Modern Art (Dublin). In recent years around the Cultural Centre and

American Corner in Novi Sad Tisma has been organising fortnightly lectures and projections of contemporary international internet and video artists entitled 'The world of digital art', continuing his artistic mission but this time through pedagogical and promotional work.

MUSIC

Even knowing Tisma's passion for constant experimentation with various art techniques in visual and non-visual art, his work in music was certainly a surprise.²⁴ At the same time, it was natural that his electronic and digital music, initially created as audio background to his video works in 2003 became, by 2006, a standalone form of artistic expression. Tisma combines built-in computer sounds, sounds from popular video games, rhythm machines, recorded material from Bach to turbo-folk, and from techno to a Macedonian-Romani vocalists Esma Redžepova, bringing them together in a unique music whole. He limits himself to short forms, making the music more current and closer to the sensibility of the modern listener. His sound collages are socially engaged, untreated, sounds from advertisements, military commands from video games or rhythm machine.²⁵ It emerged in protest at current global phenomena – economic globalisation, militarism, the hypocrisy of global politics, dehumanisation, the omnipresence of advertising. Tisma's music is surprisingly modern and original. In the web of associations that his music conjures, Vladimir Kopić rightly finds echoes of the paradigmatic album by David Byrne and Brian Eno 'My Life in the Bush of Ghosts' (1981) – a cult example of sampling and recycling sounds of the modern world and polyrhythmic "dark heart of Africa".²⁶ Through collage, Tisma combines music background and sounds and makes new music close to minimal techno with a sampler.

Combining his audio and video material, Tisma performed as a DJ and VJ at gigs in Novi Sad – in club Izba (2007), Studio M and Cultural Centre (2008), Master Centre (2009), Youth Theatre (2010) and Museum of Contemporary Art Vojvodina (2012). After a long series of works in performance art, it was natural that in his later career Tisma would return to performing in front of an audience – but by now in the more usual modern music club gig, since his digital music is also danceable, witty and particularly rhythmical. However, the audio and visual associations that his work brings in live performance are, however, deeply moving or grotesque in their truth and lead to a sense of questioning.

²² <http://www.atisma.com/webart/cut/cut.htm>

²³ Andrej Tišma, *Elektronska umetnost i internet*, Signal No. 21, Beograd 2000; Andrej Tišma, *Priroda web.arta*, Konferencija Netforum, Beograd 1998

²⁴ Andrej Tišma *sound works: Globalist Drive*, CD, Studentski kulturni centar, Novi Sad 2010

²⁵ Dušan Mihalek, *Zvučni radovi Andreja Tišme*, Polja br. 9-10, Novi Sad 2007

²⁶ Vladimir Kopić in a booklet accompanying *Andrej Tišma sound works: Globalist Drive*, CD, Studentski kulturni centar, Novi Sad 2010.

Ljubav iz kaveza, performans, ulica Beograda, 1993.

Love From Cage, performance, street of Belgrade, 1993

ESSAYS AND ART CRITICISM

In parallel with his art work Tisma was dedicated, professionally and personally, to writing about and following the domestic art scene. Between 1982 and 2008 he was art critic for the Novi Sad daily papers 'Dnevnik'. During that period, for Dnevnik alone he published over 1,500 art reviews and articles related to contemporary art production. Tisma established and promotes a unique type of art criticism that is deliberately aimed at the wider public and is written in plain language with discreetly placed opinions. It presents and interprets art figures and trends, exhibitions, arts concepts and happenings on the domestic art scene. Besides daily art reviews, Tisma collaborates with a number of art magazines at home and abroad, writing essays about contemporary art practice, with some of them collected in separate publications.²⁷

²⁷ Andrej Tišma, *Sublimni objekti: Primeri likovne umetnosti u Jugoslaviji na kraju 20. veka*, Prometej, Novi Sad 2002

A LITERARY WORK

It has often been said of Tisma's literary work, particularly of his poetry and poetic expressions that are often part of his art works, that with time it would only gain in intensity and its quality would only grow. In the preface to Tisma's book of selected poems 'The adverts of immortality', published by Orpheus in 2006, Vladimir Kopicl comments: "However, in his case, any axiological or typological guesswork would be too early to make, or not. Zivor (which is a literary pseudonym of Andrej Tisma) is one of those few authors who have not become part, either openly or essentially, of any neo-post-paradigm (and its many varieties) though paradoxically, he actively manoeuvred into a number of their side strategies and networks, maintaining his own language enviably independent from all the strategies and changes of the time. These he was more willing to use as material for his writing rather than as any sort of poetical *techné* or poetic duty. [...] There will be more of it and we believe that new readers will discover Zivor as one of our more articulate writers from the turn of the century. As a writer who inscribed poetically our new global, dystopian experiences in his texts which are humanly aware, conscientiously and responsibly – not dying for beauty but working for her – at a time when many of us could not even diagnose those types of experience, unless on a sedated everyday level.' At the launch of *Adverts of Immortality*, Vujica Resin Tucic commented on Tisma's poetry saying that 'within the framework of Novi Sad's poetry from the past thirty years, it's clear that Andrej Tisma's (aka Andrej Zivor) poetry, exists as a distinct body of work with very noticeable characteristics distinguishing him from all other Novi Sad poets'.

CONCLUSION

Constantly developing and changing his artistic approach, from the early and brief period of traditional paintings, to photography and visual poetry, performance art and the especially rich phase of mail art, and then to video and internet art, the creation of original music and the wider notion of electronic art, and all of that followed by art criticism and curatorial work are just some of the expressions of art techniques and media in which Tisma worked over the last four decades. Part of his *oeuvre* makes him a 'child of media art' as Tisma develops together with his time, always using modern technologies (media) in his work.

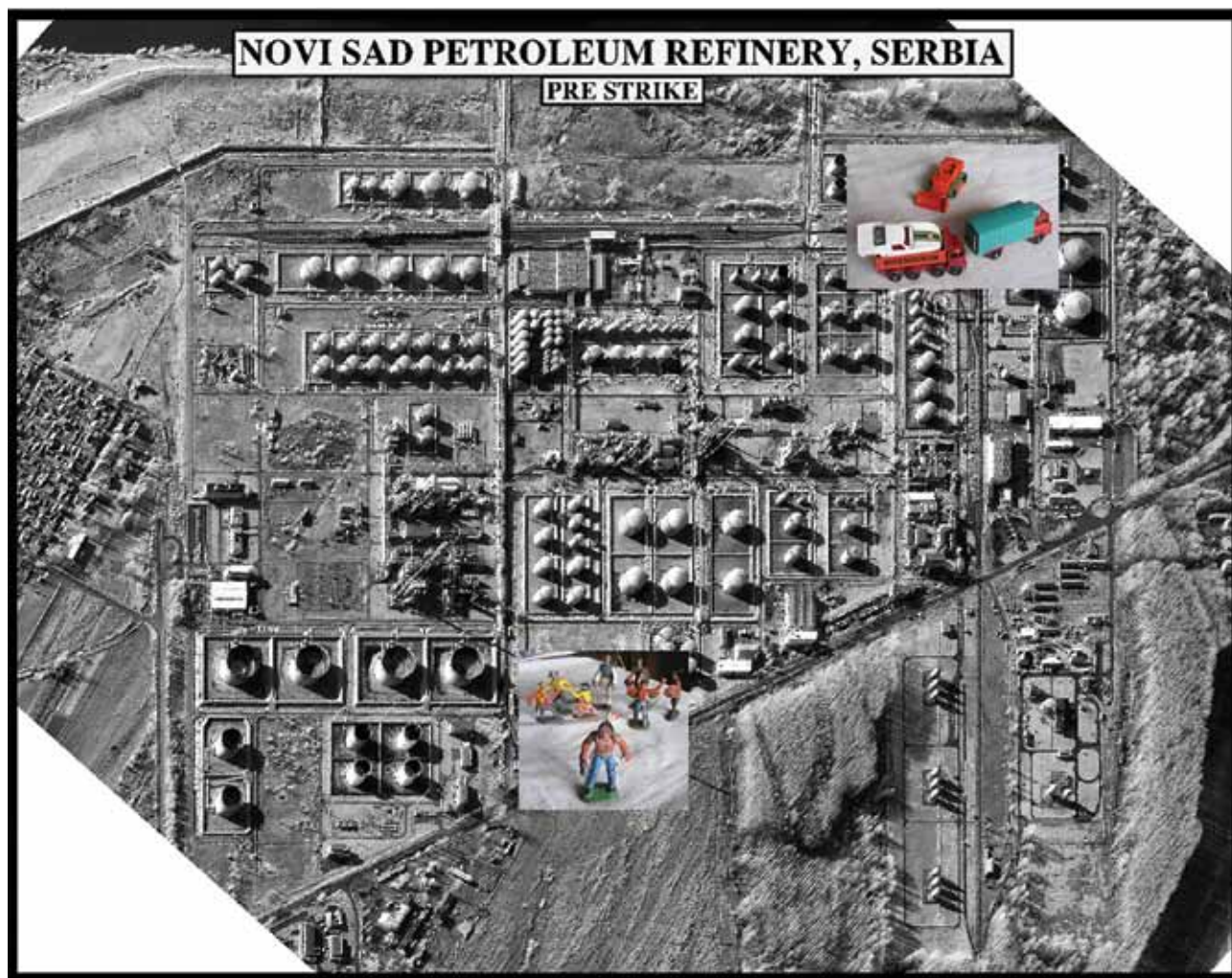
Communication is certainly an underlying theme of his art, already present in his early works. Other concepts were to follow – social engagement, anti-globalism, sustainability, focus on human relations, advertising and branding. A common thread in Tisma's activity is constant innovation in the use of new media and an emphatically ethical and

Katalozi Tišminih međunarodnih mail-art projekata
Catalogs of Tišma's international mail-art projects

Katalozi Tišminih samostalnih izložbi
Catalogs of Tišma's solo exhibitions

Gubitak nevinosti, digitalni print, 100x70 cm, 2012.

Loss Of Innocence, digital print, 100x70 cm, 2012

humanistic dimension to the topics of his work.

In a specific, personal way, Tisma's work sublimates the activities of an international, socially engaged artist: first during the era of self-management socialism and then in the isolation his country was in during the 1990s, and today in the general state of globalisation and internet world and culture in which a thousand flowers bloom. The last decade of the twentieth century was painful for countries that were not part of the Western capitalist system and especially turbulent for us in the Balkans, and it was an additional

impetus to Tisma's work. As an early adopter, Tisma uses the new medium of the internet to react upon this social reality. Theoretically and practically, Tisma is among the first artists, domestic or global, to embrace the new era of internet art.

VLADIMIR MITROVIĆ

AN ARTIST WITH A MISSION, ART WITH AN EFFECT

When I talk about the artistic activities of Andrej Tisma, I actually talk about a whole set of phenomena. What characterizes him is – in the early 70's – his interest in the rise of a new form of art, in the establishment of a new approach in art in which the most important element is actually the communication between the artist, his recipient, the assumed audience and a very broad planetary layer of all that

can be the subject of the language of art and the aim of art's speech. This is why he became interested in the new forms of art, from the rather unusual concrete and visual poetry, over a whole range of works such as mail-art, other forms of digital and various forms of communication in the artistic space, to the works we encounter in his mature stage of creative work, the beginning of which I place in the early 2000's. It is in these works that Tisma shows a marked interest in bonding of what we can call his view of the world and a commentary of that world with a possible address directly to people and his audience, through very concrete, apparent and precise engagement, all in keeping with his well-known poetic motto which is very simple but has more meanings than one: "I am a man, man as species". His art explains to us in a concise way that Tisma is an artist of a classical humanistic interest, fighting for the humanistic values and doing this in a paradoxical way – using the very technology which questions to some extent our perception of humans, which in fact tries to place humans in the background, whilst juxtaposing itself. And this makes Tisma's creative work very important.

If we look at it from a viewpoint of topics, it is very clear. This engaged artist of ours in fact studies both the most unusual and the most common faces of the world which is being globalized, taking somehow a uniform, unified course which is expected and required. His attitude is aligned with the resistance to this uniformity. He is trying to demystify and to criticize those uniform faces of the world.

When he does this on the level of digital prints, and he has been focusing on it very much in the recent years in the series called "In my room", "Transition: impossible" and "Screen Layers", he juxtaposes various iconic images of the world of spectacle in which we live today with what is the most intimately human. In other words, he puts face to face those images of the public world, various brandomaniacal forms, icons of the modern world, from the world of fashion, politics, human tragedy or individual fates, with what is his own intimate fate. In this way, he opens up a dialogue between the space within his intimate and artistic and that of the public space. And he usually does this in forms which are pure, totally transparent, but not carrying one meaning only.

Moje poštansko sanduče, fotografije, 1974.
My Letterbox, photographs, 1974.

U mojoj sobi, digitalni print, 100x70 cm, 2005.

In My Room, digital print, 100x70 cm, 2005

In addition to this, typical of Tisma, if he uses digital prints or as a web artist uses his computer in many ways, he does not do so in a high-tech manner in which the use of the technology would be dominant. On the contrary, he uses technology as almost a classical art tool which is serving the idea and communication. It is as if he had a kind of naive belief, which to my mind is not naive, that in doing so, as Austin – logician and philosopher – used to talk about perlocutive performative, he could bring about some concrete effect in this world. This is, therefore, his basic mission, he is an artist with a mission. He does this both in the domain of visual arts, presenting the world of fashion, catastrophes, use of food, consumerism, certainly confronted with individual human fates, and – very successfully – in the other media. For example, for somebody whom we have known as a writer, a multimedia visual artist, a longstanding art critic and theoretician who dealt with various topics in the arts, his way of using even the medium of music in the recent years is quite surprising. This, too, he does by using a low-profile technology, working on a computer, putting in a mixture-like opposing principle

and manner, face to face, the most diverse sounds – from ethno sounds to electronic music, various inserts, samples from radio programs, pilot cockpits, speech, war, hate, love, media, everything and anything – creating in a sincere manner a series of exciting compositions which expose before us the contemporary mixed, crumbling, fragmented picture of the world, while at the same time advocating a possible picture of a human and planetary unity.

When I talk about this, I always remember the old iconic record by David Byrne and Brian Eno from the 1980s – *My Life in the Bush of Ghosts*. Tisma is like a wizzard, mixing these musical, visual-art and other phrases, bywords, commands etc., trying to create a vision of the world as if it were a somewhat opaque entity from which he picks out various parts and confronts them, trying to put a face to it which would at the same time be a little worrying, but also in a therapeutic way trying to create a picture of a way out and hope, whilst being active and introducing into it his artistic essence, his form, his meaning and voice of a first-person-singular speech. I think it is not unique in today's world of art, but it is this level of

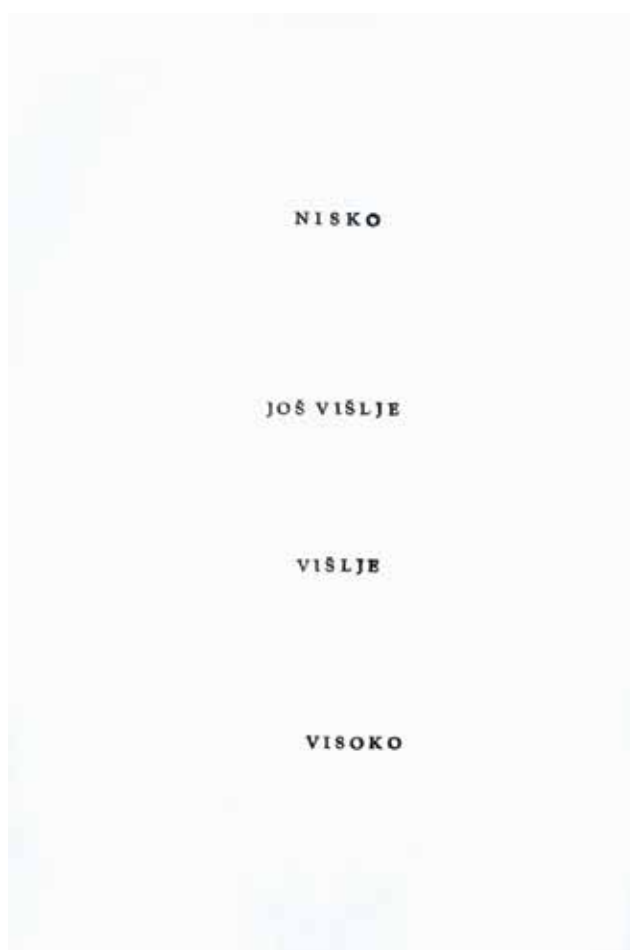
Koncert u „Noći muzeja“, Mali likovni salon, Novi Sad, 2008.
 Concert in „Museum Night“, Mali likovni salon, Novi Sad, 2008

the dialogue in Tisma's work that is original, characteristic of himself only, and in fact in accordance with what makes up his artistic being from the beginning till today. This is the reason why this artist certainly ranks among the top ten on the list of the Novisadian and Vojvodinian artists, my own list, but not only my own, and this is – among other things – why on the world list of web artists he is among the top hundred. Our fellow-citizen Andrej Tisma is also well noticed on other lists, because he is active, he exhibits or plays his music or performs his art in some other ways from New York and London to Germany and Israel, in many good ways of which we know only some, but already tomorrow we will know them much better.

VLADIMIR KOPICL
 (“Blue circle”, a program on RTV, shown on 4/19/2012)

AUTHENTIC ENGAGEMENT

My collaboration with Andrej Tisma is long-standing. I remember his solo exhibition soon after his return from the Prague academy in 1976. Already then I saw works in his apartment which were closer to conceptual art than to any traditional drawing or painting. From then on, till today,

Visoko, višlje..., gumeni pečati, papir, 21x30 cm, 1973.

High, higher...., rubber stamps, paper, 21x30 cm, 1973

Tisma has been continuously developing a relationship in which his art has been authentically engaged. Whatever medium he is using, Tisma comes up with a personal

attitude and takes a standpoint in relation to the events in the world and the time he lives in. Our collaboration was the most intense around his works in the 90s and after 2000. Those were the works of an already mature artist who reacts to the events with a sincere artistic passion, but in a rational way, reacting to the world events and using the so-called new media in order to explain what makes his attitude and his critical judgment. Tisma is not one of those who simply document what they experience and what they see. He regularly expresses his attitude. And it is regularly a critical stance towards a phenomenon which at that moment, when he deals with it, dominates the world scene or the everyday environment in which we live and struggle through. His work "Collateral damage" is unforgettable, and it is one of the most powerful experiences in my career as a critic. In 2001, we were working on an exhibition called "The fatal 90's". My part of the exhibition was in the Sremska Kamenica palace and Tisma was one of the selected authors. He exhibited a series of seventeen prints showing the capitals of the NATO countries as they would look if they had been bombarded. After the opening, we went to a reception at a restaurant and there we watched live the 9/11 event – the planes crashing into the World Trade Center towers in New York. What Tisma had anticipated somehow proved to be true the very day the exhibition was opened. Actually, a total anticipation of the sequence of events on a global scale was possible and proved to be true in his art.

To my mind, Tisma is our most significant artist who dealt with the problems of transition and who understood the transition in a completely intimate, totally human, personal way. This is why I exhibited these works of his wherever I could and wherever I exhibited them I was extremely proud and pleased, because the audiences reacted to them in a human way. For conceptual art, I think it indicates a special sensibility.

At this point, I think Tisma is an artist in his full creative maturity and every new result coming out of his art studio makes me happy.

SAVA STEPANOV

("Blue circle", a program on RTV, shown on 4/19/ 2012)

FORTY YEARS OF ACTIVISM

Andrej Tisma can be talked about in several ways, but one of them is basic – the way which starts from the premise that he is an artist who has for forty years persisted in a particular way, the way of the avant-garde, more precisely neo-avant-garde.

It all started in 1972-1973 and has been going on to this day. It has been forty years of Tisma's passionate belonging

to a movement encompassing a multitude of ideas and attitudes. He started his artistic adventure with a series of stamps, or – somewhat earlier – a series of photographs. But those were not photographs from a family album. Those were photographs of real events which, when placed in a context, acquire a different meaning. At the same time, from 1973, his first stamps started appearing.

Mejl-art susret, štampana razglednica, 15x13 cm, 1984.

Mail-art Meeting, printed postcard, 15x13 cm, 1984

A stamp can be interpreted in a formal sense as a form of graphic art, more precisely – alternative graphic art. In this case, it has a different meaning – that of denoting something. With these stamps, Tisma marked his entire future path. It was a way to mark an attitude: wherever I am – it is art. It is the basic characteristic of the entire neo-avant-garde. Tisma would place a stamp on someone's head, someone's hand, on a chair, table, mailbox, letter... and here I have in mind his mail-art works – it was all art.

In the first decades of his work, the 70s and the 80s of the last century, Tisma was very radical. He was an advocate of the so-called second line, or more precisely, as professor Denegri used to say, the „first-person-singular speech“. But he did not emphasize his „I“; he was looking for the „I“ in the others, he was establishing communication. In this form of art, if there is no communication – there is no art. Tisma knows that as well, and this is why he has been doing this to this very day. In addition, there are his performances and the other forms related to these radical changes.

The familiarization with the computer potential, digital techniques and technologies has changed things to some extent. Tisma, trained as an academic painter, goes back to the world of image: to the image as the supreme sensation of a visual experience or a visual cognizance of the world. This is best manifested through photography, which – thanks to the computer and other methods, acquires all its various transformations and different meanings. This series of works, from that, let us say – second period, connects to his massive and good experience in mail-art – on the one hand, and on the other, here are the other forms of art: video art, web art and electronic graphic art. The basis of all is the photography, altered by way of computer techniques and, thanks to the world network, has better communicability.

Tisma is known as an engaged artist. However, I would not say that he is only engaged in that narrow sense of the word, he is an active artist. An active artist who, before all, offers an experience, but requires from us, as imaginary observers or participants in this artistic play of his, much

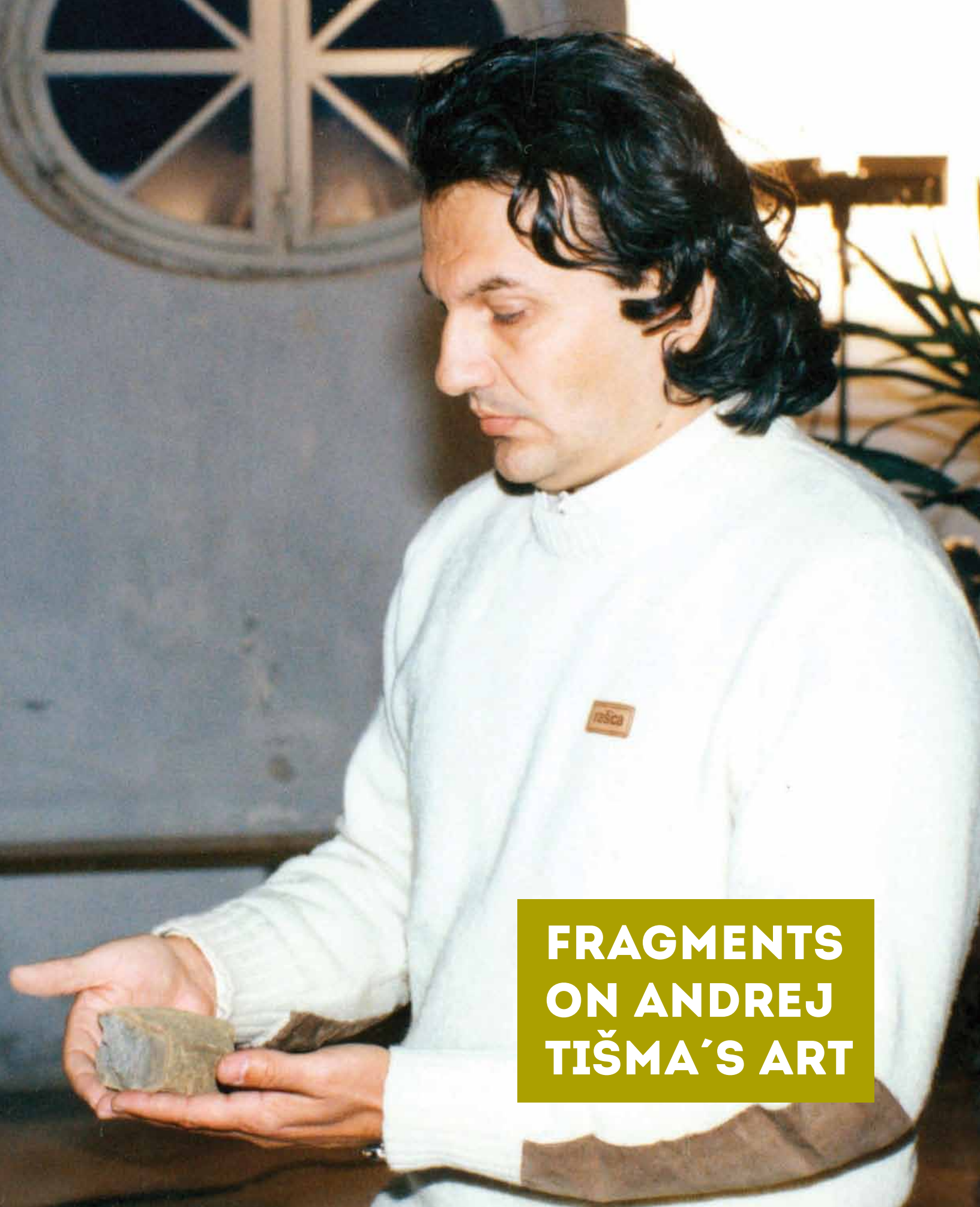
more than that: requires that we should re-examine the experience. In other words, he wants us to contemplate, think over, think through and interpret the things we experience. He proposes a number of topics, motifs, and simply says “this is it”. He exercises this first-person-singular speech and says: here we have the aggression of pornography, the aggression of advertisements, then aggression in the real sense: the war in the Iraq, bombardment of Serbia. These are all series of his works of graphic art, bearing those very titles. He wants us to ask questions, his art is questioning. It is not that he is just engaged in telling us that this world is not ideal, but rather in his leading us to our own conclusion that this world is not exactly made to our measure. It is all interwoven and strongly emphasized in Tisma's work and can be interpreted in different ways. The interpretation depends on one's skills and abilities, as well as on the capacity to see and look at what he has been offering to us so steadily over the past forty years.

MILOŠ ARSIĆ

(“Blue circle”, a program on RTV, shown on 4/19/2012)

desno: **Objava mira**, performans, Kapela mira
Sremski Karlovci, 1991.

right: **Declaration Of Peace**, performance, Peace chapel
Sremski Karlovci, 1991

**FRAGMENTS
ON ANDREJ
TIŠMA'S ART**

VISUAL POETRY AND MAIL ART

Andrej Tisma's art actions take place in the environment of the so-called expanded, but at the same time interwoven visual art and literary medium. Word, gesture, mathematical symbol or random snapshot meet in the same semantic plane to transform their barely hinted and contradictory semanticism.

Particularly interesting are Tisma's explorations in mail-art, a fairly recent artistic discipline, whose expansion over the past few years had pushed into the background conceptualism, concrete and visual poetry. In his mail-art creations Tisma makes use of stamps of his own manufacture ("remek delo / master piece", "neopisivo / undescrivable" etc.) which he applies to postcards and other communicative material or employs them to intervene in official, mostly banal picture postcards, changing their kitsch appearance and message to a relevant poetic load.

Andrej Tisma's "Alter" is one of the top achievements of the Yugoslav avant-guard in recent years.

Miroljub Todorović

(Pogovor knjige "Alter", Vršac, 1987)

MAIL ART AND RUBBER-STAMP ART

A multimedia artist, Andrej Tisma, started his activities in a new, mail-art medium, in the early 70's. Mail-art has set out as a form of art called guerrilla, or underground art which endeavored to establish a closer contact with the recipient. As for the art of stamps, Tisma has made stamps in a number of ways, applying different techniques. His stamps probably rank among the most recognized ones in the world. In his case, the word and the picture are one. It is in this sense, therefore, that this art will have its value in the future as well.

Živan S. Živković

(TV Novi Sad, "Videopis" program, June 1992)

PERFORMANCES – (SPI)RITUALS

Andrej Tisma is one of the few younger authors who in the current, changed circumstances in the world of art, continue to express themselves artistically in the way that was introduced in the 70's and that could be termed - behavioral art. Namely, it is an art that does not find its expression in the production of art works: drawings, sculptures, graphics, but rather in the communication between the artist and his environment.

Certainly, what is also important are the thoughts, the ideas and endeavors the artist wishes to convey. It can be said that the ideas promoted by Tisma are very topical in the current circumstances. He is pleading for the establishment of communication among people, for cooperation and understanding.

Ješa Denegri

(TV Novi Sad, "Videopis" program, June 1992.)

PHOTOGRAPHY AND VIDEO ART

Tisma uses polaroids in very different ways, but the key system of combining them is based on the principle of Hegel's triads. In other words, he juxtaposes two different pictures and it is up to the viewers to draw a conclusion from them. On the one hand, there is life, represented by powerful erotic scenes. On the other, he takes objects from nature, which could be called "found" objects and scenes that represent the other, the Tanatos. In such combinations, Tisma makes us wonder about the objective of art, about the meaning of modern life and, indeed, about what is it that artists should be doing.

Tisma's video has actually struck us as an entirely new approach to the creation of short artistic videos. He uses as his sources the current TV production, i.e. news, documentary and history programs, skillfully compiles them and creates a system which talks about an artist who has consciously and artfully weaved up an artistic viewpoint over a number of years, an attitude which certainly places Tisma among the leading figures of the contemporary art in this region.

Slavko Timotijević

TV Novi Sad, "Videopis", June 1992

NETWORKING, (SPI)RITUALS AND ANTI-EMBARGO

The attitude towards art as a particular kind of spiritual energy exchange, which existed before the appearance of modern avant-garde movements, and which can be found in theoretical and practical work of Andrej Tisma, a mid generation artist from Novi Sad, is embodied in his (artistic) shapes which stand as a unique phenomenon within our contemporary visual art and culture.

Following the traces of main conceptual art forms and being involved in visual poetry during the 1970-s Tisma started to do mail art. This artistic strategy was only a starting point in a path that led to some new possibilities for him.

Later on, he moved on from the artistic interventions on postcard and stamps towards communication by video and audio cassettes and computer inscriptions. This collective exchange of energy has brought the foundation of The Network, a world wide open system of communications that was defined by Tisma as "a spiritual sculpture which wraps up the whole planet".

Andrej Tisma has developed meet-art since the mid eighties which has transformed his multimedia activities. Since he considers that inspiration always vanishes to a certain degree when it becomes materialized, he gets more involved in projects that require direct with audience, and sometimes even their participation. The spiritual component of these artistic actions is stressed and he performs them under the name of (Spi)rituals.

Svetislav Jovanov

(From the "Cage" magazine, Odzaci, October 1993)

Moj poštar, štampana razglednica, 10x15 cm, 1984.

My Postman, printed postcard, 10x15 cm, 1984

(SPI)RITUALS

Trying to awaken in people a consciousness of belonging to humankind and everyone's mutual dependence ("Love"), putting an accent on the right of individual freedom and equality of races ("Liberte, Fraternite, Egalite 1789-1989" and "Stigmatization"), on the relations between an individual on the one hand, and nature and social environment on the other ("Be Grateful Child to Mother Earth", "43 Cubic Meters of Love", or "Tisma at Delifrance") or on relations of an individual to another individual ("Street Encounters" and "Spirit Control") as well as on his personal attitude toward centers of power ("Encounter in my Heart"), this artist creates a spiritual space which unifies and crystallizes emotions which are rather general and common than personal, and, in relation to the society, they are not a reflection of the world outside, even to a lesser extent are they an expression of the artist's own consciousness

or feeling, but they are, in fact, first of all, catalysts of the collective consciousness.

By awakening spirituality in the field of his own existence in space and time, Andrej Tisma does not only confirm himself as an artist, but also brings to the surface or reality some categories of value buried deep inside every being, which have been – whether we are willing to admit it or not – suppressed through time.

Luka Salapura

(From "Sveske" magazine, no 23,
Pancevo, 1995)

NETWORKING

Like many of us who write about the Mail Art experience, Tisma stresses the universality of the networking experience. Unlike most of us, Tisma's ideas have undergone testing by a civil war close to home. To his credit, Tisma has continued to expound an art of collaboration.

One of Tisma's major themes is that the artist is a "barometer of the traumas of his time, (and) an agent initiating the process of recovery." Written before the outbreak of conflict in his country (Toward the New Art, 1990), Tisma accurately foretold the direction his life would take in the difficult years to follow. He assumed a central position in the discussion of the ethical role of the networker during the Networker Congresses of 1992, a series of events encouraging cultural activists from throughout the world to debate the meaning of artistic cooperation on an international level.

John Held, Jr.

(Excerpt from the article "Andrej Tisma:
Spiritual Sculptor", 1996)

EMBARGO ART

A keen observer of alternative art on an international level, it is instructive in witnessing the changes in the tone of Andrej Tisma's writings as his country is plunged deep into war, and an economic and cultural embargo imposed on his native Serbia by United Nations. Well traveled (New York, Paris, Stockholm, etc.), and in touch with the international network of postal artists, Tisma was suddenly forced to confront his peacetime position of universal brotherhood, international cooperation, and concerted group action, against a backdrop of increasing hostilities.

As Serb refugees flooded into Novi Sad from Bosnia and Croatia fresh from ravages of war, Tisma staged performances for peace and against the embargo on his country. His writings on the subject are penetrating observations on the status and persuasiveness of art in wartime conditions. In addition to his performances and writings, Tisma has created a strong series of carved erasers, which are used on his outgoing correspondence, expressing his life as an artist under cultural embargo and wartime conditions.

John Held, Jr.

(Foreword to the catalog of Andrej Tisma's rubber-stamps exhibition, Stamp Art Gallery,
San Francisco, 1996)

RUBBER-STAMP ART

It should be emphasized that Andrej Tisma never escaped to or took refuge in the autonomy of art. He always moved towards the essence of the problem, trying to influence the awareness of the trends in social development that lead us all, on a local and planetary level alike, to the Apocalypse.

Whether we observe Andrej Tisma as a painter, graphic artist, conceptualist, performer or an engaged artist, his art always insists on the awakening of spirituality rather than its exclusivity. Technological development and fast flowing information gradually push man from the center to the margin of life. Humanizing technology by his art and through the network, this artist also influences the humanizing of the civilization. This is exactly why the art stamp, as used by Tisma, is an important and great art. Especially when we bear in mind that the quality of all great art is just this feeling of the artists for their time.

Luka Salapura

(From the PECaRT show catalog,
Novi Sad, 1996)

RUBBER-STAMPS AND PERFORMANCES

At the outset, it can easily be said of Tisma's stamps that they are a kind of sublimation. In other words, they reflect the entire scope of the artist's work as a performer and networker. He has transferred his most important performances and mail-art actions to the stamps, thus continuing to use their agonic energy from one medium to another.

By constantly doing intensive research work in various techniques and methods in a number of art forms, "humanizing technology" and insisting on the "awakening of spirituality", Andrej Tisma has once again introduced himself as a planetary artist, who has already entered the third millennium with his innovative and inspiring work.

Miroljub Todorović

("Politika", Belgrade, July 1997)

COMPUTER GRAPHICS

Andrej Tisma is an artist who has for a long time now employed technical achievements and means to serve the purposes of arts and artists, thus giving them a humane dimension. His most recent works have been created by the use of all the potentials offered by computers, scanners, black-and-white printers or state-of-the-art ink-jet color printers.

Following up on his previous works, but now relieved from having to cope with the limitations of the earlier

Slavko Matković otvara izložbu Andreja Tišme u Gradskoj biblioteci u Subotici 1992.

Slavko Matković is opening Andrej Tišma's show in the City Library of Subotica, 1992

technology, Tisma created a series of electro-collages and electro-graphics, which - thanks to the use of hi-tech products - became more communicable.

Promulgating his concept that art should not be exclusive, and actively working on the awakening of spirituality, Tisma endows his latest works with a recognizable mark, which is an answer to his own time and a constant protest and warning, on a local as well as global scale. It is not a visual quality one should look for in his works, but rather a message, an action which stimulates man's spirit to stir and make some constructive steps.

Luka Salapura

(Catalogue of the exhibition "Elektrografike", Cultural center, Nis, October 1997)

WEB ART

Tisma's work follows the tradition of mail art and is part of a strand of Internet Art based on communication, collaboration and democracy rather than another formal and media-installation orientated variety of Internet Art that is also practiced. He is responsive to global events, producing art works reacting to situations concerning international politics, globalisation and the separation of individuals from the political process. The net as a medium allows for alternative opinion to spread as quickly as the media spin so typical of contemporary politics.

Tisma's work acts as a constructive protest, a creative healing process to both the lives of individuals and the sour relations cultivated between rulers and the ruled. His work sets a positive example of how communication and creativity provide the means to comment on one's position in the world. Tisma adopts a particular language suitable for the Internet sometimes appropriated from the targets of his critique or constructed as a game or puzzle imbued with humour and irony, often simple but direct.

Daniel Stringer

("Digital Arts", No. 3, Novi Sad, 2001)

While the conflict of the former Yugoslavia has made its presence felt on the Internet, it has also led to some creative artistic endeavors. During the threat of NATO bombing, for instance, artist Andrej Tisma organized an Internet contest for the "humanitarian bombing of Serbia" in which contestants

Američki pin-ap suveniri, web-art, 2000.
American Pin-up Souvenirs, web-art, 2000

contributed bomb designs. The winner was awarded with a set of Monica Lewinsky's lips.

John Horvath

("Beating Breasts", Heise, Germany, November 7, 1998)

Andrej Tisma of Yugoslavia presents "Famous US Products," which connect US-based multinational corporations such as McDonald's and Coca-Cola with US military adverturism. "American Toys": fictitious toys combine US pop culture with weaponry. His "USA Questionnaire" puts US military action in historical context, referencing Iraq and Vietnam, and repression of Native Americans. Questionnaire places blame on Madeleine Albright and proposes that she be exterminated. In "Glorious Victory," Andrej Tisma juxtaposes soft pornography with missiles and bombs.

Trebor Scholz

("Carnival in the Eye of the Storm War / Art / New Technologies: KOSOV@", April 2000)

The United States may not realize up to what extent its image as an imperial power has developed around the world. One of the most alarming pieces inspired by Anti-Americanism that I have experienced online is Andrej Tisma's "American Art School", which consists of a series of photo-stills presenting U.S. American soldiers destroying images of Saddam Hussein. The net project appropriates the photos in order to present U.S. soldiers as conquerors rather than saviors of Iraq.

The war with Iraq is obviously a very delicate matter, which consists of so many variables that it would be impossible for me to write a just analysis in this short review. But, one thing that can be sensed in many net projects that spurred around the web as the war with Iraq developed is a sense of anger combined with fear of what a super-power could do around the world. This is the image that the U.S. now has to demistify, and this may prove to be a bigger battle than any other fought up to this point.

Andrej Tisma's "American Art School" exposes the ideological global crisis the U.S. faces. Tisma's piece does demonize the United States; and while such extremism exhausts any criticism from Tisma's work, what should be noted is its alarming message: that the U.S. is dealing with a much bigger problem than finding weapons of mass destruction.

Eduardo Navas

("Netartreview", June 19, 2003)

DIGITAL PRINTS

Since the beginning of the seventies, Andrej Tisma has been a part of the Vojvodinian art scene in a distinct, alternative and nonexclusive way. This artist has expressed his engaged relationship towards everyday life by means that are, themselves, a product of the world and time which he lives and creates in. Photographs are the main artifacts in his mail-art works, his Xeroxes and electro graphics, his video and computer web-art achievements. In keeping with the desired type of statement, Tisma utilizes photographs as documentary proof of a completed piece of work (actions, performances, records), as a creative gesture by which he expresses his own privacy and artistic personality (a series of Polaroids from the eighties), or he actualizes meaningful, engaging, at all times sarcastic and metaphorically rich conclusions about the current moment of humans of our time, by using found or scanned photographs. Very often, Tisma intensifies this attitude to the ultimate consequences, especially in those works where a photograph is the document of the author's own privacy and the reflection of an honest and sincere confession.

In his series of photographs taken during the eighties (cycles and art-shows titled "Death Around the Eyes", 1985; "Danger", 1986-87; "Temptations", 1987-92), Tisma has insisted on rigid confrontations between Eros and Tanathos, on clashes

between vitalist and catastrophic symptoms in order to accurately diagnose an individual's state of mind in social surroundings... During the art period of the nineties he holds on to similar principles, however, he no longer portrays the erotic and pornography solely as a personal act of confession, but as a sociological occurrence whose treatment in the encompassing mass-media system is equated with the inevitability of the daily news which - simultaneously - have the dignity of representative manifestations of the modern world's impulses but also the trivial meaning of expendable information goods...

At the beginning of this century, Tisma is a mature artist, a creative personality, who, in his own specific way, "chooses" and accepts the echoes of worldly events. In the plastic whole of his large photographs these "echoes" are defined by an inserted press shot as specific "evidence" of the existence of all those things which slip into our life, our soul, and our consciousness of the ruthlessness of everyday life and of miraculous human fate...

Sava Stepanov

("Archeology Of Privacy" essay from the catalog "In My Room", March 2005)

The meanings of Andrej Tisma's works reside and resound in the contrast between the perfection of the advertising image and the reality in which we actually live. Mr. Tisma would like us to be aware that these images exist to convince us to alter our behaviour, i.e., to purchase something which we might not have previously considered purchasing. The advertiser must create a mythology of sorts, a visual mythology of perfection attainable through the product. Mr. Tisma undercuts that message by simply contrasting this false fable of fashion with the physical reality of the everyday, thus inserting a much-needed pin in the inflated bubble of our expectations. The point of his pin seems to be the contrast between the projection of an ideal, timeless, perfect product for consumption, with the everyday reality of decay and imperfection in which we actually live.

John Byrum

("Pin in the Inflated Bubble of Expectations", Catalog essay "Mental Survival, London, 2006)

The theoretical and artistic activism of Andrej Tisma has been equally successful in finding its way among the ever-changing artistic styles and ideologies, where he was particularly perseverant in his creative endeavors to decipher the space surrounding the art scene. From the very

Andrej Tišma tokom svog programa prezentacije „Sveta digitalne umetnosti“ u Kulturnom centru Novog Sada, 2011.

Andrej Tišma at presentation of his „World of digital arts“ program in Cultural Center of Novi Sad, 2011

beginning, when he imposed himself as an atypical and therefore important representative of mail art, an area of a fluid communication by way of art, his works have contained a peculiar re-directing towards a new quality of defining within a wide spectrum of manifest languages of the alternative and marginal cultural and artistic scene. Among others, the aim was to overcome the self-proclaimed authorities. In this way, his strategies carried out through the production of art works, which are following in the footsteps of the original mail art visions, mail art as the “peripheral” artistic activism, defy an institutionalized principles-free ban, deterrence, submission, oblivion, art which infringes upon the domain of information system.

Tisma's templates with gruesome and realistic photo-details inserted in glamorous billboards of Dior, Rothmans, Barbie doll, Citroen, Mitsubishi and others, as part of the series of prints “Transition: impossible”, are not a “scandal of existence” but rather examples of a familiarity with the alphabet of the new montage and data processing.

Jasna Tijardović

(Apropos the exhibition “Transition: impossible” of Andrej Tišma, New Moment Gallery, Belgrade, Radio Beograd III program, November 2006)

Ever since he wrote his first pieces of writing and ventured out of painting, Andrej Tisma has – in various media but persistently and consciously – been scratching visible faces and invisible matrixes of the world, testing the world's and his own moral rationale, poring – in an artistic way – on the reality as well as on its media prostheses in an effort to wake up his own and the Other consciousness on the level of artistic action. His are, therefore, the kinds of artistic performances which do not only count on their artistic completeness and whatever feedback may be born in the minds of the assumed audiences, but also – almost in a romantic way – count on a palpable consequential change in the order of the physical, biological, virtual and political body of the world which he touches and dissolves with his incorruptible art-machinery. On the contents and subject matter level, on the other hand, Tisma juggles dedicated brandomaniac and polit-mythomaniac cults of the global day-to-day world, emptying their auras or filling them with acrid indications of his personal, often incidental counter-perceptions. In short, the mellow countenance and visually polished techno-prints of our artist are concealing one of the world most consistent art commentators and opponents of the post-Debordian „Society of the Spectacle” and its globalistic political extensions. His minimalistically brilliant directness in expression has already won, if not the final, victorious result in the struggle with whatever he had undertaken to fight, then at any rate a high position and a secure place in the world of museums and galleries as temples served by the public servants of the same „Society of the Spectacle”.

Vladimir Kopiel

(Foreword to the Catalogue of Andrej Tisma's exhibition
„Transition: Impossible”,
Gallery of Contemporary Art Pancevo, February 2007)

DIGITAL AND INTERNET ART

As early as in his works dating back to the late 1970's and early 1980's, Andrej Tisma presaged that he would cultivate his own distinctive form of expression. Namely, his works – both those preceeding the mid-1990's, when he accepted the computer and the internet as means and space, and those that followed – point to an author who is very sensitive to the time in which he creates, but at the same time searches for his own proprietary forms of expression within the accepted rules of the arts. At the beginning, those were

photographs, postcards and stamps. During the 1980's he was totally devoted to art as communication, creating a unique mail-art project in this region.

Starting in the mid-1990' he introduced into his creative work the computer and the internet, which, on one hand helped him to communicate, and which on the other hand he used as creative tools and, thirdly, they became a new space in which he moved.

This is why we can say that the work of Andrej Tisma is a stand-alone phenomenon in the Serbian art which could occasionally baffle even experienced professionals.

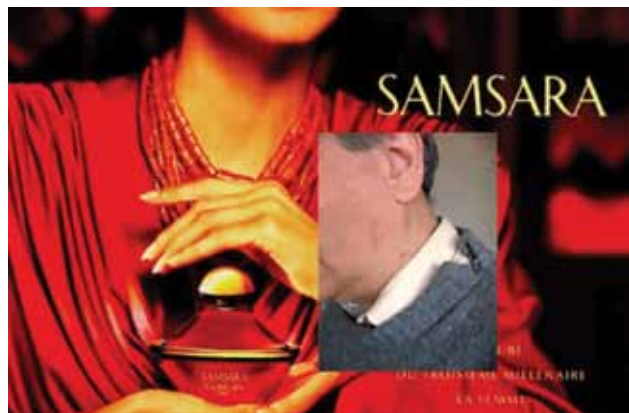
What is characteristic of Tisma's recent production is the fact that he still understands art as a part of communication process. Like a modern virtual nomad, he roams the world and communicates with the entire world while sitting in his room. And the other way round: the whole world flows into Tisma's field of artistic perception through his computer monitor. Since communication is global and momentary, Tisma's works of art respect these principles and this is why his form is short and compressed and he uses generally familiar and recognizable presentations with all their symbols, while his response technique to global impulses is the collage principle in building up his work of art.

Sava Ristović

(Radio Belgrade 2, „Znakovi”, April 2007)

DIGITAL PRINTS

In the already mentioned situation of the diversity of expression in contemporary art, Tisma decided to observe the reflections of the »physical« globalism in the »virtual« – as the ideal globalism, in which the value of an individual is verified

Nemoguća tranzicija, kadar iz videa, 2006.
Transition: Impossible, video still, 2006

through communication, rather than through interest. That self-assigned role of a creative commentator of the phenomena and events from the »real« world in the »virtual« space enables him to accept information and facts and to contextualize them, just as Noam Chomsky does through his books in the »real« world.

The continuation of his mission is in Tisma's works in the new series, „Civilized beheading“. In this series, he asks the question: does the advancement of civilized society have any sense if it brings about the destruction of individual cultures (like the Incas and Mayas) or assimilation into another/different system of values (like what happened to American Indians, Yanomami people, Aboriginies). In this way, Tisma tries to attract the attention of the globalized world to a forgotten dimension – ethics.

Sava Ristović

(Preface to the catalogue of Andrej Tisma's "Civilized beheading", The "Nova" gallery, Novi Sad, June 2007)

DIGITAL PRINTS AND VIDEOS

Thanks to the worldwide development of mail-art, followed by net-art, Andrej Tisma devoted himself to art as communication and his visual works, with their attitudes and ideas, are available to recipients at any place in the world. It is enough to visit one of his websites to become a participant in world happenings, through the language of Tisma's art.

The form in which Tisma expresses himself is for him a mere tool, not a goal. With his works, as he says, he endeavors above all, to influence the consciousness of the recipients. Tisma, in every sense, tries with his opulent symbolism, in a metaphorical synthetic unity of the picture, word and sound, to emphasize the problems of the contemporary world and humanity, who has found itself in a labyrinth of hidden meanings of contrasting mirrors. To find that hidden meaning, which, through ideological machinery misleads people and takes them away from their primeval spiritual being, their cultural identity, this is what Tisma wants to point to with his artistic perception. The return to spiritual values, the return of humanity to its own self – is only possible if we become aware of the fact that it is all just a game which overshadows us with its ideological robe, destroying the picture of our value.

Through multi-layered dimensions of his works, Andrej Tisma makes us aware of the current and future ways of globalization, while at the same time, points to the reverse hiding under the advertisements' propaganda, under

„humanitarian“ actions of the „advocates of world peace“ and „prophets of the general prosperity“.

Independent of what new goals and directions technical civilization may put before us, Tisma's awareness-building and reminders of the existence of our spiritual dimensions in the time of decadence, continuing into the 21st century – this becomes extremely important for the audiences in our country as well.

Valentina Čizmar

(Magazine „Sveske“, no. 88, Pančevo, June 2008)

DIGITAL PRINTS

The digital prints of Andrej Tisma "Food in Context" are the most unusual juxtapositions and critical confrontations with the contemporary civilization the kind of which we have not had a chance to see for a long time. At first glance, the viewer gets an impression that the combinations of the sights in these works are incongruous, both thematically and in an ethical, social and formal sense. Both halves of the pictures are perfect photos, but - whilst watching the one half is mouthwatering, the other half makes us feel uneasy, even disgusted. The author, Andrej Tisma has not put these things in these relationships by chance or inadvertently. Rather, he has tackled a subject dealt with by the arts ever since: luxury and transience, which in times of opulence was not politically correct and has therefore been forgotten.

Dr. Jürgen Weichardt

(At "Food In Context" show opening in the Vill Ichon in Bremen, September 2011)

DIGITAL PRINTS AND VIDEOS

The works of Andrej Tisma "Food in Context" in their subject matter and various paraphrases show the world and criticize consumerism and transience with a demand: "Art must have consequences"! In art, the world becomes transparent only if a work of art - so to speak - consumes it and if it touches or even hurts both the artist and us as observers. This is exactly what is being initiated by these works, which - in addition to a social feature - deal with transience as well. Andrej Tisma presents foodstuffs, food on decorated plates, dialectically as a product of culture as well as a transient

matter which is - with all its aesthetic features - from the very beginning intended to perish, so to say destined to end up in a waste container, together with 90 million tons of food stuffs which are, only in the European Union, annually thrown away as garbage.

In cultural and historical comparison, Andrej Tisma with his works follows the line of the transience motifs (Vanitas), which have ever since the Renaissance placed on the top the conflict between man's humility and man's ego. Iconography has changed significantly since the Renaissance, but the basic definition has remained and, through the social context in the artistic provocation of Andrej Tisma, it has gained a new dimension. In his works, he aims at an intellectual climate, at social responsibility and warns on the intricate relationship between the freedom of an individual and the economic and social determinants. He places this connection into the focus of his artistic research and, in this way, with all the crashes, a tie between aesthetics and morality can be determined.

In these images we can experience targeted provocation aimed at reflection, and it holds true for both video works presented at the exhibition. The first one, "Friendly Talk", was born in a context with prints: photos of foodstuffs as excerpts from advertisements, news and magazines Tisma brings in an ingenious way in alliance with the present, that is with wars, environment pollution and sickness - conveying a message that for him decomposition - disintegration of foodstuffs reflects the disintegration of civilization.

The other video, "Bodies and Objects", let me find an appropriate word, is shockingly brutal. It is a reflection upon life and death, slaughtering of animals related to man's feeding and - as Andrej Tisma says - upon the relativity of the condition of life and death; on the shortness of our life in the context of transience and transition from one status to another - and again in relation to the slaughtering of animals, often only to provide a brutal benefit for others.

Erwin Miedtke

(At "Food In Context" show opening in the City Library of Bremen, September 2011)

SOUND WORKS

Andrej Tisma wisely calls this kind of his work „Sound Works“, because it is hard to classify them according to the usual categories of the art of music, even including electro-acoustic and computer music. In the beginning, the „sound works“ were mostly components of syncretic entities (video-art, web art, performance). Once extracted from this context – as we have seen – they live their audio-lives, for which the most appropriate media are just the radio and sound carriers. It is interesting to note that independent as they have become the sound works of Andrej Tisma keep the main characteristics of his multimedia works: collage, quotations, mystification, intervention, „unusualizing“, and, above all – engagement.

Tisma utilizes instant sounds from the rich computer audio-palette, sound base of popular video games, rhythm machine, recordings (from Bach to turbo-folk, techno music and Esma Redzepova), blending them into an integral whole, with good measure and taste.

The author focuses on „short forms“, therefore he is more up-to-date and closer to the sensibility of the contemporary listener. In these works, like in Tisma's other creations, one cannot fail but notice his engagement before all against war, against globalization, violent behaviour, militarization, trash, kitsch and self-advertising. Sound collages are socially engaged and just for this purpose stripped, unadorned – advertising sounds, military orders from video games or rhythm machine have an even more forceful, violent and aggressive impact.

Dušan Mihalek

(„Polja“, 9-10. Novi Sad, September 2007)

One of the most prominent figures of the Novi Sad alternative scene, Andrej Tisma has throughout his activities tirelessly, inventively and with curiosity researched into the modes of expression of various fields of artistic practice, from literature to new multimedial art forms, such as performances, printed multiplied artefacts, e.g. rubber-stamps, but also digital art and web-art. In doing so, he has always been in the ranks of the most topical and leading creative personalities and theoreticians in the new and alternative artistic circles. This is why his new preoccupation with digitally created tonal and sound collages, facilitated in the recent years by the head-spinning development of computer technology, looks totally logical and natural.

Straightforward and direct artistic engagement is the key element of Tisma's sound works, the basis of which is made up of heavy, rolling and yapping repetitive machinery rhythms, juxtaposed in a collage to samples of sounds and voices of human talk, exclamations, laughter, melodies of the Guca

trumpet players or contorted melismas of Arab songs – all of this creating a fantasmagorical tonal web, stirring and chaotic at the same time, like an auditive reflection of the similarly chaotic life of today.

Tisma's sound works, the titles of which – „Peace Mission”, „Power Station Destroyed”, „Friendly Fire” or „German Picnic In The Balkans” – truly reflect the author's clear and direct engagement. His works, sometimes frightening, sometimes consciously childish, and at other times self-ironic, have been created as an expression of protest against contemporary global phenomena: globalization, militarism, hipocrisy of

world politics, dehumanisation and self-advertising. They have been shaped as straight, naked and violent statements, so that listening to these sound works of Tisma's, accompanied by adequate video projections, do not leave indifferent anybody in the audience.

Borislav Hložan

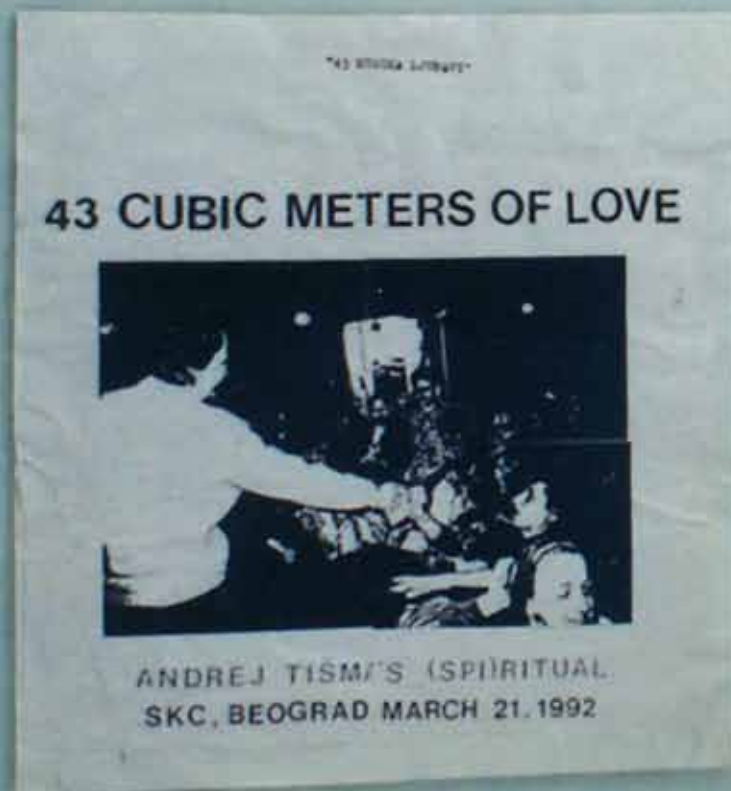
(„Dnevnik”, Novi Sad, 4. 7. 2008)

Koncert u Pozorištu mladih, Novi Sad, 2010.
Concert at Youth Theatre, Novi Sad, 2010

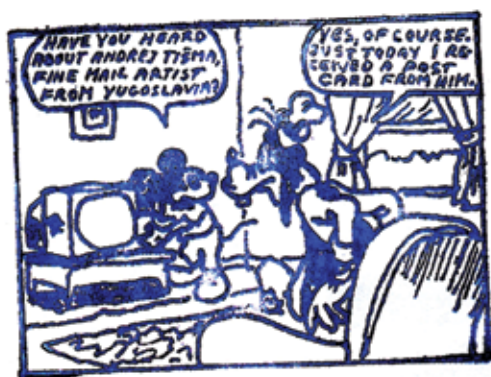
Andrej Tišma ispred svojih radova na izložbi „YU Mail Art“, Muzej savremene umetnosti, Beograd, 1994.

Andrej Tišma in front of his works at the „YU Mail Art“ show, Museum Of Contemporary Art, Belgrade, 1994

**RADOVI /
WORKS**

INTERNATIONAL MAIL ART NETWORK IS AN IMMENSE COLLECTIVE WORK OF ART; PULSATING SPIRITUAL SCULPTURE

A. TIŠMA

Autorski pečati otisnuti na papiru, 21x30 cm, 1983-1986.

Author's rubber-stamps imprints on paper, 21x30 cm, 1983-1986

GLOBAL (SPI)RITUAL

INSTITUT DES HAUTES ETUDES
EN ARTS PLASTIQUES, PARIS

ANDREJ TIŠMA'S (SPI)RITUAL, 25. 2. '91.

Andrej Tišma, From the
'Love' performance, 1984

INVOCATION OF PEACE

ANDREJ TIŠMA'S (SPI)RITUAL
AUG. 7, 1992 - STUDENICA MONASTERY

INSTITUTE FOR
THE SPREADING
OF LOVE

ANDREJ TIŠMA
MODENE 1/IV
21000 NOVI SAD
YUGOSLAVIA
TEL. 021/315 293

ANDREJ TIŠMA'S STORY

LOVE FROM CAGE

Tišma's (spi)ritual
Belgrade. May 31. '93

Autorski pečati otisnuti na papiru, 21x30 cm, 1984-1993.

Author's rubber-stamps imprints on paper, 21x30 cm, 1984-1993

GREAT ART • TISMA

MY ART IS SINCERE,
INTELLECTUAL, PROMISING,
NICE, COMMUNICATIVE,
SIMPLE, IMPRESSIVE,
AND QUICK

EVERYTHING IS
UNFORGETTABLE

my heART-beat

CAN'T BUY
LOVE,
FAITH,
FRIENDS
&
ART

Andrej Tišma
1952 (Novi Sad)

Graduated from the Academy of Fine Arts in Prague, Czechoslovakia. Tišma has been involved in mail-art since 1973. He took part in a great number of international mail-art projects. His works show a sense of humour, presence of a central idea and reflection, and conceptual intrusions, and they cannot be discussed from the stand-point of classical art critics.

Olivera Radovanović
Curator
The City Museum of Novi Sad
Yugoslavia

ANDREJ TIŠMA
21000 Novi Sad
Modene 1
Yugoslavia

Autorski pečati otisnuti na papiru, 21x30 cm, 1985-1990.
Author's rubber-stamps imprints on paper, 21x30 cm,

YOU MET
ANDREJ
TIŠMA

Paris meeting
andrej Tišma Jacques Massa
may 17 1985

TIŠMA & WILLE, FEB.13,1988

ANDREJ TIŠMA'S STORY

INTERNATIONAL MAIL ART NETWORK IS
AN IMMENSE COLLECTIVE WORK OF ART :
PULSATING SPIRITUAL SCULPTURE

A tišma

ANDREJ TIŠMA
21000 Novi Sad
Modene 1
Yugoslavia

Autorski pečati otisnuti na papiru, 21x30 cm, 1985-1991.

Author's rubber-stamps imprints on paper, 21x30 cm, 1985-1991

TIŠMA & FRIEDMAN, VENICE 1990

TIŠMA WITH THE WORLD POST(WO)MAN -
RÜSTERMANN & FAHLER - NOVI SAD, MAY '92

TISMA WITH CASES. NOVI SAD 5.6. '92

TIŠMA-STAKE MEETING
NOVI SAD, JULY 15 '86

TISMA & HELD IN (SPIRITUAL),
NOVI SAD, OCT. 30, '94

SPIRITUAL SCULPTURE

TASHI, WIJERS, TIŠMA
AMSTERDAM, 18. 9. 1989.

ANDREJ TIŠMA
21000 Novi Sad
Modene 1
Yugoslavia

YOU MET
ANDREJ
TIŠMA

Autorski pečati otisnuti na papiru, 21x30 cm, 1986-1992.

Author's rubber-stamps imprints on paper, 21x30 cm, 1986-1992

TIŠMA WITH KAMPERELJČ, 11. '87.

Autorski pečati otisnuti na papiru, 21x30 cm, 1986-1989.
Author's rubber-stamps imprints on paper, 21x30 cm, 1986-1989

STAMPING ON PEOPLE

TISMA'S STREET ACTION IN
NEW YORK CITY, MAY 28 1987

LIBERTY, FRATERNITE, EGALITE 1789-1989

ANDREJ TISMA'S PERFORMANCE INTERACTION
PARIS, JANUARY 20, 1989, AT DIAGONALE

STIGMATIZATION

ANDREJ TISMA'S RUBBER-STAMP ACTION
STREETS OF NOVI SAD, APRIL 4, 1989

(SPI)RITUAL

STAMPING ON PEOPLE

ANDREJ TISMA'S RUBBER-STAMP ACTION
PARIS, CAFE BEAUBOURG, JUNE 8, 1990

FULL CONTACT

TISMA & MAGGI
MILANO, MAY 10, '91

ANDREJ TISMA
21000 Novi Sad
Modene 1
Yugoslavia

IS IT RIGHT THIS WAY, LOUWRIEN?

TIŠMA'S INTERACTION, 9.7.1989.
TULABARA - AMSTERDAM

(SPI)RITUAL

THE INSPIRING OF VRANSKO LAKE

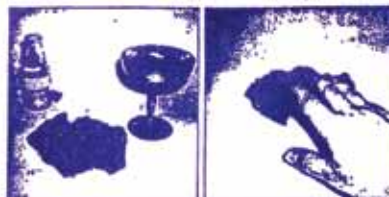
ANDREJ TIŠMA'S (SPI)RITUAL, JULY 1990

BE THANKFUL CHILD TO MOTHER EARTH

ANDREJ TIŠMA'S (SPI)RITUAL, BIL. KARLOVCI, NOV. 27, '90

THE INSPIRING OF EARTH FROM/IN IRAQ

ANDREJ TIŠMA'S (SPI)RITUAL, FEBRUARY 8, 1991

**KEEP THIS
AND FEEL THE
TRANSMISSION
OF MY ART**

TRANSMISSION OF ART, JUNE '90

ANDREJ TIŠMA'S (SPI)RITUAL

ANDREJ TIŠMA'S STORY

ANDREJ TIŠMA
21000 Novi Sad
Modene 1
Yugoslavia

Autorski pečati otisnuti na papiru, 21x30 cm, 1989-1991.

Author's rubber-stamps imprints on paper, 21x30 cm, 1989-1991

LA(TE)ST
MESSAGE

LET ME
DO MY ART
FUCK POLITICAL
EMBARGOS

SERBIA
U.N.'S
CONCENTRATION
CAMP

GIVE
SERBIA
A
BREAK !

EMBARGO

★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★
SEND LOVE
NOT BOMBS
★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★

Usurping
Selfish
Autocracy

SERBIAN
PACIFIST
POWER

KÜSTERMANN
AND PÄHLER
HAVE CHANGED
OUR LIVES

UNBLOCK
ART

NASTY
AGGRESSIVE
TERRORIST
OPPRESSORS

ANDREJ TISMA
21000 Novi Sad
Modena 1
Yugoslavia

Autorski pečati otisnuti na papiru, 21x30 cm, 1992-1994.
Author's rubber-stamps imprints on paper, 21x30 cm, 1992-1994

ANDREJ TISMA
21000 Novi Sad
Modene 1
Yugoslavia

Autorski pečati otisnuti na papiru, 21x30 cm, 1992-1994.
Author's rubber-stamps imprints on paper, 21x30 cm, 1992-1994

Tisma Meets Shimamoto, serigrafija, 70x100 cm, 1989.

Tisma Meets Shimamoto, silkscreen, 70x100 cm, 1989

FULL CONTACT

TISHA & MAGGI
MILANO, MAY 10, '91

Full Contact, serigrafija, 70x100 cm, 1989.
Full Contact, silkscreen, 70x100 cm, 1989

Smrt oko očiju, polaroidi, 32x24 cm, 1984.

Death Around The Eyes, Polaroids, 32x24 cm, 1984

Smrt oko očiju, polaroidi, 24x32 cm, 1984.

Death Around The Eyes, Polaroids, 24x32 cm, 1984

Danger, kolor fotografije, pečat, 32x24 cm, 1985.

Danger, color photographs, stamp, 32x24 cm, 1985

Danger, polaroid/kolor fotografija, 32x24 cm, 1985.

Danger, Polaroid/Color Photography, 32x24 cm, 1985

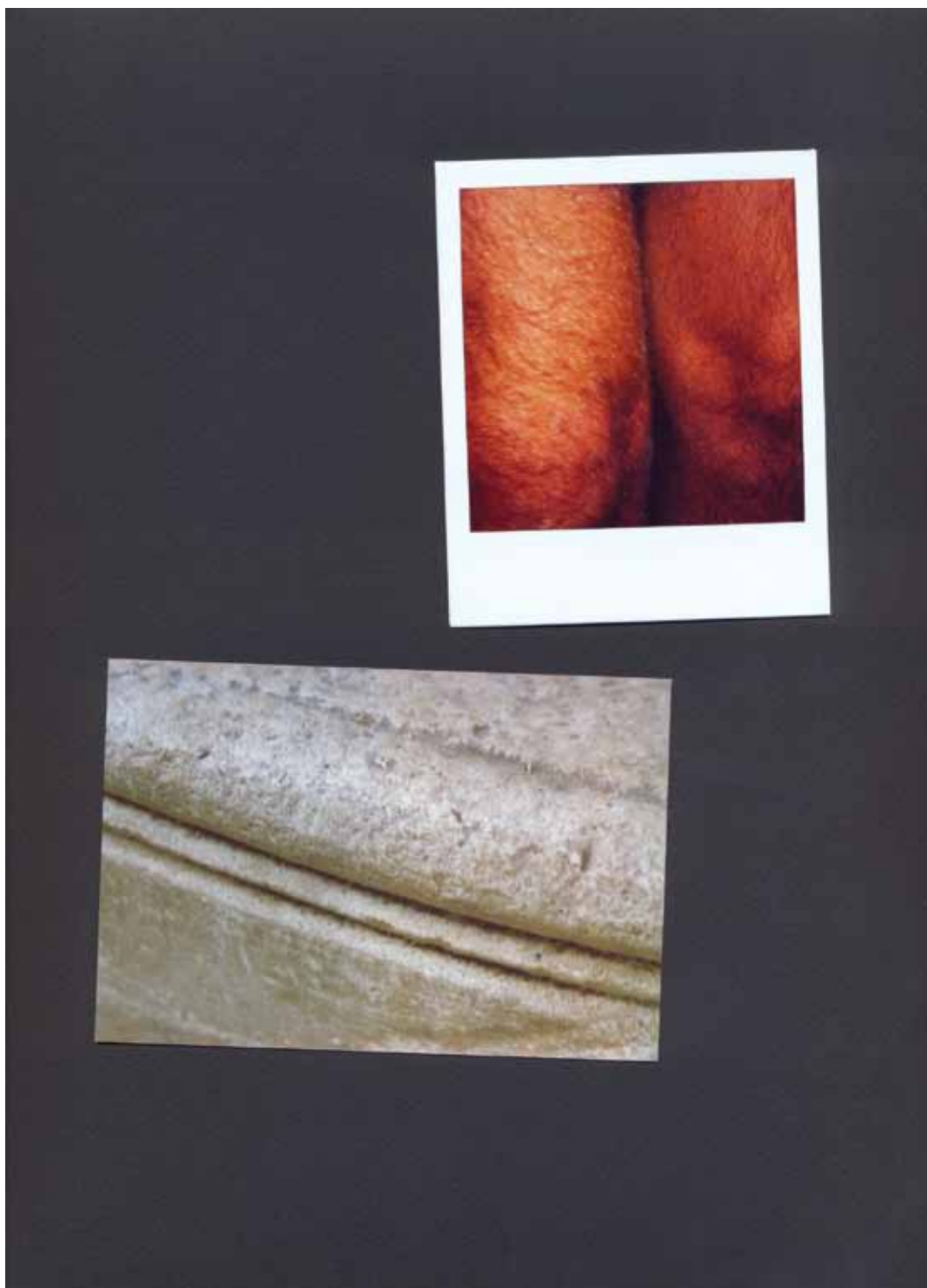
Iskušenja, Polaroid/kolor fotografija, 32x24 cm, 1985.

Temptations, Polaroid/color photography, 32x24 cm, 1985

Iskušenja, Polaroidi, 32x24 cm, 1985.

Temptations, Polaroids, 32x24 cm, 1985

Spomenici, Polaroid/kolor fotografija, 24x32 cm, 1985.

Monuments, Polaroid/color photography, 24x32 cm, 1985

Spomenici, Polaroid/kolor fotografija, 24x32 cm, 1985.

Monuments, Polaroid/color photography, 24x32 cm, 1985

Ljubav, performans, Kulturni centar, Beograd, 1984.

Love, performance, Cultural Center, Belgrade, 1984

Liberte, fraternite, egalite 1789-1989, performans, Galerie Diagonale, Pariz, 1989

Liberte, fraternite, egalite 1789-1989, performance, Galerie Diagonale, Paris, 1989

Budi zahvalno dete majke Zemlje, performans, Galerija Kulturnog centra, Sremski Karlovci, 1990.
Be Thankful Child To Mother Earth, performance, Cultural Center Gallery, Sremski Karlovci, 1990

Vaskrsnuće sveta, performans, Milan Art Center, Milano, 1991.
Resurrection Of The World, performance, Milan Art Center, Milano, 1991

Objava mira, performans, Kapela mira, Sremski Karlovci, 1991.

Declaration Of Peace, performance, Peace chapel, Sremski Karlovci, 1991

(Spi)ritual, performans, Institut des Hautes Etudes en Arts Plastiques, Pariz, 1991.

(Spi)ritual, performance, Institut des Hautes Etudes en Arts Plastiques, Paris, 1991

Opasnost iz vazduha, performans, Velika galerija Kulturnog centra, Novi Sad, 1992.
Air Raid Alarm, performance, Large gallery of Cultural Center, Novi Sad, 1992

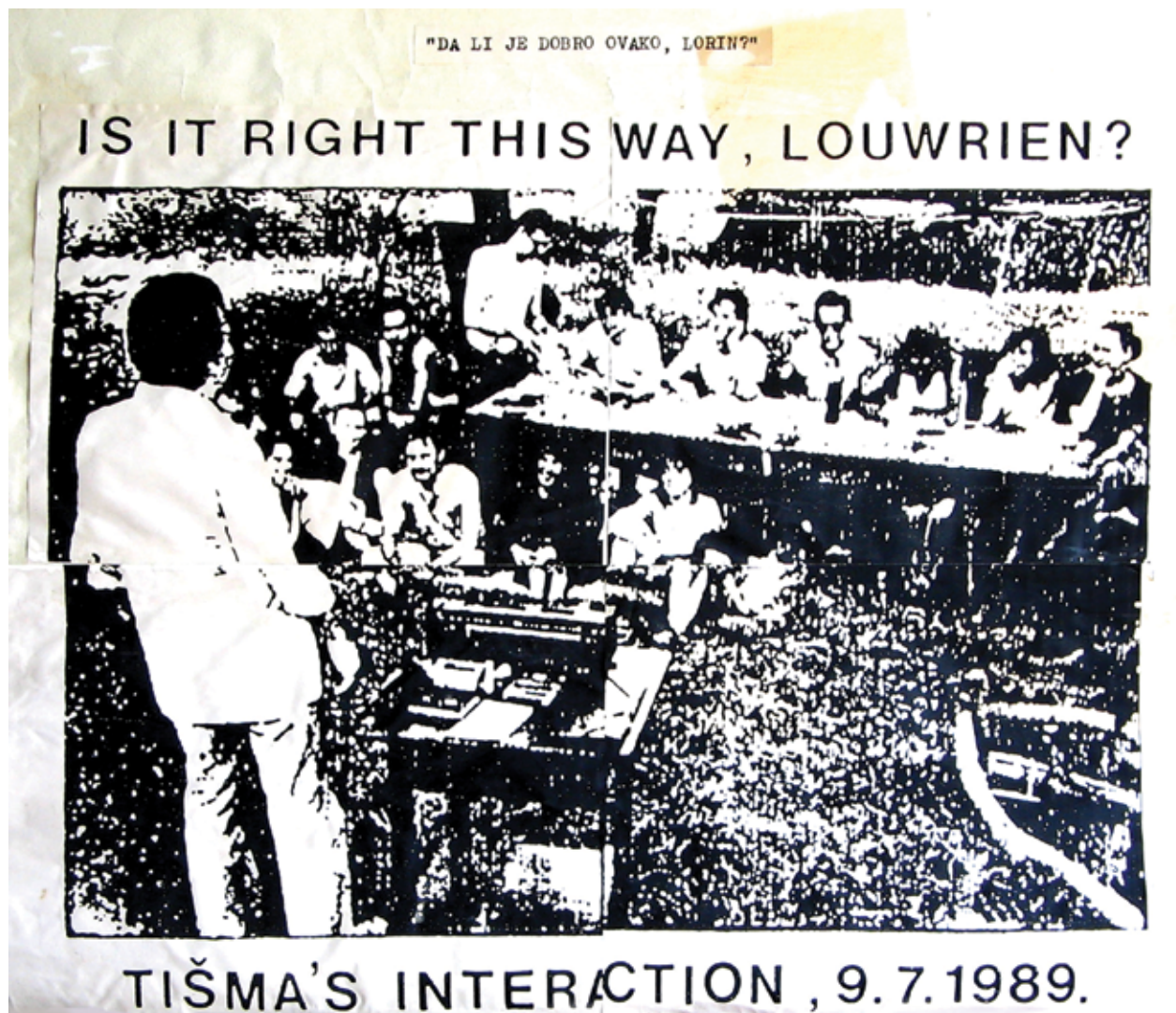
Želja za mir, performans, plato Narodnog pozorišta, Niš, 1994.
Wish For Peace, performance, in front of National theatre, Niš, 1994

Ogoljeno biće, performans, svečani saloni, Petrovaradinska tvrđava
Novi Sad, 1995.
Naked Being, performance, ceremonial hall, Petrovaradin fortress
Novi Sad, 1995

Pod hrastom - koren sreće, performans, Dunavski park, Novi Sad, 1998.
Under the Oak Tree - Root Of Happiness, performance, Dunavski park,
Novi Sad, 1998

Da li je ovako dobro, Lorin?, fotokopije na tapeti, rezultat performansa „Staza uspona“, 100x70 cm, 1992.

Is It Right This Way, Louwrien?, photocopies on wallpaper, result of „Path Of Ascendance“, 100x70 cm, 1992

Budi zahvalno dete majke Zemlje, fotokopije na tapeti, rezultat performansa „Staza uspona“, 100x70 cm, 1992.

Be Thankful Child To Mother Earth, photocopies on wallpaper, result of „Path Of Ascendance“, 100x70 cm, 1992

Inspiracija Vranskog jezera, fotokopije na tapeti, rezultat performansa „Staza uspona“, 100x70 cm, 1992.

The Inspiring Of Vransko Lake, photocopies on wallpaper, result of „Path Of Ascendance“, 100x70 cm, 1992

"ŽIGOSANJE"

STIGMATIZATION

ANDREJ TIŠMA'S RUBBER-STAMP ACTION
STREETS OF NOVI SAD, APRIL 4, 1989

Žigosanje, fotokopije na tapeti, rezultat performansa „Staza uspona“, 100x70 cm, 1992.

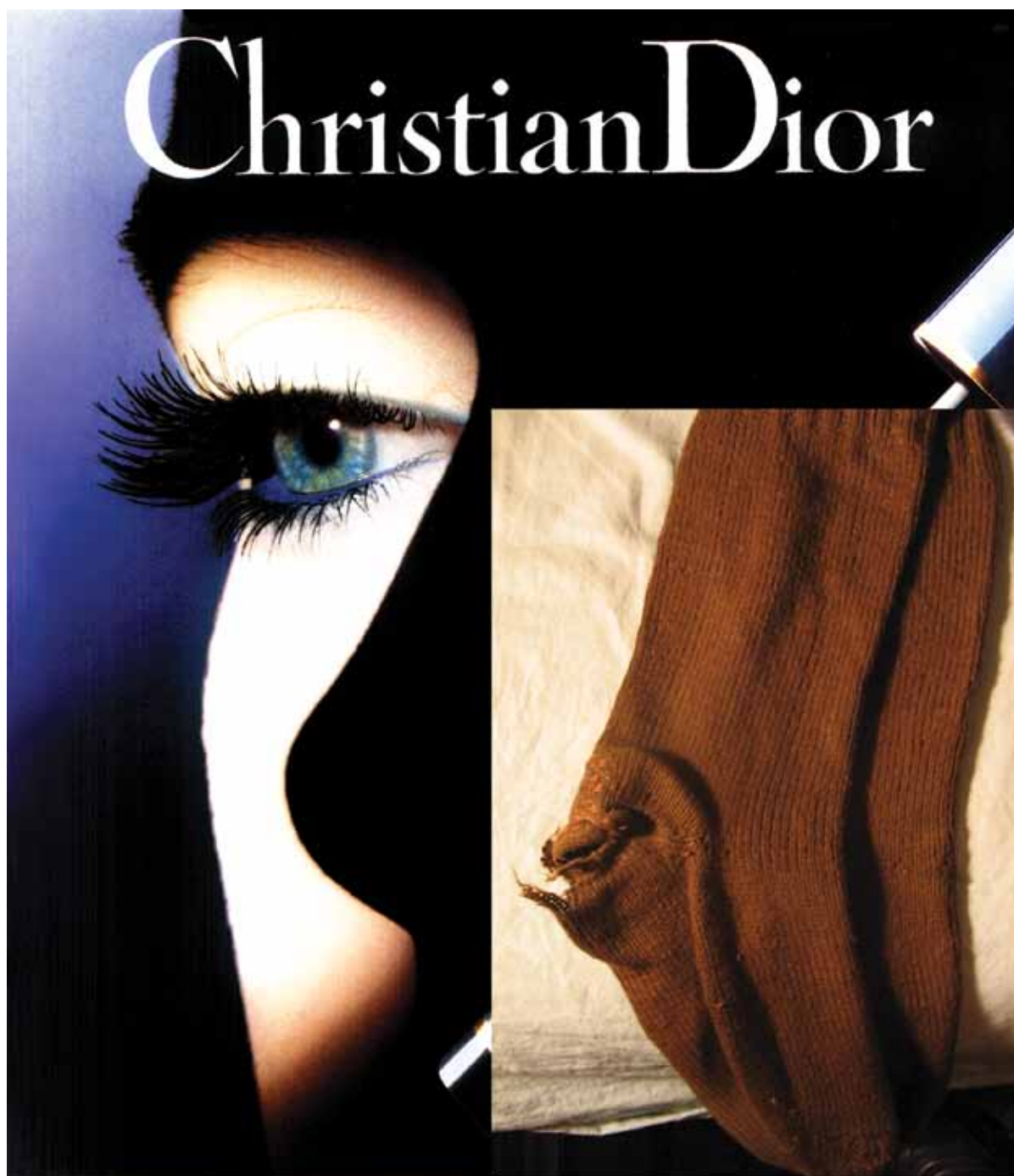
Stigmatization, photocopies on wallpaper, result of „Path Of Ascendance“, 100x70 cm, 1992

U mojoj sobi, digitalni print, 100x70 cm, 2005.
In My Room, digital print, 100x70 cm, 2005

U mojoj sobi, digitalni print, 100x70 cm, 2005.
In My Room, digital print, 100x70 cm, 2005

ChristianDior

Tyen

MASCARA PARFAIT

LA PERFECTION EN UN CLIN D'OEIL

PERFECTION DE LA FORMULE.

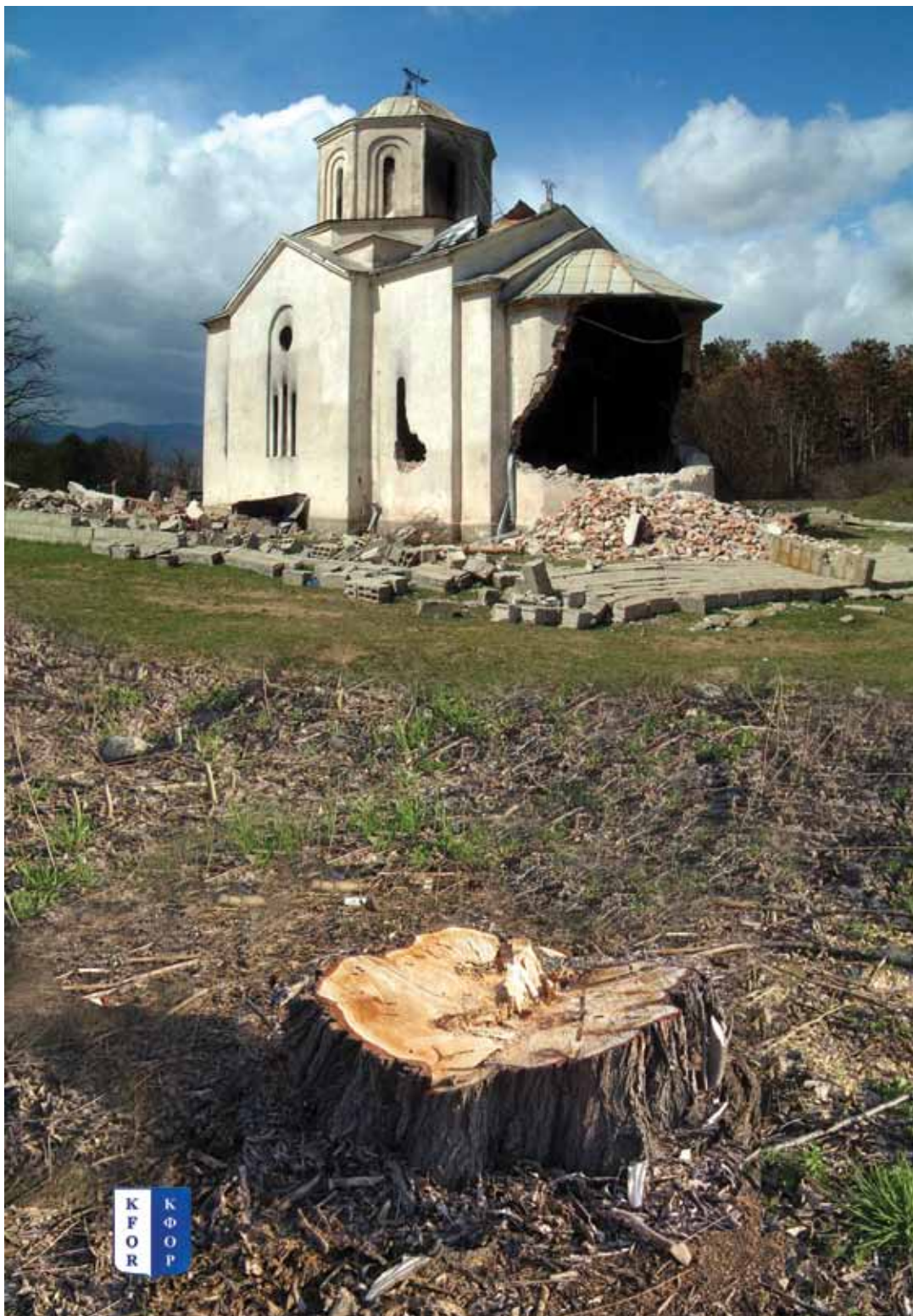
PERFECTION DE LA BROSE.

PERFECTION DU REGARD.

Nemoguća tranzicija, digitalni print, 70x100 cm, 2005.

Transition: Impossible, digital print, 70x100 cm, 2005

Civilizovano usekovanje, digitalni print, 70x100 cm, 2006.
Civilized Beheading, digital print, 70x100 cm, 2006

Civilizovano usekovanje, digitalni print, 70x100, 2006.
Civilized Beheading, digital print, 70x100 cm, 2006

Ekranski slojevi, digitalni print, 100x70 cm, 2006.

Screen Layers, digital print, 100x70 cm, 2006

Ekranski slojevi, digitalni print, 100x70 cm, 2006.

Screen Layers, digital print, 100x70 cm, 2006

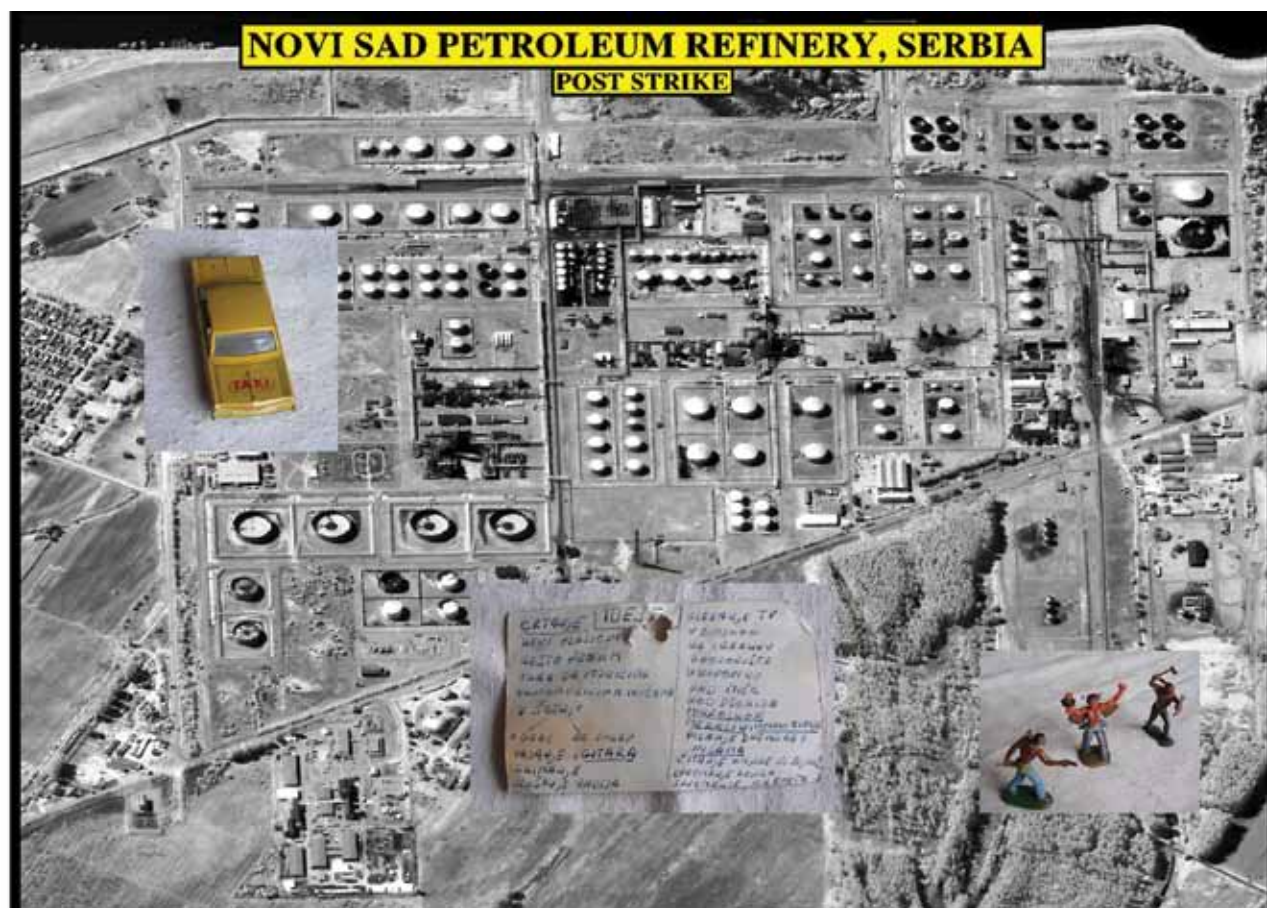
Hrana u kontekstu, digitalni print, 180x60 cm, 2011.
Food In Context, digital print, 180x60 cm, 2011

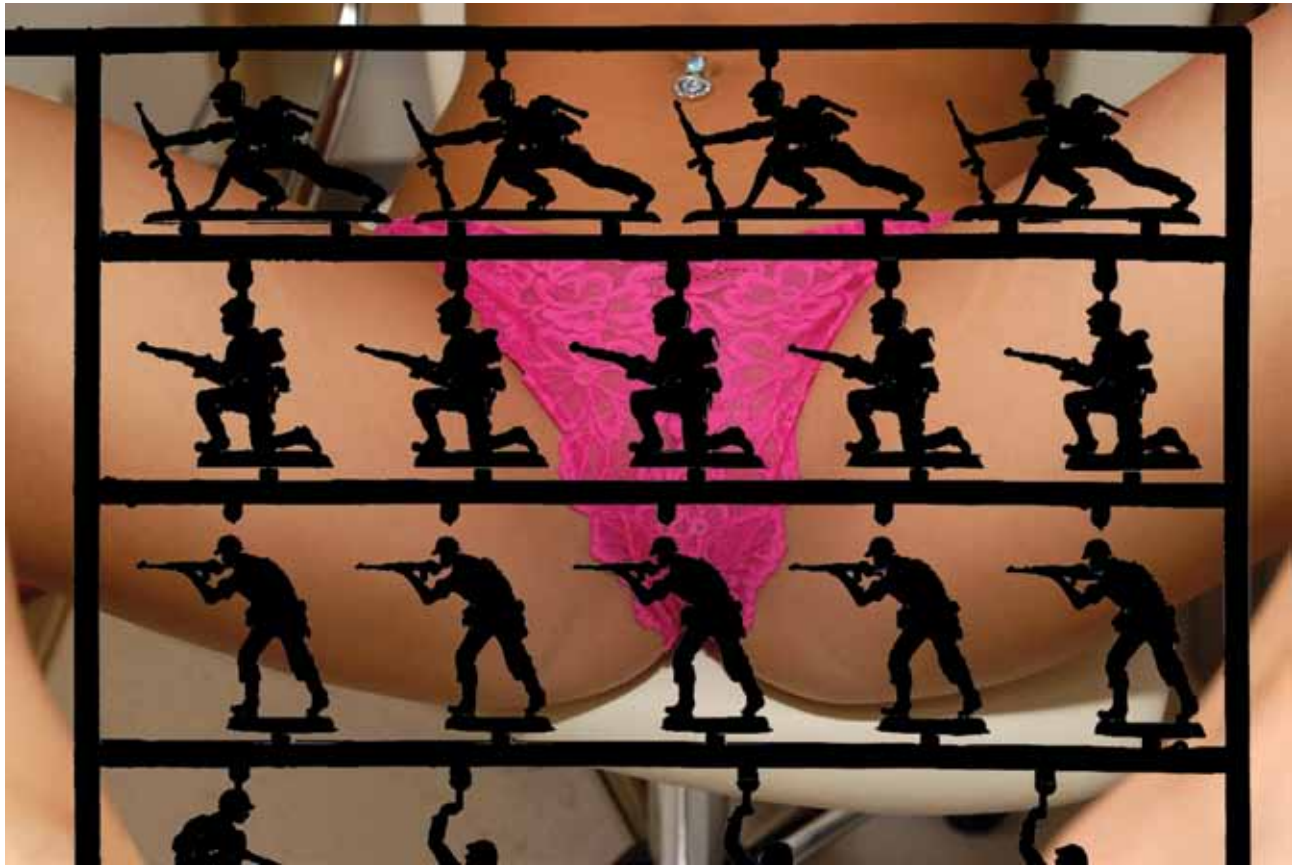
Hrana u kontekstu, digitalni print, 180x60 cm, 2011.
Food In Context, digital print, 180x60 cm, 2011

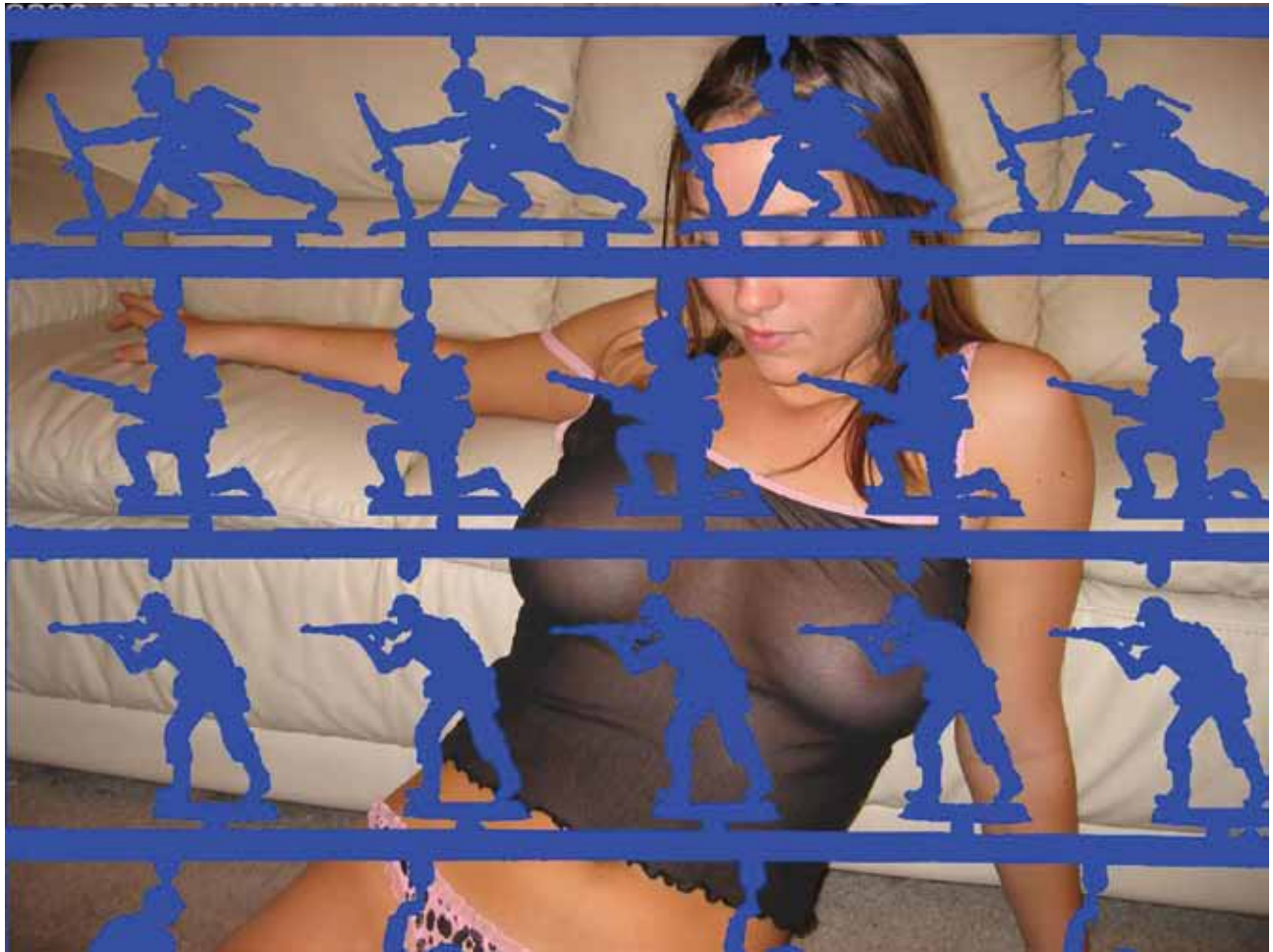
Gubitak nevinosti, digitalni print, 100x70 cm, 2012.
Loss Of Innocence, digital print, 100x70 cm, 2012

Gubitak nevinosti, digitalni print, 100x70 cm, 2012.
Loss Of Innocence, digital print, 100x70 cm, 2012

Vodite ljubav a ne rat, digitalni print, 100x70 cm, 2012.
Make Love Not War, digital print, 100x70 cm, 2012

Vodite ljubav a ne rat, digitalni print, 100x70 cm, 2012.
Make Love Not War, digital print, 100x70 cm, 2012

Vodite ljubav a ne rat, digitalni print, 100x70 cm, 2012.
Make Love Not War, digital print, 100x70 cm, 2012

Vodite ljubav a ne rat, digitalni print, 70x100 cm, 2012.
Make Love Not War, digital print, 70x100 cm, 2012

Andrej Tišma u svojoj sobi sa ranim crno-belim fotografskim radovima na zidu, Novi Sad, 1978.

Andrej Tišma in his room with early b/w photographic works on the wall, Novi Sad, 1978

**BIOGRAFIJA /
BIOGRAPHY**

BIOGRAFIJA

Andrej Tišma rođen je 1952. u Novom Sadu, Jugoslavija. Diplomirao je na Akademiji likovnih umetnosti u Pragu, Čehoslovačka, 1976. Samostalno izlaže od 1972. (Novi Sad, Beograd, Njujork, Milano, Seul, Minhen, Napulj, San Francisko, London, Budimpešta, Tokio, Bremen), a od 1969. je učestvovao na preko 600 zajedničkih izložbi u zemlji i oko 40 zemalja sveta.

Bavi se konkretnom poezijom, mejl-artom, pečatnom umetnošću, fotografijom, performansom, elektrografikom, video-artom, veb-artom i muzikom. U međunarodni pokret mejl-arta uključio se 1974. Autor je i organizator desetak međunarodnih mejl-art projekata i dve mejl-art monografije ("Privatni život", 1986. i "Priroda daje...", 1992), kao i monografije telefaks umetnosti ("FAX HeART", 1995). Objavljene su mu dve knjige vizuelnih radova ("Alter – alternativni radovi 1972–1982", 1987. u Vršcu i "Andrej Tisma", 1996. u San Francisku). Osnovao je Institut za širenje ljubavi 1991. i pokrenuo časopis "Ljubav/Love". Bio je gost predavač na Institut des Hautes Etudes en Arts Plastiques u Parizu 1991. Pokretač je kampanje "Embargo Art" 1992. i organizator Antiembargo kongresa umetnika 1992. u Sremskim Karlovcima. Autor je veb sajta "Spirit Art", vodiča kroz prošlost, sadašnjost i budućnost nematerijalne, mentalne i duhovne umetnosti (u saradnji sa Arleen Hartman) 2005.

Kompjuterskom grafikom bavi se od 1996, a internet umetnošću od 1997. Tišmini internet radovi uvršteni su u kolekcije: Net Art Idea Line, Whitney Museum Of American Art, Njujork, SAD; Rhizome Artbase, Njujork, SAD; Net Art Guide, Štuttgart, Nemačka; Net Art Collection – Irish Museum Of Modern art, Dablin, Irska. Učesnik je festivala Ars Electronica, Linc, Austrija.

Digitalnu muziku počeo da radi 2003, najpre kao zvučnu pozadinu za svoje video radove, a od 2006. kao samostalnu izražajnu formu. Svoje javne muzičke nastupe u Novom Sadu imao je u Kafe-klubu „Izba“ (2006), „Studiju M“ (2007), Malom likovnom salonu (2008), Master centru (2009) i Pozorištu mladih (2010). Muzika mu je emitovana u galerijama i na radio stanicama u Beogradu, Novom Sadu, Beču, Londonu, Jerusalimu, San Francisku, Pasadeni. SKC Novog Sada objavio je njegov muzički CD "Globalist Drive" 2010. godine.

Andrej Tišma radi na svojoj instalaciji „Dela“ koja se satojala od stranica rukopisa, Galerija Radničkog univerziteta, Novi Sad 1983.

Andrej Tišma preparing his installation „Works“ made of manuscripts, Workers' University Gallery, Novi Sad 1983

Član je Udruženja likovnih umetnika Srbije (sekcija proširenih medija), Međunarodnog udruženja likovnih kritičara (AICA), Udruženja likovnih umetnika primenjenih umetnosti i dizajnera Vojvodine (teorija i kritika) i Međunarodnog udruženja pisaca i umetnika (IWAA sa sedištem u Blaftonu, SAD).

Likovne kritike i eseje objavljuje od 1976. u brojnim listovima, časopisima, na radiju i televiziji (više od 1.600 bibliografskih jedinica) u zemlji i inostranstvu (Francuska, SAD, Italija, Belgija, Nemačka, Brazil). Od 1981. do 2008. radio je kao likovni kritičar novosadskog lista "Dnevnik". Objavljena mu je knjiga kritika i eseja "Druge te(rit)orije", 1992. u Sremskim Karlovcima, zbornik tekstova o umetnosti 1996. u San Francisku, monografija "Sublimni objekti – primeri likovne umetnosti u Jugoslaviji na kraju 20. veka", 2002. u Novom Sadu i "Interfejsi bezgraničnog – Digitalna i internet umetnost na prelazu milenijuma", 2008. u Novom Sadu.

Realizovao je nekoliko autorskih izložbi: "Alternativa NS83", 1983. u Novom Sadu, "Umetničko-etičko", 1988. u Somboru i Novom Sadu, "Sublimni objekti", 2003. u Novom Sadu, "Outdoors – Međunarodna izložba digitalne umetnosti", 2004. u Novom Sadu, a od 1984. do 1999. dvadesetak međunarodnih tematskih mejl-art i telefaks izložbi širom bivše Jugoslavije i u Kanadi. Bio je selektor Oktobarskog salona u Beogradu 1996. i izložbe "Kritičari su izabrali" u Beogradu 1998.

Pod pseudonimom Andrej Živor od 1976. objavljuje poeziju i prozu, a od 1980. objavio je trinaest knjiga u Jugoslaviji, SAD i Francuskoj. Član je Društva književnika Vojvodine od 1981.

Objavljene knjige poezije: "Dokument", Matica srpska, Novi Sad, 1980; "Ponašanje", Stražilovo, Novi Sad, 1981; "Reklamni panoi", Matica srpska, Novi Sad, 1983; "Brondogvas", Razvigor, Užička Požega, 1987; "Quadro de avisos", International Writers and Artists Association, Boulder, Colorado, SAD, 1988; "Billboard Poems", University of Colorado, Boulder, Colorado, SAD, 1988; "Panneaux publicitaires", La Page et la Plume, Paris, Francuska, 1994; "Apaurin", Zajednica književnika Pančeva, Pančevo, 1996; "Svi u prirodu", Prosveta, Beograd, 1999; "Reklame besmrtnosti", Orpheus, Novi Sad, 2006.

Knjige proze: "10", Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad, 1982; "Za laku noć", Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad, 1989. Priredio pesničku antologiju: "Pitanje života – ekologija u poeziji savremenih novosadskih pesnika" (sa D. Matovićem), Gradska biblioteka, Novi Sad, 1994.

Živi u Novom Sadu gde radi kao urednik za digitalnu umetnost i kulturu u Kulturnom centru. Adresa: Modene 1, 21000 Novi Sad.

Internet prezentacija : <http://atisma.com/>

NAGRADE:

1995. Nagrada Međunarodnog udruženja pisaca i umetnika (IWAA), Bluffton, SAD

1995. Godišnja nagrada Centra za vizuelnu kulturu "Zlatno oko", Novi Sad

1999. Godišnja nagrada "Artmagazina", Novi Sad

2004. Godišnja nagrada "Zlatni malter", Galerija "Podrum", Novi Sad

2005. Godišnja nagrada Centra za vizuelnu kulturu "Zlatno oko", Novi Sad

2007. Godišnja "Nagrada planete Zemlje", Scena svih kreativnih, Novi Sad

2010. Godišnja nagrada "Porodica bistrih potoka", Beograd

Andrej Tišma daje intervju ekipi novosadske televizije na svojoj izložbi u Galeriji Kulturnog centra Sremskih Karlovaca 1990.
Andrej Tišma giving an interview to a Novi Sad TV crew at his exhibition at Cultural Center Gallery in Sremski Karlovci, 1990.

BIOGRAPHY

Andrej Tisma was born in 1952 in Novi Sad, Yugoslavia. He graduated from the Academy of Fine Arts in Prague, Czechoslovakia in 1976. He has had solo exhibitions since 1972 (Novi Sad, Belgrade, New York, Milan, Seoul, Munich, Naples, San Francisco, London, Budapest, Tokyo, Bremen), and since 1969 has taken part in some 600 collective exhibitions in Yugoslavia and about 40 other countries. He has collaborated with the Signalist movement since early 70s.

Tisma is concerned with concrete poetry, mail art, rubber stamp art, photography, performance art, electrography, video art, web art, and music. He has been involved with the international mail art movement since 1973 and has organized about ten international mail art projects in Yugoslavia and Canada. He is the author of two mail art monographs: "Private Life" (1986) and "Nature Gives..." (1992), and the fax art monograph "FAX HeART" (1995). Two books on his visual works have been published: "Alter – Alternative Works 1972-1982" and "Vrsac" (1987), as well as "Andrej Tisma" (San Francisco, 1996) a collection of his rubber-stamp art, articles, and essays on art. He is the founder of The Institute for the Spreading of Love (1991) and of the "Ljubav/Love" magazine. In 1991 he was a guest lecturer at the Institut des Hautes Etudes en Arts Plastiques in Paris. In 1992 Tisma started the "Embargo Art" campaign and organized the "Anti-embargo Congress" of artists in Sremski Karlovci, Serbia. He is author of the website "Spirit Art", a guide to the past, present and future of the nonmaterial, mental and spiritual art (with Arleen Hartman) in 2005.

Since 1996 Tisma has been working in the field of digital graphics, and since 1997 in the field of web art. His web art works are included in the Net Art Idea Line, Whitney Museum of American Art, New York, USA; Rhizome Artbase, USA; Net Art Guide, Stuttgart, Germany; the Net Art Collection of the Irish Museum of Modern Art, Dublin, Ireland; and Media Practice Collection, Museum of Contemporary art of Vojvodina, Novi Sad. He took part in the Ars Electronica festival, Linz, Austria.

He is a member of the Association of Fine Artists of Serbia (section for expanded media); the International Association of Art Critics; the Association of Applied Art Artists and Designers of Vojvodina (section for theory); and the International Writers and Artists Association, Bluffton, USA.

Tisma has published art criticism and essays since 1976 in numerous newspapers and magazines, and has given talks on radio and TV (over 1,600 bibliographic units) in Yugoslavia and abroad (France, USA, Italy, Belgium, Germany, Brazil). From

1981 till 2008 worked as an art critic for the Novi Sad "Dnevnik" daily newspaper. Since 2011 works as an editor for digital arts in Cultural Center of Novi Sad. He has published a book of art criticism and essays "Druge te(rit)orije" (Other Territories), Sremski Karlovci (1992), a collection of his articles on art "Andrej Tisma" in San Francisco (1996), a monograph "Sublime Objects – Examples of Fine Art in Yugoslavia at the End of 20th Century", Novi Sad (2002) and "Interfaces Of Limitless – Digital And Internet Art At The Turn Of Millenia", Novi Sad, (2008).

Tisma has curated several exhibitions of contemporary art including: "Alternative NS83", 1983, Novi Sad; "Art and Ethics", 1988, Sombor and Novi Sad; "Sublime Objects", 2003, Novi Sad; "Outdoors - International Digital Art Show", 2004, Novi Sad; and from 1984 to 1999 about twenty international mail art and telefax art shows countrywide in the former Yugoslavia and in Calgary. He was co-curator of "October Salon", Belgrade, 1996 and curator of "Critics Have Chosen", Belgrade, 1998.

Under the pen-name Andrej Zivor he has been publishing poetry and prose since 1976, and since 1980 he published thirteen books in Yugoslavia, USA and France. He has been a member of the Writers Association of Vojvodina since 1981.

Published books of poetry include: "Dokument" (Document), Matica srpska, Novi Sad, 1980; "Ponasanje" (Behaviour), Strazilovo, Novi Sad, 1981; "Reklamni panoi" (Billboards), Matica srpska, Novi Sad, 1983; "Brondogvas", Razvigor, Uzicka Pozega, 1987; "Quadro de avisos", International Writers and Artists Association, Boulder, Colorado, USA, 1988; "Billboard Poems", University of Colorado, Boulder, Colorado, USA, 1988; "Panneaux publicitaires", La Page et la Plume, Paris, France, 1994; "Apaurin", Zajednica knjizevnika Panceva, Pancevo, 1996; "Svi u prirodu" (Let's Go To Nature), Prosveta, Beograd, 1999; and "Reklame besmrtnosti" (Advertizing Immortality), Orpheus, Novi Sad, 2006.

Published books of prose include: "10", Knjizevna zajednica Novog Sada, Novi Sad, 1982, and "Za laku noc" (Good Night), Knjizevna zajednica Novog Sada, Novi Sad, 1989. He edited the anthology "Pitanje zvota - ekologija u poeziji savremenih novosadskih pesnika" (Question of Life - ecology in contemporary poetry of Novi Sad) (with D. Matovic), Gradska biblioteka, Novi Sad, 1994.

Andrej Tisma lives in Novi Sad. Address: Modene 1, 21000 Novi Sad, Serbia. Website: <http://atisma.com/>

AWARDS:

1995 International Writers and Artists Association Award,
Bluffton, USA

1995 Center for Visual Culture "Golden Eye" Annual Award,
Novi Sad

1999 "Artmagazin" Annual Award, Novi Sad

2004 "Golden Mortar" Annual Award, "Podrum" Gallery,
Novi Sad

2005 Center for Visual Culture "Golden Eye" Annual Award,
Novi Sad

2007 "Planet Earth" Annual Award, Novi Sad

2010 "The Clear Brooks Family" Annual Award, Belgrade

Andrej Tišma tokom svog programa prezentacije „Sveta digitalne umetnosti“ u Kultrnom centru Novog Sada, 2011.
Andrej Tišma at presentation of his „World of digital arts“ program in Cultural Center of Novi Sad, 2011

IZABRANE SAMOSTALNE IZLOŽBE / SELECTED SOLO EXHIBITIONS

1984. Novi Sad, Likovni salon Tribine mladih, "Umetnost komunikacije / Communication Art", pečati i razglednice
 1986. Beograd, "Srećna galerija" SKC-a, "Smrt oko očiju / Death Around The Eyes", polaroidi
 1987. Novi Sad, Foto-galerija, "Danger", polaroidi i fotografije
 1987. New York, La Galleria Dell'Ochio, "Novi Sad – New York", kseroksi, pečati i razglednice
 1988. Novo Mesto, „Relations“, Fotogalerija, polaroidi
 1990. Sremski Karlovci, Galerija Kulturnog centra, "(Spi)rituali / (Spi)rituals", kseroksi, pečati i serigrafije
 1991. Milano, Milan Art Center, „(Spi)rituals“, kseroksi i serigrafije
 1991. Novi Sad, Pizzeria "Oscar", „Susreti / Encounters“, serigrafije
 1992. Beograd, "Srećna galerija" SKC-a, "Susreti i iskušenja / Encounters & Temptations", foto-kolaži i video
 1992. Subotica, „Staza uspona / Path Of Ascendance“, Gradska biblioteka, kseroksi
 1992. Seoul, Sung Kyun Kwan University Gallery, kseroksi

1994. Novi Sad, "Embargo Art", Likovni salon Tribine mladih, kseroksi
 1994. Munchen, Maon, "Embargo Art", kseroksi
 1994. Beograd, Muzej savremene umetnosti, "YU Mail Art", pečati, kseroksi i serigrafije
 1995. Napoli, Murat, "Temptations / Iskušenja", kseroksi i video
 1996. San Francisco, Stamp Art Gallery, pečati
 1996. Novi Sad, Galerija UPIDIV-a, "Peča®t / Stamp", pečati
 1997. Beograd, "Srećna galerija" SKC-a, "Peča®t / Stamp", pečati
 1997. Niš, Dom kulture, digitalni printovi
 1999. Novi Sad, Art Club, "Kolateralna umetnost / Collateral Art", digitalni printovi
 2005. Novi Sad, Galerija "Zlatno oko", "U mojoj sobi / In My Room", digitalni printovi i video
 2006. Novi Sad, Galerija "Podrum", "Nemoguća tranzicija / Transition: Impossible", digitalni printovi
 2006. London, Shoreditch Gallery, "Mental Survival / Mentalno preživljavanje", digitalni printovi i video
 2006. Beograd, New Moment Ideas Gallery, "Nemoguća tranzicija / Transition: Impossible", digitalni printovi i video

Katalozi Tišminih samostalnih izložbi
 Catalogs of Tišma's solo exhibitions

Katalozi Tišminih samostalnih izložbi i njegov CD
Catalogs of Tišma's solo exhibitions and his CD

2007. Pančevo, Galerija savremene umetnosti, "Nemoguća tranzicija / Transition: Impossible", digitalni printovi i video
2007. Budapest, Katakomba Gallery (with M. Stojanović and D. Vojvodić), digitalni printovi
2007. Novi Sad, Galerija "Nova", "Civilizovano usekovanje / Civilized Beheading", digitalni printovi i video
2008. Novi Sad, Mali likovni salon, "Ekranjski slojevi / Screen Layers", digitalni printovi, muzika i video
2009. Tokyo, Toki Art Space, "Made In NS", (sa D. Vojvodićem, Ž. Grozdanićem i M. Blanušom) digitalni printovi
2011. Bremen, Villa Ichon i Wall-Saal, Zentralbibliothek, "Food In Context / Hrana u kontekstu", digitalni printovi i video

UMETNIČKI PERFORMANSI / ART PERFORMANCES

1984 - Beograd, Galerija Kulturnog centra, "Ljubav / Love"
1985 - Novi Sad, Kulturno dvorište, "Ljubav / Love"
1987 - New York, Rivington street, "Stamping Of People / Pečačenje ljudi"
1988 - Rijeka, Moderna Galeija, "Sećanje na Njujork / Memory Of New York"
1989 - Paris, Galerie "Diagonale", "Liberte, fraternite, egalite 1789-1989"
1989 - Novi Sad, Dunavska ulica, "Žigosanje / Stigmatization"
1989 - Tulabara, Umetnički kamp, "Da li je ovako dobro, Lorin / Is It Right This Way, Louwrien?"
1990 - Vransko jezero, Pakoštanje, "Inspiracija Vranskog jezera / Inspiring Of Vransko Lake"
1990 - Paris, Cafe "Beaubourg", "Pečačenje ljudi / Stamping Of People "

- 1990 - Amsterdam, Stedelijk museum, "Can't Buy Love, Faith, Friend And Art / Ne možeš kupiti ljubav, veru, prijateljstvo i umetnost"
- 1990 - Sremski Karlovci, Galerija Kulturnog centra, "Budi zahvalno dete majke zemlje / Be Thankful Child To Mother Earth"
- 1991 - Paris, Institut des Hautes Etudes en Arts Plastiques, "(Spi)ritual"
- 1991 - Milano, Milan Art Center, "Resurrection Of The World / Vaskrsnuće sveta"
- 1991 - Novi Sad, Picerija "Oskar", "Naš susret / Our Encounter"
- 1991 - Novi Sad, Picerija "Oskar", "Duhovna skulptura / Spiritual Sculpture"
- 1991 - Novi Sad, Picerija "Oskar", "Predavanje o ničemu / Lecture About Nothing"
- 1991 - Risan, eksterijer, "Iliri, oprostite / Illyrians, Forgive Us"
- 1991 - Sremski Karlovci, Kapela mira, "Objava mira / Declaration Of Peace"
- 1991 - Novi Sad, ulica Pap Pavla, "Ulični susreti / Street Encounters"
- 1991 - Novi Sad, Radio Novi Sad, "Radio (spi)ritual"
- 1992 - Beograd, restoran "Delifrance", "Tišma u Delifransu / Tisma In Delifrance"
- 1992 - Beograd, Studentski kulturni centar, "43 kubika ljubavi / 43 Cubic Meters Of Love"
- 1992 - Novi Sad, Radio Novi Sad, "Radio (spi)ritual"
- 1992 - Novi Sad, gradski autobus, linija 4, "Kontrola duha / Spirit Control"
- 1992 - Novi Sad, amfiteatar Filozofskog fakulteta, "Student dobrote / Student Of Goodness"
- 1992 - Manastir Studenica, "Invokacija mira / Invocation Of Peace"
- 1992 - Petrovaradinska tvrđava, "Staza uspona / Path Of Ascendance"
- 1992 - List "Index", "Udahnite ljubav / Inhale Love"
- 1992 - Novi Sad, Velika galerija Kulturnog centra, "Opasnost iz vazduha / Air Raid Alarm"
- 1992 - Novi Sad, Katolička porta, "Dada lutrija / Dada Lottery"
- 1992 - Sremski Karlovci, ulica, "Susret u mom srcu / Encounter In My Heart"
- 1993 - Beograda, plato ispred SKC-a, "Ljubav iz kaveza / Love From Cage"
- 1993 - Senta, gradski park, "Međaš ljubavi / Landmark Of Love"
- 1993 - Beograd, kuća Krsmanovića, "Ljubim ti skute / I Kiss Your Skirt"
- 1993 - Beograd, Konak Kneginje Ljubice, "Grafoteoza / Graphotheosis"
- 1993 - Beograd, Muzej savremene umetnosti, "Opasnost iz vazduha / Air Raid Alarm"
- 1994 - Novi Sad, Galerija "Zlatno oko", "Novi svetski podrepek / New World Ordure"
- 1994 - Novi Sad, Galerija Kulturnog centra, "Nisam agresor / I Am Not An Aggressor"
- 1994 - Beograd, Muzej savremene umetnosti, "Mejl art: ušće duhovnosti / Mail Art: Spirituality Mouth"
- 1994 - Petrovaradin, Hotel "Varadin", "Želja za mir / Wish For Peace"
- 1994 - Niš, plato ispred Narodnog pozorišta, "Želja za mir / Wish For Peace"
- 1994 - Priboj, hol Belgradske banke, "Nisam agresor / I Am Not An Aggressor"
- 1994 - Novi Sad, Galerija "Zlatno oko", "Happy New You"
- 1995 - Novi Sad, Galerija "Pečat", "100% Art"
- 1995 - Novi Sad, knjižara "Solaris", "Orden slomljenog kaveza / Order Of Broken Cage"
- 1995 - Novi Sad, Galerija savremene likovne umetnosti, "Živi strip / Live Comic Strip"
- 1995 - Petrovaradin, Svečani saloni, "Ogoljeno biće / Naked Being"
- 1995 - Novosadski sajam, "Mirotres / Peacequake"
- 1995 - Prijepolje, Gradski muzej, "Dolazak anđela / Angels' Arrival"
- 1995 - Novi Sad, stan umetnika, "Erupcija mira / Peace Eruption"
- 1996 - Beograd, Studentski kulturni centar, "Živa poezija / Live Poetry"
- 1996 - Novi Sad, Art Expo, "Naš susret / Our Encounter"
- 1996 - Novi Sad, ulica, "Zmija-granica / Sneke - Border"
- 1996 - Beograd, Muzej primenjenih umetnosti, "Živi strip Jelena Marjanov / Live Comic Strip Jelena Marjanov"
- 1996 - Sremski Karlovci, lagum, "Bez straha u umetnosti / No Fear In Art"
- 1997 - Novi Sad, hol SPENS-a, "Telo – delo / Body - Creation"
- 1997 - Palma de Mallorca, plaža, "Bow To The Sun / Poklonjenje suncu"
- 1998 - Internet, "Spiritual Internet Object / Duhovni Internet Objekat"
- 1998 - Novi Sad, Dunavski park, "Pod hrastom - koren sreće / Under The Oak Tree – Root Of Happiness"
- 1998 - Novi Sad, NS Tajm klub, "Živi strip: telesni dodir / Live Comic Strip: Body Touch"
- 1998 - Novi Sad, Galerija "Zlatno oko", "Živa poezija / Live Poetry"
- 1999 - Novi Sad, ulica, "Kula anđela / Tower Of Angels"

WEB ART RADOVI / WEB ART WORKS

1998

Mr. Net.art
S.I.O.
The Voyeur Art Web
Web Artists' Paradise
CensoredPics
Bomb Contest
American Toys
McCola's Gallery

1999

Famous U. S. Products
U. S. A. Questionnaire
Glorious Victory
Collateral Damages
Liberty Sale
American Holiday Gifts

2000

American World Games
Playout (with Andy Deck)
U. S. Millennial Posters
Psycho Test
American Pin-up Souvenirs
Aggressive Animals
Adult Censored Pics
IMF Easter Quiz
NATO Commemoration
Millennial Fashion Show
KFOR Celebration
NATO's Homepage
To Survive A Bombing
Sex Hybrids
NATO Olympic Mascots
NATO Olympics Opening
YU/NATO Elections
USA Elections
Appeal To USA
Electronic Art in Serbia
DU Could Spoil Your XMAS
USA Millennial Chocolate Collection

2001

American Stars
General's Senses
General Vision (with Andy Deck)
Natural Resorts
Albanian American Crime League
Modern Collection
New World Odour
Macedonian Puzzle
Find The War Criminal

Game Over
Guess Who
S11
Merciful Terrorists
U. S. Toys For Afghan Children
Partnership For Help
Moment Of Silence
Patriotic Porn
Check The Hague Prisoner
21st Century Toys

2002

Valentine's Great Lovers
Euro Stars
The New Independence Day
USA vs Iraq: Culture Clash
PIO
National Security Strategy 2002
Safer America
Remember Crimes
Warry Christmas!

2003

Posthumous Fertility
US Against Iraq: Shock and Awe
American T-shirt Patriotism
American Art School
Whitney Biennial Revisited
Iraqi Victory

2004

Bush, The Man With Vision
Hotel American Freedom, Baghdad
Ivan - Amazing Similarity

2005

In My Room
Distinctively American Arts
Watch Those Bushes

2006

Positive - Negative
Transition: Impossible
Civilized Beheading
Horror in the Net.Art History
Herzlich Totenkopf Kantate

2007

Eyewitness to Bombing

2009

Endless Respawnning

VIDEO RADOVI / VIDEO WORKS

What?, 1985.
I am trying..., 1985.
Video, 1985.
Frio, 1985.
Silence, 1985.
Once In A Lifetime, 1986.
Pleasure, 12:43', 1990.
Temptations 1-15, 1991.
Lecture, 1991.
Healing, 1991.
Autobiography, 23', 1993.
Embargo Art, 29', 1994.
Simulation Of Civilian Globalism, 1:44, 2003.
In My Room, 1:18, 2005
Watch Those Bushes!, 1:54, 2005.
Positive - Negative, 1:27, 2006.
Advertising Mental Survival, 1:11, 2006.
Civilized Beheading, 3:12, 2006
Herzlich Totenkopf Kantate, 1:17, 2006.
Joint Manoeuvres, 2:36, 2007.
Get Those Bastards, 2:04, 2008.
Magic Stars, 2:51, 2008.
Fire Alarm, 2:44, 2008.
History Of War, 1:33, 2008.
Stupid And Pointless, 1:37, 2008.
Endless Respawn, 3:39, 2009.
Too Late, 1:50, 2010.
Unlawful Assembly, 1:21, 2010.
Virus Detected, 1:59, 2010.
Friendly Talk, 2:52, 2010.
Bodies And Objects, 1:37, 2011.
Shaving, 2:45, 2011.
FF - REW, 2:59, 2011.
Fukushima mon amour, 2:57, 2011.
Taking Away Privacy, 3:13, 2012.
Loss Of Innocence, 2:00, 2012.
Chemtrails Clock, 4:28, 2012.
American Pie, 1:16, 2012.
Ode To Barbarism, 3:44, 2013.
Truthful WWII Documentary, 2:37', 2013.

VIDEO PREZENTACIJE / VIDEO PRESENTATIONS

1986 - Novi Sad, 40 godina britanske skulpture, SPC Vojvodina
1991 - Novi Sad, „Dani Andreja Tišme“, Picerija „Oskar“
1992 - Beograd, „Susreti i iskušenja“, Srećna galerija SKC
1993 - Senta, Likovna kolonija, Gradski muzej

1994 - Niš, Predstavljanje novosadskih multimedijalnih umetnika, Kulturni centar
2006 - Novi Sad, Web-video, INFANT, Klub „Trema“
2006 - Bremen, Atelierhaus Güterabfertigung
2007 - Beograd, „Antiteroristička umetnička praksa“, VIP galerije SKC
2013 - Novi Sad, Video stvaralaštvo Andreja Tišme, Jevrejska opština

MUZIČKI NASTUPI / MUSIC PERFORMANCES

2007. - Vienna, Kunst Radio
2007. - London, HTTP Gallery
2007. - Novi Sad, izložba Vladimira Kopicla, Muzej savremene umetnosti Vojvodine
2007. - San Francisco, ATA Gallery
2007. - Pasadena, Museum of Contemporary Art
2007. - Beograd, Radio Beograd 2
2007. - Jerusalem, „Kol Hamusika“, Israel Broadcasting Authority
2007. - Novi Sad, „Globalistička vožnja/ Globalist Drive“, Klub „Izba“, digitalna muzika i video
2008. - Novi Sad, Mali likovni salon, „Ekranjski slojevi/ Screen Layers“, digitalni printovi, muzika i video
2008. - Novi Sad, Studio M, „Globalistička vožnja/ Globalist Drive“, digitalna muzika i video
2009. - Novi Sad, Master centar - Art Expo
2009. - London, HTTP Gallery
2010. - Novi Sad, „Delikatna situacija / Delicate Situation“, Pozorište mladih, digitalna muzika i video
2012. - Novi Sad, „Priručnik za spasavanje sveta / Manual For Saving Of The World“, Muzej savremene umetnosti Vojvodine, digitalna muzika i video
2012. - Novi Sad, Pozorišna predstava Srđana Simića „Virus Detectd 18+“, Pozorište mladih

MEJL ART PROJEKTI / MAIL ART PROJECTS

“Mail-Art Olimpijada / Mail-Art Olympic Games”

1984. - Novi Sad, Galerija „Forma“
1985. - Sarajevo, Muzej 14. zimskih olimpijskih igara
1986. - Calgary, Canada, Canadian Correspondence Art Gallery

“Privatni život / Private Life”

1986. - Novi Sad, SPC „Vojvodina“
1986. - Sombor, Galerija „Likovna jesen“
1986. - Osijek, Galerija likovnih umjetnosti,

1986. - Ruma, Zavičajni muzej,
 1986. - Sremska Mitrovica, Galerija "Lazar Vozarević"
 1987. - Niš, Galerija savremene umetnosti
 1987. - Čačak, Umetnička galerija "Nadežda Petrović"
 1987. - Zrenjanin, Savremena galerija
 1987. - Ljubljana, Galerija "Junij"
 1987. - Beograd, Galerija Grafičkog kolektiva
 1987. - Subotica, Likovni susret
 1987. - Priština, Gentar "Boro i Ramiz"
 1988. - Rijeka, Moderna galerija
 1988. - Maribor, Umetnostna galerija

"SIDA i raj / AIDS & Paradise"

1987. - Novi Sad, SPC "Vojvodina"
 1987. - Zagreb, hol Hetela "Intercontinental" i dvorana Pošte
 1989. - Sarajevo, Muzej 14. zimskih olimpijskih igara
 1989. - Banja Luka, Gradska galerija

"Priroda daje... / Nature Gives..."

1992. - Beograd, Galerija Kulturnog centra Beograda
 1992. - Zrenjanin, Savremena galerija
 1992. - Sombor, Galerija "Likovna jesen"
 1992. - Novi Sad, Velika galerija Kulturnog centra Novog Sada
 1992. - Sremski Karlovci, Galerija Kulturnog centra
 1992. - Priština, Nova galerija
 1994. - Niš, Čair

"FAX HeART"

1994. - Novi Sad, Galerija VLV
 1995. - Prijepolje, Galerija Muzeja Prijepolja

"Mirotres / Peacequake"

1995. - Novi Sad, Novosadski sajam

"Uzajamni svet / Shared World"

1999. - Šabac, Narodni muzej

KUSTOSKI PROJEKTI / CURATORIAL PROJECTS

1983. - "Alternativa NS 83", Galeriji Radničkog univerziteta „Radivoj Čirpanov“, Novi Sad
 1988. - "Umetničko-etičko - primeri savremene jugoslovesne umetnosti", Gradski muzej, Sombor
 1989. - John Held Jr, umetničke marke, hol Srpskog narodnog pozorišta, Novi Sad

1989. - "Umetničko-etičko - primeri savremene jugoslovesne umetnosti", Velika galerija Radničkog univerziteta, Novi Sad
 1989. - Erotski crteži Milana Konjovca, Jugoslovenski kulturni centar, Pariz
 1993. - "Serbian Artists From Cage", Cultural Center Gallery, Vichte, Belgium
 1994. - "Art Above The Embargo", Modern Realism Gallery, Dallas
 1994. - "Fax HeArt", Galerija VLV, Novi Sad
 1995. - "Embargo Art From Serbia Island", Metropolitan Museum, Tokyo
 1995. - John Held Jr, „Jugoslovenski potrtfolio“, Galerija Centra za vizuelnu kulturu "Zlato oko", Novi Sad
 1996. - "1996. Apsolutno 0004, Beograd 00,04", 37. oktobarski salon, Beograd
 1998. - Kritičari su izabrali (R. Todosijević, T. Ostojić, Talent Factory), Galerija Kulturnog centra, Beograd
 1998. - Međunarodni onlajn projekat "McCola's", u okviru "Chaos In Action", "Net svet", Novosadski sajam, Novi Sad
 2002. - „Sublimni objekti – primeri likovne umetnosti u Jugoslaviji na kraju dvadesetog veka“, „Galerija Prometej, Novi Sad
 2002. - Dragan Ilić, „Ljudi koje ne volim“, Galerija Centra za vizuelnu kulturu "Zlato oko", Novi Sad
 2004. - Dragan Ilić, „Roboaction 1“, Galerija Tribine mladih, Novi Sad
 2004. - „Outdoors“, Galerija Tribine mladih, Novi Sad
 2004. - Radovan Simić, digitalne grafike, Galerija Tribine mladih, Novi Sad
 2008. - Zoran Palurović, digitalni printovi, Galerija Ogranka SANU, Novi Sad
 2010. - „Andy Deck - AntiWar404“, Web Biennial 2010, Sevinc Izmiroglu Pavillion, Istanbul

PREDAVANJA O UMETNOSTI / LECTURES ON ART

1988. - "Erotski crteži Milana Konjovića", Međunarodni naučni skup o Milanu Konjoviću, Vojvođanska akademija nauka i umetnosti, Novi Sad
 1989. - „Mail art – umetnost masovne komunikacije“, Olimpijski muzej, Sarajevo
 1989. - O jugoslovenskoj umetničkoj sceni, Majski susreti, SKC Beograd
 1991. - "(Spi)rituals", Institut des Hautes Etudes en Arts Plastiques, Paris
 1993. - Simpozijum likovne kolonije, Gradski muzej, Senta
 1996. - Simpozijum "Globalno – lokalno", SPC "Vojvodina", Novi Sad
 1996. - Ciklus "Početak milenijuma", Knjižara "Most", Novi Sad

1996. - Simpozijum o performansu, INFANT, Petrovaradinska tvrđava
 1997-1998. - Ciklus predavanja o digitalnoj umetnosti, Kulturni centar Novog Sada
 1998. - "Priroda Web.arta", "Netforum" (YUCCA), Sava centar, Beograd
 1998. - „Internet kao sredstvo umetničkog izražavanja“, Net svet, Novosadski sajam, Novi Sad
 1999. - Prezentacija onlajn projekta "Chaos In Action" Evgenije Demnievske, Kulturno prosvetna zajednica, Novi Sad
 2001. - „Internet umetnost“, Jevrejska opština, Novi Sad
 2002. - „O web-artu“, Jugoslovensko udruženje za video umetnost „Videomedeja“, Novi Sad
 2003. - „Regionalno - univerzalno“, Savremena galerija Pančevo
 2004. - „O internet umetnosti“, gimnazija „Svetozar Marković“, Novi Sad
 2005. - Online panel "Net-Art versus Web Art", WB05 Istanbul
 2009. - "Digitalna umetnost i video", Art Expo, Novosadski sajam, Novi Sad
 2010. - "Vizuelni impulsi", Televizija Vojvodine, tri emisije o digitalnim medijima (Artmagazin, Kristian Lukić, Dragan Živančević)
 2011. - Online panel „Mapping Net Art: New Possibilities / Problems“, Plato Art Sapce, Istanbul
 2011. - Ciklus prezentacija „Novosadski digitalni umetnici“, Kulturni centar Novog Sada
 2011-2013. - Ciklus prezentacija „Svet digitalne umetnosti“, Kulturni centar Novog Sada

IZABRANE ZAJEDNIČKE IZLOŽBE I FESTIVALI / SELECTED GROUP EXHIBITIONS AND FESTIVALS

1979.

- Feedback Letter-box, Studio Galerije suvremene umjetnosti, Zagreb
 - International Mail Art Fair, Galerie Lara Vincy, Paris, France

1993.

- "Privatno - javno", Galerija VLV, Novi Sad, Srbija

1995.

- "L'Art du tampon", Musee de la poste, Paris, France

1997.

- „Deep Europe“, Hybrid WorkSpace, Documenta X, Kassel, Germany
 - „Desktop Is“, onlajn projekat

1998.

- „Mr. Net Art“, onlajn projekat
 - "Net.art98", London, UK
 - "Chaos in Action", Paris, France

1999.

- „War“, Postmasters, New York
 - "Net.art99", London, UK
 - Ars Electronica (with Phil E. Haindl), Linz, Austria

2001.

- "Mediaterra", Athens, Greece
 - "Fictive Net Porn", New York, USA
 - "Glimpses - The World after September 11", Athens, Greece
 - "Fatalne devedesete: otpori i konfrontacije", Muzej savremene likovne umetnosti, Novi Sad, Srbija

2002.

- Free Manifesta, Frankfurt am Main, Germany
 - "Wartime", London, UK
 - "Web dizajn i multimedija", Kulturni centar Novog Sada, Srbija

2003.

- MAD'03 2nd Meeting of experimental arts - Madrid, Spain
 - "Emotions" Third Place Gallery, Sweden
 - "In the Gorges of the Balkans - A Report" (with Personal Cinema), Kassel, Kunsthalle, Germany
 - "Banner-Strike" Rochester, NY, USA
 - The Making of Balkan Wars: The Game, Athens, Greece
 - "Kosov@: Carnival in the Eye of the Storm", Portland, USA
 - Web Biennial 2003 - Istanbul, Turkey
 - "Balkan video & digital art festival", Zlatno oko, Novi Sad, Srbija
 - "Paradoksi eklektičkog", Muzej savremene likovne umetnosti, Novi Sad, Srbija

2004.

- Art Athina 2004 Contemporary Art Fair (with Personal Cinema), Athens, Greece

2005.

- Web Biennial 2005- Istanbul, Turkey
 - "O normalnosti - Umetnost u Srbiji 1989-2001", Muzej savremene umetnosti, Beograd
 - "Na ivici", Galerija Kulturnog centra Beograda, Srbija
 - "Zastave umetnika", Galerija Zlatno oko, Novi Sad, Srbija

2006.

- "Blends & Bridges: An International Survey of Contemporary Visual Poetry and Related Art", Gallery 324, Cleveland, USA
- "Homage: Warhol", Bel Art, Novi Sad, Srbija
- Art Expo, Novosadski sajam, Novi Sad
- London Biennale, Shoreditch Gallery, London, UK
- "Početak veka: sudbina i komentari", Gradska galerija, Labin, Hrvatska
- "Idokozben", Olasz Kulturalis Kozpont, Szeged, Hungary
- 10. International Video Festival "VideoMedeja", Muzej Vojvodine, Novi Sad, Srbija

2007.

- Web Biennial 2007- Istanbul, Turkey
- Offenen Ateliers, Bremen, Germany, video installation
- Balkan Art, Muzej savremene umetnosti Vojvodine, Novi Sad, Srbija
- „DEEVEEEDDEE“, Artists' Television Access, San Francisco, USA
- "Do kraja veka - Umetnost u vojvodini od šezdesetih do 2000-te", Muzej savremene umetnosti Vojvodine, Novi Sad
- Do It With Others (DIWO), HTTP Gallery, London, UK
- Internacionalno bijenale proširenih medija - Beograd, District, Beograd
- 11. International Video Festival "VideoMedeja", Muzej savremene umetnosti Vojvodine, Novi Sad, Srbija
- Diaphanous.tv, Athens, Greece

2008.

- „Gate of Balkan“, International video festival, Pecs, Hungary
- Les Instants Video, Friche la Belle de Mai, Marseille, France
- „De (et dans) la transition“, Galerie de Centre Culturel Serbe, Paris, France
- „Telo u novom milenijumu“, Galerija „Zlatno oko“, Novi Sad
- 12. International Video Festival "VideoMedeja", Studio M, Novi Sad, Srbija
- "Signalizam", Arhiv grada Beograda, Beograd, Srbija
- "(Not) a Photograph". Mestna galerija Piran, Slovenia
- "Umetnost u Vojvodini danas", Muzej Vojvodine, Novi Sad
- Les Instants Video festival screening, AllArtNow, Damascus, Syria
- „Art Expo“, Master centar, Novi Sad

2009.

- „Visual Art In Voivodina“, Toki Art Space, Tokio, Japan
- „Before the Fall of the Wall – Conceptual Art From Eastern Europe“, WC Gallery, De Pere, Wisconsin, USA

- „Sélection de vidéos d'artistes“, Espace Gounod, Saint-Denis, France
- „Slika grada - Novi Sad u likovnim umetnostima 18-21. veka“, Poklon Zbirka Rajka Mamuzića, Novi Sad, Srbija
- First International Video Festival in Palestine, Ramallah
- "AntiWar 404", Artcontext, New York, USA
- AllArtNow 1st International Video Art Festival, Damascus, Syria
- 13. International Video Festival "VideoMedeja", Muzej savremene umetnosti Vojvodine, Novi Sad, Srbija
- 36. Novosadski salon, Poklon Zbirka Rajka Mamuzića, Novi Sad, Srbija
- DIWO At The Dark Mountain, HTTP Gallery, London, UK

2010.

- Međunarodno trijenale proširenih umetničkih medija, Umetnički paviljon "Cvijeta Zuzorić", Beograd
- Umetnost u Vojvodini 2000-2010, Muzej savremene umetnosti Vojvodine, Novi Sad
- "Zbirka medijske prakse MSUV", Muzej savremene umetnosti Vojvodine, Novi Sad
- Les Instants Video, Friche la Belle de Mai, Marseille, France

2011.

- Regeneration.011- A selection of The Web Biennial, Plato Art Space, Istanbul, Turkey
- „Vizuelno poetska špansko-srpska sinergija“, Instituto Cervantes, Beograd
- „50 Years Of Correspondence/Mail Art“, Verlag Lutz Wohlrab, Berlin, Germany
- „H. R. Fricker: Conquer the living-rooms of the world!", Kunstmuseum, Thurgau, Switzerland
- Les Instants Video, Friche la Belle de Mai, Marseille, France

2012.

- "Zbirka medijske prakse MSUV", Salon Muzeja savremene umetnosti, Beograd
- "Privremena istorija", Muzej savremene umetnosti Vojvodine, Novi Sad
- Freedom Of Memory, CologneOFF, A Virtual Memorial, Phnom Penh, Cambodia
- „9x9x9 - Sinergies interculturelles Catalunya-Serbia“, Centre De Lectura, Reus, Spain
- CologneOFF VIII - Continental Drift, 8th Cologne International Videoart Festival, Germany
- Web Biennial 2012- Istanbul, Turkey
- „Privatbesitz“, Städtische Galerie Bremen, Germany
- Les Instants Video, Marseille, France

2013.

- CeC – Carnival of E-Creativity, Sattal, India

IZBOR IZ BIBLIOGRAFIJE ANDREJA TIŠME / ANDREJ TIŠMA'S SELECTED BIBLIOGRAPHY

KNJIGE / BOOKS

Alter : alternativni radovi = alternative works : (1972-1982) / Andrej Tišma ; translated from Serbo-Croatian by Aleksandar Nejgebauer. - Vršac : The Literary Commune of Vršac, 1987. - 76 str. : ilustr. ; 19 cm. - (KOV Book Series ; 3) Upporedni tekst na srp. i engl. jeziku. - Izvodi iz recenzija: str. 72-75. - Str. 72-73 : [VVV pesnik/umetnik...] / Žarko Rošulj. - Str. 72-74 : [Akcije Andreja Tišme...] / Miroljub Todorović.

Priroda daje--- : međunarodna izložba mail-arta Ekološke opservacije 375 umetnika = Nature gives--- : international mail-art exhibition observations on Ecology by 375 artists / [autor projekta i urednik Andrej Tišma ; fotografije Martin Candir]. - Sombor : Društvo za kulturnu saradnju Jugoslavija - Francuska, Edukativni centar, 1992. - 218 str. : ilustr. ; 21 cm Tekst upor. na srp. i engl. jeziku. - Pohvala mailart-u = In praise of mailart / Pierre Rouve: str. 2-7. - Priroda - kanta za smeće? = Nature - a dustbin? / Nebojša Radić ; translated by Richard Williams: str. 7-13. - Projekat „Priroda daje---“ = The project „Nature Gives---“ / Andrej Tišma ; translated by Randall A. Major: str. 14-19.

Druge te(rit)orije : likovni eseji i kritike / Andrej Tišma ; [ilustracije odabrao Andrej Tišma]. - Sremski Karlovci : Kulturni centar Karlovačka umetnička radionica, 1992. - 190 str. : ilustr. ; 20 cm. - ([Edicija] Krovovi) Slika autora i beleška o autoru na presavitku korica.

Fax Heart : međunarodni umetnički telefaks projekat = International fax art project / [priređivač Andrej Tišma]. - Novi Sad : Galerija VLV, 1995. - [76] str. : ilustr. ; 21 cm Tekst uporedo na srp. i engl. jeziku. - Fax Heart / Andrej Tišma ; translated by Gordana Perc: str. [3-10]. - Učesnici projekta = Participants: str. [74-76].

Сублимни објекти : примери ликовне уметности у Југославији на крају 20. века / приредио Андреј Тишма ; [превод на енглески Гордана Перц]. - Нови Сад : Прометеј, 2002. - 162 str. : ilustr. ; 27 cm Стр. 5-13: Сублимни објекти, конвергенције / Андреј Тишма; Str. 14-15: Sublime objects, convergences : summary / Andrej Tišma.

Interfejsi bezgraničnog : digitalna i internet umetnost na prelazu milenijuma / Andrej Tišma. - 1. izd. - Novi Sad : Orpheus, 2008. - 176 str. : ilustr. ; 17 cm. - (Biblioteka Trans) O autoru: str. 175-176.

KNJIŽEVNI RAD ANDREJA ŽIVORA (TIŠME) / ANDREJ ŽIVOR'S (TIŠMA'S) LITERARY WORK

Dokument. - Novi Sad : Matica srpska, 1980. - 46 str. ; 17 cm. - (Biblioteka Prva knjiga ; 106)

Ponašanje : poezija. - Irig : Novi Sad : Srpska čitaonica i knjižnica, 1981. - 68 str. ; 20 cm. - (Edicija Stražilovo ; knj. 103)

10 : priče / [ilustracije i grafička oprema A. Živor]. - Novi Sad : Književna zajednica Novog Sada, 1982. - 63 str. : ilustr. ; 17 cm. - (Edicija Novi Sad ; knj. 9)

Reklamni panoi. - Novi Sad : Matica srpska, 1983. - 47 str. ; 21 cm

Brondogvas. - [1. izd.]. - Požega : Književno društvo Razvigor, 1987. - 1 omot ([1] presavijen list) : ilustr. ; 18 cm. - (Biblioteka „Paun“) S a d r ž a j : Brondogvas sa umetnikom; Brondogvas u autobusu; Brondogvas u svome domu; Brondogvas se bori za život dečaka; Brondogvas u lavirintu.

Quadro de Avisos / traduçon por Tersinska Pereira. - Boudler : International Writers and Artist Asociacion, 1988. - [12] str. ; 22 cm

Billboards poems / translation from serbo-croatian by Aleksandar Nejgebauer. - Boulder : Teresinka Pereira, 1988. - [12] str. ; 22 cm

Za laku noć / [crtež na koricama i ilustracije Dušan Dimitrov]. - Novi Sad : Književna zajednica Novog Sada, 1989. - 56 str. : ilustr. ; 20 cm. - (Edicija Novi Sad ; knj. 171)

Panneaux publicitaires / [poèmes traduits par Catherine Spehar et Philippe Zielinski]. - Paris : Page et la Plume, 1994. - 91 str. ; 20 cm

Апаурин : песме. - Панчево : Заједница књижевника Панчева, 1996. - 53 стр. ; 21 cm. - (Библиотека Жина ; књ. 95)

Сви у природу. - Београд : Просвета, 1999. - 38 стр. ; 21 cm. - (Савремена поезија '99)

Рекламе бесмртности : изабране и нове песме / Андреј Живор. - Нови Сад : Orpheus, 2006. - XXXVIII, 133 str. ; 17 cm. - (Панонска светла) Право име аутора: Андреј Тишма. - Стр. V-XXXVIII: Досије песник, врста - човек / Владимир Копицл. - Белешка о песнику: стр. 133. - Стр. 101-130: Селективна библиографија Андреја Живора / саставила Гордана Ђилас.

KATALOZI SAMOSTALNIH IZLOŽBI I PROJEKATA / SOLO EXIBITIONS AND PROJECTS CATALOGS

Alternativa NS 83 : 30. VIII – 13. IX 1983, Galerija Radničkog univerziteta „Radivoj Ćirpanov“, Novi Sad [katalog izložbe] / autor izložbe Andrej Tišma. - 1 presavijen list ([4] str.) ; 25 cm Jedan od izlagača A. Tišma.

Andrej Tišma : Mail-art olimpijada = Mail-art Olympic Games : Galerija Forma [katalog izložbe] / [autor projekta, teksta u katalogu i jedan od učesnika Andrej Tišma]. - Novi Sad : Udruženje likovnih umetnika primenjenih umetnosti i dizajnera Vojvodine, 1984. - 1 presavijen list ([6] str.) : ilustr. ; 21 cm [Mail-art olimpijada...] / Andrej Tišma.

Andrej Tišma : umetnost komunikacije : Likovni salon Tribine mladih, 10 - 24. X '84. - Novi Sad : Kulturni centar mladih „Sonja Marinković“, 1984. - [4] str. : ilustr. ; 29 cm Biobibliografski podaci o umetniku. - „Umetnost komunikacije/ Communication Art“, autorski pečati, marke i razglednice / [uvodni tekst] Andreja Tišme, стр. [2].

Mail-Art olimpijada : olimpijske poštanske pošiljke : Muzej XIV zimskih olimpijskih igara, Sarajevo 19. 11. – 1. 12. 1985 [katalog izložbe] / autor izložbe, teksta u katalogu i jedan od učesnika Andrej Tišma. - [S. l. : s. n, 1985]. - 1 presavijen list (8 str.) : ilustr. ; 21 cm

Smrt oko očiju [polaroid] : Andrej Tišma : Srećna galerija/Happy Gallery, april 1986. [katalog izložbe]. – 1 presavijen list (4 str.) : ilustr. ; 21 x 16 cm

Veče performansa : Kulturni centar Novog Sada, 29. 09. 1985 [katalog izložbe] / autor programa, teksta u katalog i jedan od učesnika Andrej Tišma. – Novi Sad : Kulturni centar Novog Sada, 1985. – 1 presavijen list (6 str.) ; 21 cm

Privatni život : međunarodna izložba mejl-arta = Private Life international mail-art show : organizator Savremena galerija Zrenjanin, TRZ Grafo-ars, Čačak : 320 učesnika iz 32 zemlje sveta / autor izložbe, urednik kataloga, kataloški podaci i postavka izložbe Andrej Tišma. – Zrenjanin : Savremena galerija, 1986. – 39 str. : ilustr. ; 30 cm
Zašto „Privatni život“ / Andrej Tišma. – Izložba je realizovana u SPC „Vojvodina“, Novi Sad; Galerija likovnih umjetnosti, Osijek ; OOUR PTT promet „Osijek“, Osijek; Likovna jesen, Sombor; Likovni susret, Subotica; Zavičajni muzej, Ruma; Galerija „Lazar Vozarević“, Sremska Mitrovica; Umetnička galerija „Nadežda Petrović“, Čačak; Galerija savremene umetnosti, Niš; Galerija Junij, Ljubljana; Galerija Grafičkog kolektiva, Beograd; Centar „Boro i Ramiz“, Priština; Mali salon, Rijeka; Galerija Tehničkog fakulteta, Maribor (od 1986. do 1988).

Andrej Tišma : Sida & raj : međunarodna izložba mejl-arta : SPC Vojvodina, Novi Sad : 20-25. januar 1987 : 130 autora iz 27 zemalja [katalog izložbe]. – Novi Sad : Foto kino savez Vojvodine, 1987. – [12] str. : ilustr. ; 30 cm

„Danger“ : Andrej Tišma : Foto galerija, Novi Sad, februar 1987 [katalog izložbe]. – Novi Sad : Foto kino klub Branko Bajić, 1987. – 8 str. : ilustr. ; 23 cm

Umetnici sveta o sidi = Artists of the World on AIDS : 10 razglednica / 10 post - cards : arhiv mail-arta/from the mail-art archives of / autor projekta Andrej Tišma. – Novi Sad : Stav, 1987. – 1 omot (10 razglednica) : ilustr. ; 11 x 16 cm

Umetnici sveta o AIDSU = Artists of the World on AIDS : 10 razglednica / 10 post - cards : arhiv mail-arta / from the mail-art archives of / autor projekta Andrej Tišma. – Ljubljana : Cankarjev dom, 1988. – 1 omot (10 razglednica) : ilustr. ; 11 x 16 cm

Umetničko-etičko = Art and ethics : specimens of contemporary Yugoslav art : XXVIII Likovna jesen [primeri savremene jugoslovenske umetnosti] / autor izložbe Andrej Tišma : Sombor, Gradski muzej, 15. X – 15. XI 1988. – Sombor : Stalna jesenja izložba Likovna jesen, 1988. – 77 str. : ilustr. ; 22 x 19 cm
Umetničko-etičko = Art and ethics : [predgovor] / Andrej Tišma.

Andrej Tišma : (spi)rituali = (spi)rituals : Galerija Kulturnog centra Karlovačka umetnička radionica Sremski Karlovci novembar-decembar 1990. / [konceptija i realizacija izložbe Andrej Tišma, Luka Salapura]. – Sremski Karlovci : Kulturni centar Karlovačka umetnička radionica, 1990. – [12] str. : ilustr. ; 20 cm
(Spi)rituali = (Spi)rituals / Andrej Tišma. – Biobibliografski podaci o umetniku.

Andrej Tišma : Susreti = Encounters, Pizzeria Oscar, Novi Sad, 30. V – 14. VI 1991. – Novi Sad : Piceria Oscar, 1991 [katalog izložbe]. – 1 presavijen list ([6]) str. : ilustr. ; 20 cm
Umetnost susreta = Encounters art / Andrej Tišma. – Biografija.

[Andrej Tišma] : (Spi)rituali : dal 10 al 23 maggio 1991, Milan art center, Milano : [katalog izložbe]. – 1 list ([2] str.); 24 cm

Andrej Tišma : Susreti&iskušenja = Encounters&temptations : izložba, video projekcija, performans : Srećna galerija = Happy Gallery, februar/mart 1992. – 12 str. : ilustr. ; 16 x 24 cm
Strategija komuniciranja i umetnost postavljanja zamki / Slavko Timotijević.

Priroda daje--- : međunarodna izložba mail-arta Ekološke opservacije 375 umetnika = Nature gives--- : international mail-art exhibition observations on Ecology by 375 artists / [autor projekta i urednik Andrej Tišma ; fotografije Martin Candir]. – Sombor : Društvo za kulturnu saradnju Jugoslavija - Francuska, Edukativni centar, 1992. – Str. 7-13.
Priroda - kanta za smeće? = Nature - a dustbin? / Nebojša Radić ; translated by Richard Williams. Projekat „Priroda daje“--- = The project „Nature gives“ / Andrej Tišma: 14-19.

Андреј Тишма : Ембарго арт : уметношћу на блокаду, Ликовни салон Трибине младих Културног центра Новог Сада, 12-28. априла 1994 [кatalog изложбе]. – Нови Сад : Културни центар Новог Сада, 1994. – 1 пресавијен лист ([4]) стр. : илустр. ; 30 cm
Ембарго арт ; Спречити гангрену цивилизације / Андреј Тишма. – [Поред својих перформанса...] / Светислав Јованов

Andrej Tisma / John Held Jr. - San Francisco : Dee Domel, 1996. – 106 str. : ilustr. ; 29 cm
Andrej Tisma : Spiritual Scultor / John Held Jr. str. [21-23]. – Knjiga povodom izložbe A. Tišme u „Stamp art Gallery“, San Francusko, 1996. – Knjiga sadrži tekstove i umetničke pečate A. Tišme, kao i kratke prikaze njegovih publikacija.

Андреј Тишма : Печа(Р)т = Stamp Art : Галерија УПИДИВ-а, мај 1996 [кatalog изложбе]. – Нови Сад : УПИДИВ, 1996. – 12 стр. : илустр.; 20 x 20 cm
Унапређивање свести стварном еманципацијом = Advancement of awareness by true emacipation (summary) / Лука Салапура. – Дизајн човечности = design of humaneness (summary) / Мирко Ј. Стојнић. – Задовољство у раду са печатима = Pleasure in the work with stamps/ Андреј Тишма.

Andrej Tišma : elektrografike : Galerija „Mija Stanimirović“, 24. 10 – 10. 11 [1997] [katalog izložbe]. – Niš : [Galerija „Mija Stanimirović“, 1997]. – 1 presavijen list : ilustr. ; 27 x 14 cm
Elektrografike Andreja Tišme / Luka Salapura.

Pejzaž 2004 : outdoors/napolju : U dodiru s prirodom : četvrti bijenale savremenog pejzaža, Galerija Zlatno oko, oktobar 2004 [katalog izložbe] / autor izložbe Andrej Tišma. – [Novi Sad : Centar za vizuelnu umetnost Zlatno oko : Galerija Bel Art, 2004]. – 1 presavijen list (4 str.) : ilustr. ; 30 x 21 cm
Digitalni pogled spolja = External Digital View / Andrej Tišma.

Andrej Tišma : U mojoj sobi : Zlatno oko, Centar za vizuelnu kulturu, mart 2005. – Novi Sad : CZVK Zlatno oko, 2005. – 8 str. : ilustr. ; 15 x 21 cm
[U tokovima vojvođanske likovne scene...] / Sava Stepanov.

Андреј Тишма : Немогућа транзиција : дигитални принтови, Галерија Подрум, Нови Сад, 15-28. март 2006 [кatalog изложбе]. – [Нови Сад : Галерија Подрум, 2006]. – 1 пресавијен лист (6 стр.) : илустр. ; 15 x 15 cm
НЕМОГУЋА ТРАНЗИЦИЈА / Радомир Вуковић.

Andrej Tišma: Mental survival: digital prints, London, Shoreditch Gallery, avgust 16-31, 2006 [katalog izložbe]. - 1 presavijen list (4 str.): ilustr.; 30 cm
Pin in the Inflated Bubble of Expectations / by John Byrum. - Beleška o autoru.

Andrej Tišma : nemoguća tranzicija = transition impossible, New Moment gallery, novembar 2007. [katalog izložbe]. - Čačak : Informa, 2007. - 15 str. : ilustr.; 14 cm
[Od prvih svojih tekstova... = From his earliest...] Vladimir Kopić. - [Kontroverze vrednosti tranzicije... = Controversial values of transition...] / Miloš Arsić. - [Značenja radova Andreja Tišme... = The meanings of Andrej Tisma's...] / Džon Bajurm. - [Ove slike Andreja Tišme... = Andrej Tisma's images...] / Prvoslav Marić.

Andrej Tišma : nemoguća tranzicija : digitalni printovi i video, Galerija savremene umetnosti Pančevo, od 5. do 16. februara 2007 [katalog izložbe]. - Pančevo : Centar za kulturu, 2007. - 8 str. : ilustr. ; 21 cm
Rušenje brendomanskih kultova / Vladimir Kopić.

Andrej Tišma : digitalni printovi : Terra galerija, 2007 [katalog izložbe]. - Kikinda : Terra galerija, 2007. - [8] str. ; 21 x 21 cm
Andrej Tišma: Nemoguća tranzicija – digitalni printovi i video / Vladimir Kopić.

Andrej Tišma : Web video : videoinstallation : 9/10. 6. 2007 : Tage der offenen Tür Atelierhaus Güterabfertigung Bremen [katalog izložbe]. - 1 list [2 str.] ; 21 cm
Die Satire der Medienlügen / Biljana Mickov ; übersetzung Arlene Wellemeyer. - The Satire of Media Lies.

Андреј Тишма : дигитал принт : Галерија Центар за културу Стара Пазова, 9. 4. - 4. 5. 2007 [каталог изложбе]. - Стара Пазова : Центар за културу, 2007. - 1 пресавијен лист (4 стр.) : илустр. ; 21 x 15 cm
Парадокс вредности / Милош Арсић.

Андреј Тишма : Цивилизовано усековање : дигитални принтови и видео Андреј Тишма, Нови Сад (Србија), 26. јун - 2. јул 2007, СНП, Галерија Нова [каталог изложбе] / 13. Интернационални фестивал алтернативног и новог театра. - Нови Сад : Културни центар Новог Сада, 2007. - [8 стр.] : илустр. ; 20 x 16 cm
Пањеви глобализације / Сава Ристовић. - Аларм пред усековање / Биљана Мицков.

Andrej Tišma sound works Globalist drive [Zvučni snimak]. - Novi Sad : Studentski kulturni centar : Razvojni fond za mlade, 2010. - 1 CD : stereo ; 12 cm
Sadrži 28 numera. - - Globalist Drive and other art works : mail art, performances, photographs, videos, web art, digital prints etc. - [41] str. : fotogr. ; 15 x 15 cm
Uporedo srp. tekst o autoru i izvodi iz kritika i engl. prevod.

Андреј Тишма : Цивилизовано усековање : дигитални принтови и видео Андреј Тишма, УК „Вук Караџић“, Београд, 9-22. јун 2011 [каталог изложбе]. - [8 стр.] : илустр. ; 20 x 16 cm
Пањеви глобализације / Сава Ристовић. - Аларм пред усековање / Биљана Мицков.

LITERATURA O ANDREJU TIŠMI / LITERATURE ABOUT ANDREJ TIŠMA

1980.

Munka, elidegenedés, művészet = [Rad, otuđenje, umetnost] / Ács József. - Izložba 5. TAKT-a u Temerinu // Magyar Szó, 16. VII 1980.

A nyelv keresése = [Traženje jezika] / Sziveri János. - O fotografijama A. Tišme // Magyar Szó, 24. XI 1980.

Teljeességgel korszerűnek lenni = [Potpunošću biti savremen] / Péter László. - O izložbenimekspozitima 5. TAKT-a // Magyar Szó, 15. IX 1980.

1983.

Povodom izložbe „Nova umetnost u Srbiji 1970–1980“. - Pojedinci-grupe-pojave, Muzej savremene umetnosti u Beogradu, april 1983. / Dobrica Kamperelić. - Pominje se A. Tišma // Polja, jun - jul 1983.

Az ifjúság alkotókedve és találékonyasága : a 8. TAKT kiállítása Temerinben = [Kreativnost i inovativnost mladih] / Ács József. - Tekst o izložbi likovne kolonije TAKT u Temerinu, učesnik i A. Tišma // Magyar Szó, 11. jul 1983.

Концепција изнад креације : уз изложбу „Алтернатива НС 83“ у Галерији РУ „Радивој Ћирпанов“ / В. Копицл // Дневник, 11. септембар 1983.

Pokus konfrontacije / Miloš Arsić ; zo srbochorvátčiny preložila Františka Častvenová. - O izložbi A. Tišme „Alternativa NS 83“, u Galeriji Radničkog univerziteta „Radivoj Čirpanov“ u Novom Sadu // Nový život, 1983, str. 558-562.

Мултимедијалност као изазов : „Алтернатива НС 83“ – РУ „Радивој Ћирпанов“ Нови Сад ; приредио Андреј Тишма / Б. М. [Бојан Миловановић] // Глас омладине, 30. август-6. септембар 1983.

1984.

Postaművészeti olimpia : 30 ország több mint 300 alkotója a Forma Galériában = [Mejl/art olimpijada : 30 zemalja, više od 300 umetnika] / Szombathy Bálint. - O izložbi „Mail-art Olimpijada“ u novosadskoj „Formi“ // Magyar szó, 18. februar 1984.

Необична изложба : поводом изложбе „Мејл арт олимпијада“ у новосадској галерији „Форма“ / С. [Славко] Матковић. - О изложби „Мејл арт олимпијада“ А. Тишме // Дневник, 14. март 1984.

Amikor a postás csönget = [Kada poštár zazvoni] / [razgovor sa A. Tišmom vodilo] Szombathy Bálint // Magyar szó, 16. október 1984.

Planetarna mogućnost : samostalna izložba Andreja Tišme „Umetnost komunikacije“ u Likovnom salonu mladih u Novom Sadu / Dobrica Kamperelić // Mladost, 22. október 1984

Шарм првог сусрета : изложба мејл-арта или „уметности комуникације“ Андреја Тишме / Оливера Радовановић. - Самостална изложба мејл-арта А. Тишме // Дневник, 23. октобар 1984, стр. 9.

У Ликовном салону Трибине младих КЦМ „Соња Маринковић“...
– Изложба мејл-арт радова „Уметност комуникације“ А. Тишме //
Нин, 28. октобар 1984. стр. 31.

Мејл-арт – уметност комуникације / Борислав Хложан. – О
самосталној изложби мејл арт радова новосадског уметника А.
Тишме у Ликовном салону Трибине младих // Глас оmlадине, 6.
новембар 1984.

1985.

Form and Line : the Artists of Novi Sad : Yugoslavia : Norfolk Museums
Service 1985. – [S.l.:s.n., 1985] [katalog izložbe]. – [32] str.: ilustr.; 21 x 15 cm
Introduction / Olivera Radovanović (pominje rad A. Tišme). – A. Tišma
zastupljen s radom „Communication Art“ (mej-art).

Univerzalne poruke : u povodu međunarodne izložbe mail-arta pod
naslovom „Svetska porodica umetnika“ / Dobrica Kamperelić. –
Izložba u Velikoj galeriji Kulturnog centra Beograda, performans A.
Tišme „Ljubav“ // Oko, 3-17. januara 1985, str. 25.

13. Bijenale mladih jugoslovenskih umjetnika : Moderna
galerija, Rijeka 1985, juli, avgust, septembar [katalog izložbe].
– Rijeka : Moderna galerija, 1985. – 88 str. : ilustr. ; 22 x 22 cm
A. Tišma zastupljen s četiri mail-art rada.

Поглед уназад као актуелност / Гроздана Шарчевић. – О 13.
Бијеналу младих у Ријеци, један од учесника и А. Тишма //
Дневник, 25. јул 1985.

Crtež, grafika, skulptura : (iz kolekcije Muzeja grada Novog
Sada) : Beograd, oktobar-novembar 1985 [katalog izložbe].
– Novi Sad : Muzej grada, 1985. – 36 str. : ilustr. ; 20 x 22 cm
A. Tišma zastupljen s radom „Communication Art“ (6 mejl-art radova,
4 rada su signirana pečatom).

1986.

Олимпизам послат поштом / Павле Малешев. – Изложба „Мејл арт
олимпијада“ А. Тишме у Калгарију у Канади // Дневник, 20. април
1986.

Сусрет с Муром : ликовне изложбе. – У СПЦ Војводина изложба
„40 година британске скулптуре“, приказан видео рад А. Тишме //
Дневник, 8. мај 1986.

Smrt oko očiju. – О изложби polaroida А. Тишме „Smrt oko očiju“ у бео-
градској Срећној галерији // Глас оmlадине, br. 445, 11. јун 1986.

Андреј Тишма. – У рубрици „Личности у вестима“ о А. Тишми
као аутору пројекта међународне изложбе мејл-арта „Приватни
живот“ у СПЦ „Војводина“ // Политика, 23. јун 1986.

„Приватни живот“ : изложба међународног мејл-арта у
СПЦ „Војводина“ у Новом Саду / Оливера Радовановић. – О
међународној изложби са 320 аутора из 32 земље света,
организатор А. Тишма // Дневник, 2. јул 1986, стр. 12.

Odbrana privatnog života / D. Kecman. – О изложби мејл арта „Privatni
život“ А. Тишме у Галерији „Likovna jesen“ у Somboru // Misao, br. 18-
19 (6-15. septembar 1986), str. 29.

1987.

Subjekt posle akcije / Andrla [Branko Andrić]. – Prikaz knjige: „Alter“,
Vršac, 1987 // Glas omladine, 1987.

[Akcije Andreja Tišme...] / Miroљub Todorović // Alter : alternativni
radovi = alternative works : (1972-1982) / Andrej Tišma ; translated
from Serbo-Croatian by Aleksandar Nejgebauer. – Vršac : The Literary
Commune of Vršac, 1987. – Str. 72-74.

[VVV pesnik/umetnik...] / Žarko Rošulj // Alter : alternativni radovi
= alternative works : (1972-1982) / Andrej Tišma ; translated from
Serbo-Croatian by Aleksandar Nejgebauer. – Vršac : The Literary
Commune of Vršac, 1987. – Str. 72-73.

Out of Eastern Europe: Private Photography : list visual Arts Center
Massachusetts, Institute of Technology, januar 17 - april 12, 1987. –
Massachusetts: Committee on the Visual Arts, 1987. – 56 str.: ilustr.; 28 cm
Across the Frontier: Art and Life in Eastern Europe / John P. Jacob. –
Pominje rad A. Tišme „I am not an Eastern European artist“, str. 5, 8.

Stvarnost i oprez / Milutin Ž. Pavlov. – Prikaz izložbe fotografija
„Opasnost“ u Galeriji FKK „Branko Bajić“ u Novom Sadu // Emitovano
na RNS, 14. februar 1987.

--- I na kraju osta erotika / Laslo Kerekeš. – О изложби „Danger“ А.
Тишме, о најновијим фотографским радовима // Глас оmlадине, br. 467,
25. februar 1987, str. 25.

Sida i umjetnost / Olivera Radovanović. – О mail-artu А. Тишме на
temu „Sida i umetnost“ // Studio, br. 1196, 6. III-12. III 1987, str. 4.

Múló napok hullámverése. Andrej Tišma programja = [Talanjanje
prethodnih dana. Program Andreja Tišme] / Deák Ferenc. – О изложби
„Danger“ А. Тишме // Magyar szó, 4. april 1987.

14 biennale mladih jugoslavenskih umjetnika Rijeka : Moderna galerija
= Musée d'art moderne Rijeka, juni, juli, august, septembar 1987 [kata-
log izložbe]. – Rijeka : Moderna galerija, 1987. – 94 str. : ilustr. ; 22 x 22 cm
A. Tišma izlaže mail-art radove i autorske razglednice, str. 88.

Њујорк : изложба Андреја Тишме / Д. С. – Изложба у Галерији
„Дел Окио“ на Манхатну // Политика, 13. јун 1987, стр. 10.

Andrej Tišma : intervju o mail-art radovima А. Тишме i изложби u
Njujorku // ND, 9, [1987], str. 17-18.

Zasebno življenje / Mirjam Kopše. – Међународна изложба мејл-
арта „Privatni život“ у Ljubljani, autor projekta je Andrej Tišma koji
je uspeo da okupi radove 320 umetnika na 32 zemlje sveta // Delo
(Ljubljana), 26. juni 1987, str. 6.

Вербо-воко-визуелна поезија / Жарко Рошуљ. – Приказ књиге:
„Алтер“, Вршац, 1987 // Књижевна реч, br. 303-304, 25. јул 1987.

1988.

Catalogues : „Aids and Paradise“ : (Yugoslavia) : 8 str. ; 18 reprodukcija.
– Изложба А. Тишме // Box of Water (San Francisco), br. 4, 1988.

Уметност је зрачење енергија / [разговор са А. Тишмом водио] Петар Ђуза // Јединство, 11. јун 1988, стр. 12.
Шта штампа штампа / припрема Лука Мирчета. – Цитиран А. Тишма из интервјуа приштинском „Јединству“ // Нин, 26. јун 1988, стр. 7.

Zasebno življenje : na Tehniški fakulteti in v Galerii '88 v Mariboru / Mitja Visočnik . - Povodom Međunarodne izložbe mail-arta „Privatni život“, autor projekta A. Tišma // Večer (Maribor), god. 44, br. 236(12491), 10. oktobar 1988, str. 4.

1989.

[Andrej Tišma] // A world bibliography of mail art / by John Held. - Dallas : Dallas Public Library, 1989. A. Tišma se pominje u bibl. jed. : 14, 17, 23, 39, 44, 135, 144, 145, 146, 240, 298, 497, 656, 657, 658, 762, 900, 904, 1540, 1541, 1542.

Bratstvo, jednakost i--- / Igor Antić. – Interakcija „Liberte, Egalite, Fraternite 1789-1989“ Andreja Tišme, Galerija „Diagonale“, Pariz // Stav, br. 31/32, 24. februar 1989, str. 55.

1990.

Alter // Dnevnik avangarde / Miroljub Todorović. - Beograd : Grafopublik, 1990. - Str. Str. 77- 78.

1991.

Svedočenja o avangardi. - Pominje se A. Tišma kao mejl-artista // Svedočenja o avangardi / Živan Živković. - Zemun : Draganić, 1991. - Str. 168.

[Andrej Tišma] // Mail art an annotated bibliography / by John Held Jr. - Metuchen, N. J. : London : Scarecrow Press, 1991. A. Tišma se pominje u bibl. jedinicama 116, 167, 177, 179, 328, 341, 520, 554, 712, 713, 724, 725, 726, 828, 849, 995, 1102, 1082, 1109, 1118, 1182, 1196, 1197, 1207, 1472, 1545, 1562, 1669, 1677, 1724, 1725, 1775, 1792, 1793, 1794, 1795, 1796, 1820, 1829, 1845, 1865, 1875, 1876, 1891, 1924, 1942, 1958, 1959, 2150.

A háló : alternatív művészeti áramlatok a folyóirat-kiadványaik tükrében : 1968-1988 = [Mreža : alternativni umetnički pokreti u ogledalu časopisa-izdanja : 1968-1988] / Perneczky Géza. - S. l. : A Héttorony Könyvkiadó, 1991. - Str. 157. Pominje se rad A. Tišme.

Andrej Tišma : (Spi)rituali = (Spi)rituals // Catalogus : bulletin bibliographique trimestriel illustré de récents catalogues d'expositions d'art contemporain (Paris) [katalog izdanja], 11, 1er trimestre 1991, str. 17.

Andrej Tišma : Susreti encounters, Novi Sad (Yougoslavie), Pizzeria Oscar : Rituals // Catalogus : bulletin bibliographique trimestriel illustré de récents catalogues d'expositions d'art contemporain (Paris) [katalog izdanja i dešavanja], 13, 3e trimestre 1991, str. 12.

Андреј Тишма излаже у Милану. – Самостална изложба „(Спи) ритуали“ у Галерији Милано арт центар // Политика, год. 88, бр. 27884 (25. мај 1991), Култура, уметност, наука.

Danger – Andrej Tišma / Ottó Tolnai // Radio Novi Sad, 17. septembar 1991.

Danger – Andrej Tišma / Ottó Tolnai // Naplo, 27. novembar 1991, str. 17.

1992.

[Andrej Tišma] // Umetnost kao komunikacija / Dobrica Kamperelić. - Zemun : Grafopublik, 1992. - Str. 13, 19-21, 45-46, 51, 68, 98, 102.

Андреј Тишма / Љ. Д. С. – У рубрици „Шта раде“ представљен А. Тишма са изложбе „Сусрети и искушења“, у Срећној галерији и у ресторану „Делифранс“ извео целодневни перформанс // НИИ, бр. 2148, 28. фебруар 1992, стр. 35.

S človekom, ktorý sa rozdáva : o mail- arte a o ekológii v ňom a v nás s Andrejom Tišmom / Juraj Bartoš // Obzory, god. 9, br. 6/102 (27. jun 1992).

Конгрес животног смисла / Б. Лазукић. – А. Тишма о светском конгресу уметника мреже који данас почиње у Сремским Карловцима // Борба, бр. 246, 1. септембар 1992.

Umetnost mreže / Luka Salapura. – O decentralizovanom svetskom Kongresu umetnika mreže u Sremskim Karlovcima, sekretar i učesnik kongresa A. Tišma // Nezavisni index, br. 10, 1. oktobar 1992.

Prirodi s ljubavlju / [razgovor vodio] Slavica Popov // Eleksir, god. 21, br. 251 (5. oktobar 1992), str. 64.

Уметници против ембарга / Р. Л. Ц. – Најава емисије „Видеопис“ аутора Радмиле Војновић поводом првог Светског антиембарго конгреса уметника нетворкера у Сремским Карловцима, 1-3. септембра 1992, учесник и А. Тишма // Дневник, 9. децембар 1992.

Пазолини и постмодерна / М. К. – Пројекат Илије Шошкића „Пјер Паоло Пазолини + постмодерна“ на којем учествује и А. Тишма, на Трибини младих // Дневник, 23. децембар 1992.

1993.

From 1st to 3rd of september 1992 in Sremski Karlovci, Yugoslavia, the Decentralized World-Wide Networker Congress session was held with the theme Anti embargo... / Andrej Tišma. – O antiembargo kongresu u Sr. Karlovcima i Deklaracija // New wave, 32, [1993], str. 6.

Andrej Tišma: „Druge te(rit)orije“, Krovovi, Sremski Karlovci, 1992 / Dejan Đorić // Likovni život, god. 6, br. 42 (januar/februar/mart 1993).

Хроника нове уметности / Зоран М. Мандић. – Приказ књиге: „Друге те(рит)орије“, Сремски Карловци, 1992 // Дневник, 12. јануар 1993, стр. 13.

Networkers and Blockades / by Crackerjack Kid. – O radu A. Tišme // Netshaker, vol. 2, issue 1, march 1993, str. 80-82.

Бомбе у мрежи / Светислав Јованов. – Приказ књиге: „Друге те(рит)орије“, Сремски Карловци, 1992 // Политика, год. 90, бр. 28524 (9. март 1993).

Hronika kontinuiteta / Savo Popović. - Приказ књиге: „Друге територије”, Сремски Карловци, 1992, Борба, 3. јун 1993, стр. V

Utak a másság felé = [Putevi ka drugačijem] / Szobmaty Bálint. - Приказ књиге: „Друге територије”, Сремски Карловци, 1992 // Magyar szó, 3. јули 1993.

Ofenzívou lásky na neduhy / J. Bartoš. - Приказ часописа Ljubav = Love A. Tišma // Hlas l'udu, 2. октобар 1993, стр. 5.

„Антиембарго” изложба : српски уметници у белгијском граду Вихте. - Изложба „Српски уметници у кавезу” поводом белгијског државног празника. Излажу аутори окупљени око југословенског часописа „Кејд”, међу њима и А. Тишма // Политика експрес, 3. децембар 1993.

1994.

[Andrej Tišma] // Signalizam : (geneza, poetika, umetnička praksa) / Živan Živković. - Paraćin : Vuk Karadžić, 1994. - Str. 311, 312, 333.

Изложба против ембарга : у Галерији Центра за визуелну културу „Златно око”. - Међународна изложба нетворк и мејл уметника „Уметничка комуникација из кавеза”, учествује и А. Тишма // Дневник, 26. јануар 1994.

До „ниоткуда” и натраг / Јарослав Супек. - О раду музеја Ендија Ворхола у Медзилаборцима у којем је изложен и мејл-арт А. Тишме // Дневник, 27. фебруар 1994.

Арт – ембарго ембарго – арт : уметношћу против санкција / Живан Живковић. - Приказ часописа „Cage” (Кавез) у коме сарађује и А. Тишма // Збиља (Београд), 31. март 1994, стр. 34.

„Уметношћу на блокаду” / А. Б. - Изложба А. Тишме „Ембарго-арт уметношћу на блокаду” у Ликовном салону Трибине младих // Дневник, 12. април 1994.

Művészet és politika : Andrej Tišma újvidéki tárlatáról = [Umetnost i politika : o novosadskoj izložbi Andreja Tišme] / J. K. [Jódál Kálmán] - Izložba A. Tišme „Embargo-art umetnošću na blokadu” u Likovnom salonu Tribine mladih // Magyar szó, 14. април 1994.

Wednesday 24: Anti-Embargo art: Mail-art guru John Held's latest endeavor is „Art Above the Embargo” an exhibit of artwork by the art group Cage, an assemblage of Serbian artists who deal with the frustration of trying to create and communicate while under an embargo. The exhibit opens today and is on view through Nov. 24... jedan od učesnika A. Tišma // The Dallas Morning News, 19. avgust 1994.

NS-021 : predstavljanje novosadskih multimedijalnih umetnika u Nišu, 20-23. VIII 1994 [katalog izložbe]. - A. Tišma izvodi (spi)ritual „Želja za mir” i prikazuje video radove „Autobiografija” (1993) i „Beseda” (1991). [Racionalističke predrasude...] / Luka Salapura ; Andrej Tišma / Slavko Timotijević.

Борбеност уметности / Слободанка Клочар. - Поводом изложбе „Ембарго-арт” А. Тишме у Прибоју // Дневник, 2. септембар 1994.

Protiv blokade : umetnici iz Srbije izlažu u Dalasu. - У галерији „Moderni realizam” u Dalasu 5. septembra otvara se izložba „Umetnost iznad

embarga” grupe umetnika okupljenih oko časopisa Cage (Kavez), među kojima je i A. Tišma // Nedeljna borba, god. 72, br. 243-244, 3-4. septembar 1994.

Fax Heart – међународна акција телефакс уметности : Галерија VLV, октобар 1994 / Лука Салапура. - Организатор акције А. Тишма и Violeta Labat // Likovni život, br. 51/52, октобар '94/јануар '95, стр. 54.

1995.

Eternal Network : a mail art anthology / edited by Chuck Welch. - Calgary : University of Calgary Press, 1995. - Pominje se A. Tišma на стр. XXI, 106, 193, 241, 242, 249, 253, 258, 285, 286, 289, 292, 293.

(Спи)ритуали Андреја Тишме / Лука Салапура // Свеске (Панчево), 1995, стр. 114-119.

Tisma, Andrej. Alter : alternativni radovi / Alternative Works... ; Tisma Andrej. Privatni život: međunarodna izložba Mejl-arta/ Private Life: International Mail-Art Show... ; Tisma Andrej. Sida & Raj / Aids... // Printed matter bookstore at dia : books by artists (New York) [katalog izdanja]. - [S. l. : s. n.], 1995, стр. 17.

Изложба „60 година стрипа у Србији”. - На изложби у Галерији савремене ликовне уметности у Спортском и пословном центру Војводина А. Тишма је извео уметничку акцију под називом „Живи стрип” // Дневник, 29. јун 1995.

Другачији поглед : наши уметници у Финској / А. Т. - А. Тишма излаже ембарго печате // Дневник, 5. јул 1995.

За повратак мира : међународна телекомуникациона акција / М. Р. - На штанду Епицентра на 4. Сајму електронике и информатике акција „Миротрес” коју је осмислио А. Тишма // Дневник, 29. септембар 1995.

Институт за ширење љубави / интервју са А. Тишмом водила Индира Хаџић. - Поводом изложбе А. Тишме у Галерији пријеполског музеја // Полимље, бр. 1832, 27. октобар 1995.

Netshaker online : mail art cyberspace ezine / Chuck Welch. - O Eternal networku : antologiji mejl arta, i mail-art radovima A. Tišme // Netshaker online (New Hampshire), vol. 2, no. 3, 30 октобар 1995.

Netshaker postscript. - Radovi A. Tišme: „In War and Under Blockade” // Netshaker postscript, vol. 2, изд. 1 (1995).

1996.

[Andrej Tišma]. - Pominje se rad A. Tišme kao mail-artiste // Otvoreni svet – otvorena svest / Dobrica Kamperelić. - [1. изд.]. - Београд : Dedalus, 1996. - Str. 77.

Tišma, Andrej // Ko je ko u Srbiji '96 : biografski leksikon / [urednici Vesna M. Janković... et al.]. - Београд : Bibliofon, 1996. - Str. 577.

Сигнали пробијају блокаду. - Помиње се рад А. Тишме као организатора Нетворкер антиембарго конгреса у Сремским Карловцима // Свет у сигнаlima : прилог летопису сигнализма, 1965-1995. / Миливоје Павловић. - Нови Сад : Прометеј, 1996. - Стр. 119.

Prvi internacionalni festival eksperimentalne poezije i proširenih medija : Studentski kulturni centar, 10-20. jun 1996 / Vladan Radovanović. – Akcija Žive poezije A. Tišme // Treći program, proleće 1996, str. 30.

Yugoslavian networkers : Stamp Art Gallery, 1-30. jun 1996[katalog izložbe]. – San Francisco : Stamp Art Gallery, 1996. – Str. 5. Yugoslavian Nwtworkers : Towards the Open World on an Unpaved Super Highway / John Held, Jr. – O A. Tišmi, str. 5.

Ангажовани печат(р)т / Лука Салапура. – О уметничким печатима А. Тишме // Дневник, 19. јун 1996, стр. 16.

Инфант : Интернационални фестивал алтернативног и новог театра, Нови Сад, 4-13. јул 1996. = INFANT : The International Festival of Alternative and New Theatre, Novi Sad, July 4th to July 13th 1996 : [програм манифестације]. – Нови Сад : Културни центар Новог Сада, 1996. – 63 стр. : илустр. ; 21 cm А. Тишма одржао предавање „The Artists by Himeself: the Reality of the Space, Time and Personality of the Performance Art”.

Mail art : Osteuropa im Internationalen Netzwerk = Eastern Europe in International Network : drei Tage Rund um Alternative Kommunikation : Kongressdokumentation : Staatliches museum Schwerin 13. – 15. 9. 1996. – Schwerin : Staatliches museum, 1996. – Str. 111. Jedan od izlagača i A. Tišma. – Tekst u katalogu: Istočnoveoproski mail art u međunarodnom networku / Nenad Bogdanović.

1997.

Андреј Тишма : уметник је данас у улози свештеника // Искушења времена : разговори са истакнутим личностима наше културе / [разговоре водио] Звонко Пријовић. – Прибој : Дом културе „Пиво Караматијевић” : Завичајни музеј, 1997. – Стр. 105-112.

Tisma, Andrej. FAX HeART : International Fax Project // Printed matter : books by artists 1997/1998 (New York), str. 70

Тишма Андреј // Нови чланови 1997 : Удружење ликовних уметника Србије, 13-26. фебруар 1997, Београд, Галерија УЛУС. – Београд : Удружење ликовних уметника Србије, 1997. – Стр. [21]. А. Тишма заступљен с радом „(Сп)иритуали” (ксерокс, гумени печат).

Нова планетарна уметност / Саво Поповић. – разговор са А. Тишмом након промоције у Стем-арт галерији у Сан Франциску // Недељна борба, 15/16. фебруар 1997.

Уметност је одувек била одговор на време у коме настаје / интервју са А. Тишмом водио Звонко Пријовић // Beorama, mart 1997, str. 64-65.

Уметност ПТТ комуникацијом / Петар Самарџија. – А. Тишма сврстан међу најпознатије светске мултимедијалне уметнике, галерија у Сан Франциску штампала књигу о Тишми // Политика експрес, 10. март 1997, стр. 12.

Печати просуђивања и емоција / С. Поповић. – О изложби печата у „Срећној галерији” Студентског културног центра, Београд, Борба, 25. јун 1997.

Духовност трећег миленијума : изложба печата Андреја Тишме у Срећној галерији Студентског културног центра / Мирољуб Тодоровић // Политика, 12. јул 1997.

Elektrografike Andreja Tišme / Luka Salapura // Andrej Tišma : elektrografike : Galerija „Mija Stanimirović”, 24. 10 – 10. 11 [1997] [katalog izložbe]. – Niš : [Galerija „Mija Stanimirović”, 1997].

Мултиоригинал као уметнички концепт / Александар Рајски. – Поводом изложбе „Електрографија” и монографије „Мејл арт” и видео документа „Спиритуали” А. Тишме // Народне новине, 27. октобар 1997.

Andrej Tišma, elektrografike, Galerija „Mija Stanimirović”, oktobar-novembar 1997 / Luka Salapura // Likovni život, br. 71/72, decembar 1997/mart 1998.

1998.

Манифестација „Нет свет” / Ј. Б-д. – Предавање А. Тишме Интернет као медиј уметничког изражавања у оквиру манифестације „Нет свет” // Дневник, 15. април 1998.

Inf.a.n.t IV / Ana Milovanović. – Prikaz Infanta, o performansu A. Tišme „Pod hrastom – koren sreće” // Beorama, septembar 1998, str. 15.

Fragmenti kritika o likovnom stvaralaštvu Andreja Tišme / Andreja Živora. – Tekstovi Miroljuba Todorovića, Živana S. Živkovića, Ješe Denegrija, Slavka Timotijevića, Svetislava Jovanova, Luke Salapura, John-a Held-a, Slobodana Vilečka // Ulaznica, god. 32, br. 157-158, oktobar 1998, str. 64-69.

Fragmenti kritika o književnom stvaralaštvu Andreja Živora. – Tekstovi Vladimira Kopicla, Selimira Radulovića, Jovana Delića, Predraga Markovića, Milana Todorova, Žarka Rošulja, Vase Pavkovića, Draška Redepa, Zorana M. Mandića // Ulaznica, god. 32, br. 157-158, oktobar 1998, str. 70-74.

1999.

L'arte del Timbro : Ruber Stamp Art / John Held, jr. – Bertiole (Italy) : AAA Edizioni, 1999. – Str. 47-49, 53.

2000.

[Andrej Tišma] // Net art guide / Stefan Federspiel. – Stuttgart : Fraunhofer IRB, 2000. – 288 str. : ilustr. ; 24 cm А. Тишма заступљен радovima „American Toys” / „Adult Censored Pics” (web art), str. 118, 119. – Biografija A. Tišme, str. 250.

Рат и уметничка комуникација / Добрица Камперелић. – О реаговању уметника на НАТО агресију на Србију 1999, и о А. Тишми // Борба, 22-23. јануар 2000.

2001.

Фотографијама против бомби // Људи са три ока : антологија фотографије Војводине. (Књ. 2) / [приредио] Боривој Миросављевић. – Нови Сад : Фото, кино и видео савез Војводине, 2001. – Стр. 204.

Канали духовне размене // Људи са три ока : антологија фотографије Војводине. (Књ. 2) / [приредио] Боровиј Миросављевић. - Нови Сад : Фото, кино и видео савез Војводине, 2001. - Стр. 204.

Ekološka etika : politika i komunikacija u Tišminoj web umetnosti / Daniel Stringer // Digital arts, br. 3, 2001, str. 48-49.

Fatalne devedesete: strategije otpora i konfrontacija : umetnost u Vojvodini na kraju XX i početkom XXI veka : [Muzej savremene likovne umetnosti Novi Sad [i] Centar za vizuelnu kulturu „Zlatno oko“ Novi Sad, 11. - 30. septembar 2001.] [katalog izložbe] / [tekstovi Dragomir Ugren... et al.]. - Novi Sad : Muzej savremene likovne umetnosti, 2001. - 126 str. : fotogr. ; 30 cm Devedesete i godine posle... / Sava Stepanov. - Pominje se A. Tišma kao učesnik izložbe. - A. Tišma izlaže printove „Kolateralne štete“.

Otpor i konfrontacije fatalnih devedesetih / Vladimir Mitrović. - O umetnosti u Vojvodini, pominju se internet radovi A. Tišme „Kolateralna šteta“ // Bulevar, 21. septembar 2001, str. 30.

Medi@terra : A Moving Festival for the Digital Culture : Athenas, Lavrion, Sofia, Belgrade, Maribor, Osnabrueck, Frankfurt, 14. septembar - 15. oktobar 2001. - Atina : Medi@terra, 2001. - 119 str. : ilustr. ; 27 cm A. Tišma izlaže rad „New World Ordure“ (web sajt).

Ekologická etika : politika a komunikácia v intranetnom umení / Daniel Stringer ; z angličtinu do srbinu preložil Andrej Tišma, zo srbinu do slovenčiny Viťazoslav Hronec // Nový život, god. 53, br. 11-12, november-december 2001, str. 617-619.

2002.

Авангарда, неоавангардизам и сигнализам / Миљивоје Павловић. - Београд : Просвета, 2002. - Стр. 91, 354-355. О уметничким печатима А. Тишме.

Parodijom na zlo / intervju sa A. Tišmom vodio N. Jovičević // Novosadski NS nedeljnik, br. 238, 4. januar-11. februar 2002, str. 9.

Internetom protiv Amerike / Danka Krunic. - U Video Mediji prezentacija web.art radova A. Tišme // Građanski list, 24. januar 2002.

Коментари светских догађаја : представљени web-art радови Андреја Тишме / Н. Пејчић // Дневник, 24. јануар 2002.

Umetnost je brutalan odgovor na svet / intervju sa A. Tišmom vodila Aleksandra Lončarski // Danas, 29. januar 2002, str. 17.

Internet kao spritualna skulptura ; Media art: web radovi Andreja Tišme / Vesna Perić // Danas, 30. januar 2002, str. IV-V.

Од речи до крика : мејл-арт у сигнализму / Миљивоје Павловић. - О меј-арт А. Тишме // Летопис Матице српске, год. 178, књ. 469, св. 3, март 2002, стр. 297-298.

Трендови су само поштапалице / интервју са А. Тишмом водио Душан Видаковић // Борба, 30-31. март 2002.

Мрежа нас приближава идеалном облику уметности / intervju sa A. Tišmom vodila Vesna Perić // Danas, 17. april 2002, str. IV-V.

Као да седим на врху света ; веб радови мултимедијалног уметника Андреја Тишме / Хаџи Драган Тодоровић // Експрес, год. 39, бр. 13693, 3. и 4. август 2002.

2003.

My first recession - critical internet culture in transition / Geert Lovink. - Rotterdam : V2, 2003. - Str. 72, 74, 84, 91, 92, 97, 99, 101. Pominje se rad A. Tišme.

Ciberatistas contra la guerra. - Rad A. Tišme „Remember crime“ = „Sećajte se zločina“ na nasl. str. El paisa, podlistak Ciber Pais u okviru izložbe „Anti War Web Ring“ = „Anti ratni internet krug“ // Ciber Pais, 30. januar 2003, str. 3.

Осам месеци плус --- / Р. Поповић. - У рубрици „Ново у књијарским изложбама“ о књижи А. Тишме „Сублимни објекти - примери ликовне уметности у Југославији на крају 20. века“, Нови Сад, 2002 // Политика, 10. фебруар 2003.

Изазов историјској пракси / Јасна Јованов. - Приказ књиге: „Сублимни објекти - примери ликовне уметности у Југославији на крају двадесетог века“, Нови Сад, 2002 // Дневник, 11. фебруар 2003.

Mirotvorac šalje otrežnjujuće poruke / razgovor vodila Silvija Čamber // Građanski list, god. 3, br. 862/864, 26/28. april 2003.

Andrej Tišma: Sublimni objekti kao izazov istorijskoj praksi / Jasna Jovanov. - Prikaz studije A. Tišme: „Sublimni objekti“ // Likovni život, br. 103/104, maj-septembar 2003, str. 48.

Balkan Video&digital art festival : „Zlatno oko“ Centar za vizuelnu kulturu = „Golden eye“, Center for Visual Culture, 1-3. october 2003 [Video snimak]. - Novi Sad : Zlatno oko Centar za vizuelnu kulturu, 2003. - 1 CD : stereo ; 12 cm Jedan od izlagača A. Tišma (web art).

Paradoksi eklektičkog - realne vrednosti kontinuiteta obnavljanja: Muzej savremene likovne umetnosti, Novi Sad, decembar 2003. - Novi Sad : Muzej savremene likovne umetnosti, 2003. - [16] str. : ilustr. u boji ; 30 cm Paradoksi eklektičkog - realne vrednosti kontinuiteta obnavljanja / Miloš Arsić. - Pominje se rad A. Tišme. - A. Tišma zastupljen radovima SIO; PIO; AMERICAN ART SCHOOL; PATRIOTIC PORN; U.S. MILLENNIAL POSTERS; NATURAL RESORTS; MODERN COLLECTION; CENSORED PICS; AMERICAN TOYS (web art)

2004.

Duhovnost trećeg milenijuma : (izložba umetničkih pečata Andreja Tišme u Srećnoj galeriji Studentskog kulturnog centra) // Tokovi neoavangarde / Miroljub Todorović. - Beograd : Nolit, 2004. - Str. 34-35, 129.

La creación de la guerra de los Balcanes : [ex posición] [katalog izložbe]. - [Madrid : Ayuntamiento de Madrid, Concejalía de las Artes, 2004]. - 48 str. : ilustr. ; 22 x 22 cm A. Tišma izlaže rad „Find Criminal“ (str. 17), u okviru projekta „The making of Balkan wars: the game“.

Bitomatik : umetnička praksa u vreme informacijske/medijske dominacije = Art practice in the time of information/media domination / [umetnička grupa] kuda.org ; prevod na srpski Orfeas Skutelis, Marijana Macura, Nikolina Knežević, Bojana Petrić ; prevod na engleski David Williams. – Novi Sad : Futura publikacije, 2004. – 167 str. : ilustr. ; 20 cm Pominje se i rad A. Tišme, str. 9, 89.

Andrej Tišma, urednik Likovnog programa // Tribina mladih : 1954-1977 / priredili Gordana Đilas, Nedeljko Mamula. – Novi Sad : Kulturni centar Novog Sada, 2004. – Str. 199.

Nutnost tvoru / Jaroslav Supek. – Băčki Petrovec : Kultura, 2004. – Str. 92, 105, 117, 121, 183, 185.

Balkanski ratovi kao igra : internet. – U Madridu su 10. februara predstavljeni multimedijalni projekti posvećeni ratovima na Balkanu, A. Tišma jedan od učesnika // Blic news, 11. februar 2004.

Fer umetnost preko interneta : [razgovor sa A. Tišmom] / [intervju] Nataša Drobnjak // Ulaznica, god. 38, br. 189-190, april 2004, str. 53-70.

2005.

Mail art : ako výraz a prostriedok komunikácie / Martin Cubjak. – 1. – Humenné : BALADA, 2005. Experimentálne centrum umeleckej výchovy Spoločnosti Andyho Worhola v Medzilaborciach. – Na više mesta pominje se rad i citiran je A. Tišma.

Makoff : Vojvodina Calling : makcd05 : muzika drugačije Vojvodine [Zvučni snimak]. – Novi Sad : s. n., 2005. – 1 CD : stereo ; 12 cm A. Tišma zastupljen radom „Dosta je tog poretka”.

Privremeno on(off)line / Kristian Lukić // O normalnosti : umetnost u Srbiji 1989-2001 / [autori tekstova Branislava Anđelković ... [et al.]. – Beograd : Muzej savremene umetnosti, 2005. – Str. 243.

Svedočanstva o ukradenju intimi / D. Domanović. – Digitalni printovi „U mojoj sobi” Andreja Tišme izloženi u Galeriji „Zlatno oko” // Građanski list, 15. mart 2005.

Arheologija privatnosti / Sava Stepanov. – Digiditalni printovi „U mojoj sobi” Andreja Tišme u Galeriji „Zlatno oko” u Novom Sadu // Dnevnik, 16. mart 2005.

Svetlana Mladenov : Na ivici / regionalno-univerzalno : Kulturni centar Beograda, 19-24. septembra 2005. – Beograd : Kulturni centar Beograda. – 16 str. : ilustr. ; 16 x 21 cm A. Tišma zastupljen radom „U mojoj sobi” (digitalni print).

2006.

Időközben : Vajdasági képzőművészet, Plasz Kulturális Központ, Szeged, november 2006 = U međuvremenu : umetnici iz Vojvodine, Galerija Italijanskog kulturnog centra, Segedin/Madarska, novembar 2006 : Živko Grozdanić, MP-art, Miroslav Pavlović, Marko Stojanović, Andrej Tišma, Dragan Vojvodić. – [Novi Sad : Centar za vizuelnu kulturu Zlatno oko : Centar za savremenu kulturu Konkordija, 2006]. – [8] str. : ilustr. ; 15 x 21 cm

A. Tišma zastupljen sa digitalnim printovima. – Sadrži belešku o A. Tišmi.

(Ne)moguća tranzicija / Radomir Vuković. – O radovima A. Tišme // Kvadart, br. 27, mart 2006, str. [73-74].

Чиодом на балон рекламе / И. Бурић. – Изложба А. Тишме у Галерији „Подрум” // Дневник, 15. март 2006.

Kritika slepog verovanja u reklamu / S. Nikić. – Digitalni printovi A. Tišme u Galeriji „Podrum” // Građanski list, br. 1918, 17. mart 2006.

Парадокс вредности : изложба „Немогућа транзиција” Андреја Тишме у галерији „Подрум” у Новом Саду / Милош Арсић // Дневник, 21. март 2006, стр. 11.

Klamy reklamy / Oto Filip. – O digitalnoj izložbi „Nemoguća tranzicija” // Hlas l'udu, br. 13/4172, 25. mart 2006.

Grad : umetnička pozornica : slobodni gradski i alternativni prostori : Novi Sad – centar i Petrovaradin – Gradić, 20. maj 2006 [katalog manifestacije] / autorka projekta Svetlana Mladenov. – Novi Sad : Futura publikacije, 2006. – 28 str. : ilustr. ; 17 x 24 cm A. Tišma izlaže digitalne printove „Nemoguća tranzicija”.

Универзална „Немогућа транзиција” / И. Б. – О самосталној изложби „Ментално преживљавање” А. Тишме у галерији „Шордич” Лондону // Дневник, 7. јун 2006, стр. 11.

Изложба радова Андреја Тишме и песничко вече Владимира Копицла... / Љ. Н. – У клубу „Орфеус” // Дневник, 8. јун 2006, стр. 7.

Ментално преживљавање / Зорица Мирковић. – О самосталној изложби „Ментално преживљавање” А. Тишме у галерији „Шордич” у Лондону // Вечерње новости, 26. јул 2006, стр. VII.

Nemoguća tranzicija kao Mentalno preživljavanje / S. [Silvija] Čamber. – O samostalnoj izložbi „Mentalno preživljavanje” A. Tišme u Londonu u galeriji „Šordič” // Građanski list, 2. avgust 2006, str. 11.

Провера властитих вредности / И. Бурић. – О самосталној изложби „Ментално преживљавање” А. Тишме у галерији „Шордич” у Лондону // Дневник, 14. август 2006.

Одговор на рекламу / Зорица Т. Мирковић. – О самосталној изложби „Ментално преживљавање” А. Тишме у галерији „Шордич” у Лондону // Вечерње новости, 27. август 2006.

Preživljavanje u svetu laži / S. Č. [Silvija Čamber] – O samostalnoj izložbi „Mentalno preživljavanje” A. Tišme u Galeriji „Šordič” u Londonu // Građanski list, 30. avgust 2006.

Početak veka : sudbina i komentari : primeri iz aktuelne umetnosti u Vojvodiniposle 2000, Labin, 30. rujan–26. listopad 2006 [katalog izložbe]. – Novi Sad : Galerija Bel art, 2006. – 1 presavijen list (10 str.); 21 cm Manifestacija: Dani Vojvodine u Istri. – Početak veka : sudbina i komentari / Sava Stepanov. – Jedan od izlagača i A. Tišma.

Pejzaž 2006 : pejzaž u elektronskim medijima – umetnici iz Vojvodine: peti bijenale savremenog pejzaža, Galerija Zlatno oko, 24. oktobar – 7. novembar 2006 [katalog izložbe] / autor izložbe Sanja Mladenov. – [Novi Sad : Centar za vizuelnu umetnost Zlatno oko :

Galerija Bel Art, 2006]. – 1 presavijen list (4 str.) : ilustr. ; 30 x 21 cm
A. Tišma zastupljen s radom Civilizacijsko usekovanje (digitalni print).
– Priroda pejzaža u digitalnim medijima / Sanja Kojić-Mladenov. –
Pominje se rad A. Tišme.

Satira medijskih laži / Biljana Mickov. – O video radovima A. Tišme //
Polja, god. 51, br. 442, novembar-decembar 2006, str. 142.

2007.

Andrej Tišma – do sledeće seče, „Civilizovano usekovanje“, Galerija
„Nova“ / Danilo Vuksanović // Likovni život, god. 20, br. 123/124
(2007), str. 29-30.

Тишма, Андреј // Енциклопедија Новог Сада. Књ. 28, Тап-трп
/ главни уредник Душан Попов. – Нови Сад : Новосадски клуб :
Градска библиотека Нови Сад, 2007. – Стр. 169-171.

Danger – Andrej Tišma // Feljegyzések a vég tónusához : esszék /
Tolnai Ottó. – Újvidék : Forum, 2007. – Str. 59-61.

Do kraja veka : umetnost u Vojvodini od šezdesetih do 2000-
te : iz zbirke Save Stepanova : Muzej Savremene umetnosti
Vojvodine, Novi Sad, 2007 [katalog izložbe]. – Novi Sad : Muzej
savremene umetnosti Vojvodine, 2007. – 63 str. : ilustr. ; 22 x 17 cm
Zastupljen A. Tišma s radom „1 second of my presence“ (magneto-
fonska traka, paper).

Rušenje brendomanskih kultura / Vladimir Kopicl // Andrej Tišma
: nemoguća tranzicija : digitalni printovi i video, Galerija savremene
umetnosti Pančevo, od 5. do 16. februara 2007 [katalog izložbe]. –
Pančevo : Centar za kulturu, 2007.

Награда планете Земље / В. В. – Награда А. Тишми за креативно
развијање свести о очувању планете Земље поводом Дана
планете Земље // Дневник, 20. април 2007.

Prva međunarodna nagrada planete Zemlje. – Nagrada A. Tišmi za
kreativno razvijanje svesti о очувању planete Zemlje povodom Dana
planete Zemlje // Danas, 20. april 2007, str. 28.

Андреју Тишми Награда планете Земље / Д. Р. – Уручена награда
А. Тишми за креативно развијање свести о очувању планете
Земље поводом Дана планете Земље // Политика, 21. април 2007.

Контроверзе транзиције / Б. Ракочевић. – О изложби дигиталних
принтова А. Тишме у Старој Пазови // Дневник, 11. април 2007.

Prvi dobitnik „Nagrade planete Zemlje“ / [razgovor vodio] D. Garić. –
Nagrada A. Tišmi za kreativno razvijanje svesti о очувању planete
Zemlje povodom Dana planete Zemlje // Građanski list, 5/6. maj
2007, str. 57.

Критички однос према свакодневици. – Андреј Тишма, Драган
Војводић и Марко Стојановић наступили на интернационалном
„Plain art“ фестивалу у Будимпешти // Дневник, 25. мај 2007.

Колажи и анимација / Марија Ђорђевић. – О видео радовима
А. Тишме „Антитерористичка уметничка пранса“ у Студентском
културном центру у Београду // Политика, 2. јун 2007.

Andrej Tišma : web video : videoinstallation : 9-10. 6. 2007, Tage
der offenen Tür Atelierhaus Güterabfertigung Bremen [katalog
izložbe]. – [S. l. : s. n., 2007]. – 1 list ([2] str.) : ilustr. ; 21 x 11 cm
Die Satire der Medienlügen = The Satire of Media Lies / Biljana Mickov.

До следеће сече / Данило Вуксановић. – У оквиру фестивала
Инфант изложба „Цивилизовано usekovanje“ А. Тишме // Дневник,
17. јул 2007, стр. 13.

Zvučni radovi Andreja Tišme / Dušan Mihalek. – Presentacija zvučnih
radova Andreja Tišme za Radio Kol Hamusika u Jerusalimu // Most,
septembar 2007, str. 11-12.

Ambisi poništenog čoveka / Prvoslav Marić. – Zajed. stv. nasl.:
Nemoguća tranzicija : četiri viđenja izložbe Andreja Tišme „Nemoguća
tranzicija“ (Novi Sad - London - Beograd), 2006. // Dometi, god. 34,
dvobroj 130-131, jesen-zima 2007, str. 126-128.

Nespokoj i - opomena / Miloš Arsić. – Zajed. stv. nasl.: Nemoguća
tranzicija : četiri viđenja izložbe Andreja Tišme „Nemoguća tranzicija“
(Novi Sad - London - Beograd), 2006. // Dometi, god. 34, dvobroj 130-
131, jesen-zima 2007, str. 124-126.

Čiodom u naduvani mehur očekivanja / Džon Bajrum (prevod sa
engleskog predgovora kataloga izložbe digitalnih printova Andreja
Tišme „Mental Survival“/„Nemoguća tranzicija“/ Shoreditch Gallery
u Londonu, 16-31. avgusta 2006). – Zajed. stv. nasl.: Nemoguća
tranzicija : četiri viđenja izložbe Andreja Tišme „Nemoguća tranzicija“
(Novi Sad - London - Beograd), 2006. // Dometi, god. 34, dvobroj 130-
131, jesen-zima 2007, str. 128-129.

Vraćanje dostojanstva životu / Slobodan Mašić. – Zajed. stv. nasl.:
Nemoguća tranzicija : četiri viđenja izložbe Andreja Tišme „Nemoguća
tranzicija“ (Novi Sad - London - Beograd), 2006. // Dometi, god. 34,
dvobroj 130-131, jesen-zima 2007, str. 129-130.

Zvučni radovi Andreja Tišme / Dušan Mihalek // Polja, god. 52, br. 447,
septembar/oktobar 2007, str. 149-151.

Male zvučne komedije i drame / D. Garić. – Sa prezentacije zvučnih
radova A. Tišme „Globalist Drive“ u galeriji „Izba“ // Građanski list,
god. 7, br. 2479-2480 (29-30. septembar 2007).

Vel'ké objatie Vel'kého Brata / Pavel Matúh. – O „Globalističkoj vožnji“
A. Tišme // Obzory, god. 24, br. 10/281, 20. oktobar 2007, str. 5.

Против глобалних идеологија / Мила Меланк. – Изложба радова
А. Тишме „Немогућа транзиција“ у Галерији „Тера“ // Дневник, 29.
октобар 2007.

Традиција урасла у време / Г. П. Ф. – У оквиру Дана јеврејске
културе у Кикинди изложба ангажованих плаката у галерији
„Тера“ А. Тишме // Кикиндске новине, 1. новембар 2007, стр. 5.

2008.

Иншаки антиглобалиста / [разговор водила] Валентина Чизмар /
Мак, бр. 3 (2008), стр. 18-20.

Umetnost XX veka u Vojvodini / Miško Šuvaković. – Pominje se A. Tišma.
U: Evropski konteksti umetnosti XX veka u Vojvodini. – Novi Sad : Muzej Savremene umetnosti, 2008. – Str. 314.

Digitalna umetnost u Vojvodini / Kristian Lukić. – Pominje se A. Tišma.
U: Evropski konteksti umetnosti XX veka u Vojvodini. – Novi Sad : Muzej Savremene umetnosti, 2008. – Str. 716.

KCNS u 2. Noći muzeja / Maja Erdeljanin. – A. Tišma u Malom likovnom salonu predstavio digitalne printove „Ekranski slojevi” // Polja, god. 53, br. 451, maj-jun 2008, str. 148

Projekat Umetnost u Vojvodini danas, maj-decembar 2008, [Šid, Sremska Mitrovica, Indija, Zrenjanin, Subotica, Kikinda, Vršac, Sombor, Novi Sad] / [autor izložbene koncepcije Sava Stepanov ; urednik Vesna Latinović]. – Novi Sad : Galerija Bel art, 2008. – [114] str. : ilustr. u bojama ; 23 cm
A. Tišma izlaže rad „Ekranski slojevi”, str. 085.

„Дневниково” парче ноћи / И. Бурић. – Поводом ноћи музеја изложба А. Тишме „Екрански слојеви”, са пројекцијама кратких видео радова и клипова на исту тему // Дневник, 19. мај 2008, стр. 12.

Мотиви алтер-глобализма и лавиринти контраста / разговарала Валентина Чизмар // Свеске, бр. 88, јун 2008, стр. 185-192.

Жестока глобалистичка вожња / Борислав Хложан. – Звучни радови „Глобалистичка вожња” А. Тишме у „Студију М” у Новом Саду // Дневник, 4. јун 2008.

Nematerijalna umetnost u vremenu tehničke reprodukcije / Valentina Čizmar. – O umetnosti A. Tišme // Mioko : mediji i okolina, br. 02/03, septembar 2008, str. 147-154.

Prostor za novi dijalog : (rezidencija / prezentacija / međunarodna izložba / publikacija) : Muzej savremene umetnosti Vojvodine u Novom Sadu, 20. septembar – 04. oktobar 2008. / autorka projekta Sanja Kojić Mladenov = Space for new dialogue : (residence / presentations / international exhibition / publication) : The Museum of contemporary art Vojvodina in Novi Sad, 20th september – 4th october 2008 / author of the project Sanja Kojić Mladenov. – 135 str. : ilustr. u boji ; 28 cm
Pominje se rad A. Tišme na str. 24.

Video radovi iz sobe na smotri u Marseju / D. Domanović. – Poziv A. Tišmi da bude gost festivala „Les Instants Video” u Marseju // Blica, 30. oktobar 2008, str. 12.

Артизмом против глобализма / Ј. Лемајић. – А. Тишма гост фестивала „Ле Истанс” [Les Instants Video], у Марсеју, од 7. до 11. новембра // Вечерње новости, 3. новембар 2008.

De(et dans) la transition : Galerie du Centre Culturel Serbe, Paris, décembre 2008 = U (i O) tranziciji : Galerija Kulturnog centra Srbije, Pariz, decembar 2008. – [S. l. : s. n., 2008]. – 20 str. : ilustr. ; 21 x 15 cm
A. Tišma predstavljen video radovima „La Transition”, 2008.

2009.

Slika grada : Novi Sad u likovnim umetnostima 18-21. veka / [autori tekstova] Maja Erdeljanin, Vladimir Mitrović, Sava Stepanov. – Novi Sad : Kulturni centar Novog Sada, 2009. – 272 str. : ilustr. u bojama ; 24 cm

A. Tišma zastupljen radom „My homes”, str. 65. – Pominje se na str. 61, 45, 117, 262 (kraća biografija).

Umetnici iz Vojvodine u Tokiju / Sava Stepanov. – Izložba „Made in NS” i A. Tišme u Toki Art Space // Art fama, maj 2009, str. 22-23.

Before the Fall of the Wall : conceptual Art from Eastern Europe : WC Gallery, De Pere, Wisconsin [katalog izložbe]. – [S. l. : s. n., 2009]. – 1 presavijen list (7 str.) : ilustr. ; 11 x 15 cm
A. Tišma izlaže rad „Friends”, 1984 (Offset).

2010.

Zvučni radovi Andreja Tišme = Andrej Tisma's Sound Works / Dušan Mihalek // Andrej Tišma sound works Globalist drive [Zvučni snimak]. – Novi Sad : Studentski kulturni centar : Razvojni fond za mlade, 2010. – 1 CD : stereo ; 12 cm

[Zvučni radovi Andreja Tišme...] = [The sound works of Andrej Tisma] / Vladimir Kopicl // Andrej Tišma sound works Globalist drive [Zvučni snimak]. – Novi Sad : Studentski kulturni centar : Razvojni fond za mlade, 2010. – 1 CD : stereo ; 12 cm

[Jedan od najistaknutijih aktera...] = [One of the most prominent figures...] / Borislav Hložan // Andrej Tišma sound works Globalist drive [Zvučni snimak]. – Novi Sad : Studentski kulturni centar : Razvojni fond za mlade, 2010. – 1 CD : stereo ; 12 cm

Vizuelna poezija i mail art = Visual poetry and mail art / Miroљub Todorović // Andrej Tišma sound works Globalist drive [Zvučni snimak]. – Novi Sad : Studentski kulturni centar : Razvojni fond za mlade, 2010. – 1 CD : stereo ; 12 cm

Mail art i pečatna umetnost = Mail art and rubber-stamp art / Živan S. Živković // Andrej Tišma sound works Globalist drive [Zvučni snimak]. – Novi Sad : Studentski kulturni centar : Razvojni fond za mlade, 2010. – 1 CD : stereo ; 12 cm

Performansi – (spi)rituali = Performances – (Spi)rituals / Ješa Denegri // Andrej Tišma sound works Globalist drive [Zvučni snimak]. – Novi Sad : Studentski kulturni centar : Razvojni fond za mlade, 2010. – 1 CD : stereo ; 12 cm

Fotografije i video art = Photography and video art / Slavko Timotijević // Andrej Tišma sound works Globalist drive [Zvučni snimak]. – Novi Sad : Studentski kulturni centar : Razvojni fond za mlade, 2010. – 1 CD : stereo ; 12 cm

Networking, (spi)rituali i anti-embargo = Networking, (spi)rituals and anti-embargo / Svetislav Jovanov // Andrej Tišma sound works Globalist drive [Zvučni snimak]. – Novi Sad : Studentski kulturni centar : Razvojni fond za mlade, 2010. – 1 CD : stereo ; 12 cm

Kompjuterske grafike = Computer graphics / Luka Salapura // Andrej Tišma sound works Globalist drive [Zvučni snimak]. – Novi Sad : Studentski kulturni centar : Razvojni fond za mlade, 2010. – 1 CD : stereo ; 12 cm

Web art / Daniel Stringer // Andrej Tišma sound works Globalist drive [Zvučni snimak]. – Novi Sad : Studentski kulturni centar : Razvojni fond za mlade, 2010. – 1 CD : stereo ; 12 cm

Слук за актуелност / Игор Бурић. – О перформансу „Деликатна ситуација” на 16. Интернационалном фестивалу алтернативног и новог театра у Новом Саду // Дневник, 2. јул 2010.

У знаку интимног / Igor Burić. – О раду А. Тишме „Деликатна ситуација” // Scena, br. 3, jul-septembar 2010, str. 68-72.

Међународно тријенале проширених уметничких медија, 5. августа - 20. септембра, Београд 2010. = International Expanded Media Art Triennial, 5th August - 20th September, Belgrade 2010 [katalog manifestacije]. – Београд : УЛУС = Belgrade : ULUS, 2010. – 126 стр. : илустр. ; 16 x 16 cm А. Тишма заступљен с video radom „Get those Bastards”, str. 108.

Zbirka medijske prakse : izložba : Muzej savremene umetnosti Vojvodine, Novi Sad, 02. 11 - 02. 12. 2010 [katalog izložbe]. – Novi Sad : Muzej savremene umetnosti Vojvodine, 2010. – 27 str. : ilustr. ; 17 x 24 cm. – Crvena sveska. Andrej Tišma : Electronic art in Serbia 2000 = Elektronska umetnost u Srbiji 2000. / web sajt, str. 18. – Zbirka medijske prakse Muzeja savremene umetnosti Vojvodine / Kristian Lukić (pominje se rad A. Tišme na str. 6).

Media Practice Collection mocav : exhibition : Museum of Contemporary Art Vojvodina, Novi Sad, 02. 11 - 02. 12. 2010 [katalog izložbe]. – Novi Sad : Muzej savremene umetnosti Vojvodine, 2010. – 27 str. : ilustr. ; 17 x 24 cm. – Ljubičasta sveska. Andrej Tišma : Electronic art in Serbia 2000 = Elektronska umetnost u Srbiji 2000. / web sajt, str. 18. – The Media Practice Collection of the Museum of Contemporary Art Vojvodina / Kristian Lukić (pominje se rad A. Tišme na str. 6).

2011.

My first recession - critical internet culture in transition / Geer Lovink. – Amsterdam : Institute of network culture, 2011. – Str. 72, 74, 84, 91, 92, 97, 99, 101. Pominje se rad A. Tišme.

Награда „Породица бистрих потока”. – Добитник А. Тишма // Књижевне новине, год. 63, бр. 1185-1186 (јануар-фебруар 2011), стр. 22.

Muzikom protiv rata i zla u svetu / Ljubica Petrović. – О CD А. Тишме „Globalist drive” // Blic, 24. januar 2011.

Zvučna „Globalistička vožnja” Andreja Tišme u 28 slika / Lj. Petrović. – О CD А. Тишме „Globalist drive” // 24 sata, 9. februar 2011, str. 13.

На полигону борбе за људске душе / интервју са А. Тишмом водио Игор Михаљевић // Дневник, 13. фебруар 2011.

Српска баштина на принтовима / Д. Д. К. – Изложба А. Тишме „Цивилизовано усековање” у Установи културе „Вук Караџић” у Београду // Политика, 10. јун 2011.

2012.

Interview mit Andrej Tišma / [razgovor vodio] Andreas Bösch // Südosteuropa Mitteilungen, god. 52, br. 4, 2012.

Hrana u kontekstu : izložba digitalnih printova u Bremenu, Nemačka, 2011. – Vest o izložbi // Polja, br. 473 (2012), str. 245.

Između estetike i moralnosti / Erwin Miedtke. – О изложби digitalnih printova А. Тишме у Bremenu, Nemačka, 2011 // Polja, br. 473 (2012), str. 245-246.

Neobične i kritičke konfrontacije / Jürgen Weichardt. – О изложби digitalnih printova А. Тишме у Bremenu, Nemačka, 2011 // Polja, br. 473 (2012), str. 246-247.

Malter i praline / Rainer Bessling. – О изложби digitalnih printova А. Тишме у Bremenu (у вили Ihon у Gradskoj biblioteci), Nemačka, 2011 // Polja, br. 473 (2012), str. 246-247.

Akvizicije : otkupi i pokloni : (2004-2011) : Muzej savremene umetnosti Vojvodine, 2. februar-30. mart 2012. – Novi Sad : Muzej savremene umetnosti Vojvodine, 2012. – 23 str. : ilustr. ; 15 cm Izlaže i A. Tišma sa radom „Elektronska umetnost u Srbiji 2000”

Noć muzeja, Novi Sad, 19. maj 2012, 18-02h / autorke [programa] Svetlana Mladenov, Zorana Ružičić. – Novi Sad : Asocijacija za vizuelnu umetnost i kulturu Visart, 2012. – [47] str. : ilustr. ; 10 x 15 cm А. Тишма учествује с програмом „Приручник за спасавање света” (аудиовизуелни програм) у Музеју Savremene likovne umetnosti, str. 43.

39. Интернационални фестивал алтернативног и новог театра 25/06-03/07/2012 = 39th International Festival of Alternative and New Theatre [katalog manifestacije]. – Novi Sad : Kulturni centar Novog Sada, 2012. – 105 str. : ilustr. ; 21 x 20 cm Андреј Тишма и Срђан Симић, перформанс, стр. 88-89.

Уживање у слободи / И. Бурић. – „Свет дигиталне уметности” Андреја Тишме у Културном центру Новог Сада прегурао тридесет програма // Дневник, 31. јул

Ljubav je krovotok planete, za nju nema blokade / Duško Domanović // Novine novosadske, br. 27, 27. septembar 2012, str. 18-21.

Видео рад „Одузимање приватности” / К. Р. – Стваралаштво А. Тишме на неколико светских фестивала и изложби // Дневник, 22. октобар 2012.

Sastavila GORDANA ĐILAS

Andrej Tišma
Communication : Art
Radovi/Works 1972-2012

Izdavač / Published by
Muzej savremene umetnosti Vojvodine
Museum of Contemporary Art of Vojvodina
Dunavska 37, 21000 Novi Sad, Srbija
T. + 381 6611 463
E. info@msuv.org
W. www.msuv.org

Za izdavača / Executive Publisher
Sanja Kojić Mladenov

Urednik / Editor
Vladimir Mitrović

Autori tekstova / Authors of articles
Miloš Arsić, John Byrum, Valentina Čizmar, Jerko Denegri, John Held Jr, Borislav Hložan, John Horvath, Svetislav Jovanov, Vladimir Kopicl, Erwin Miedtke, Vladimir Mitrović, Dušan Mihalek, Eduardo Navas, Sava Ristović, Luka Salapura, Trebor Scholz, Sava Stepanov, Daniel Stringer, Jasna Tijardović, Slavko Timotijević, Miroljub Todorović, Živan S. Živković, Jurgен Weichardt

Bibliografija / Bibliography
Gordana Đilas

Prevod / Translation
Gordana Perc, Milica Vuković

Lektura i korektura / Proff reading
Vesna Grginčević, Julian Zinovieff

Dizajn / Design
Ivana Radmanovac

Fotografije / Photographs
Dokumentacija umetnika / Documentation of artist

Štampa / Print
Danijel Print, Novi Sad 2013.

Tiraž / Print run
400

© Sva prava su zadržana / All rights reserved

ISBN **978-86-6333-003-0**

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

7.038.53:929 Tišma A.(083.824)

ТИШМА, Андреј, 1952-

Andrej Tišma : communication: art : radovi = works : 1972-2012 : Muzej savremene umetnosti Vojvodine, Novi Sad, novembar-decembar 2013. / [autori tekstova Miloš Arsić, John Byrum, Valentina Čizmar... i dr. ; prevod Gordana Perc, Milica Vuković]. - Novi Sad : Muzej savremene umetnosti Vojvodine, 2013 (Novi Sad : Danijel print). - 143 str. : ilustr. ; 26 cm

Uporedo srp. tekst i engl. prevod. - Tiraž 400. - Biografski podaci o umetniku. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-6333-003-0

а) Тишма, Андреј (1952-) - Мултимедијална уметност - Изложбени каталози

COBISS.SR-ID 281377799

MUZEJ SAVREMENE
UMETNOSTI VOJVODINE